

8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HISTORY & CULTURE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

EDITOR

Prof. Dr. Ilgaz AKDOĞAN

ISBN: 978-625-6181-12-0

www.ubakkongre.com/tarih

8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HISTORY & CULTURE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

EDITOR

Prof. Dr. Ilgaz AKDOĞAN

All rights of this book belong to UBAK. Without permission can't be duplicate or copied.

Authors are responsible both ethically and juridically

UBAK Publications – 2024 ©

Issued: 24.10.2024

ISBN: 978-625-6181-12-0

Bu Kitabın Tüm Hakları UBAK Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerden sorumludurlar.

UBAK Yayınevi – 2024 ©

Yayın Tarihi: 24.10.2024

ISBN: 978-625-6181-12-0

www.ubakkongre.com/tarih

CONFERENCE ID

CONFERENCE TITLE

8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HISTORY & CULTURE

DATE and PLACE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. M. Salih MERCAN
Prof. Dr. Osman Kubilay GÜL
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK
Assoc. Prof. Dr. Ayşe ERKMEN
Dr. Froilan Mobo - Philippine Merchant Marine Academy

COORDINATOR

Gönül EDEŞLER
Aslıhan ADA

NUMBER of ACCEPTED PAPERS - 17

NUMBER of REJECTED PAPERS - 5

PARTICIPANTS COUNTRY

Türkiy13, Italy-1, TRNC-1, Pakistan-1, Romania-1

MUNZUR INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND INNOVATION CONGRESS

August 06-07, 2024 / Tunceli, Türkiye
(THE PROCEEDINGS BOOK)

[https:// www.ubakkongre.com/munzur](https://www.ubakkongre.com/munzur)

CONFERENCE SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Lütviyye ASGERZADE- Azerbaijan National Academy of Sciences
Prof. Dr. Nuri KAVAK- Eskişehir Osmangazi University
Prof. Dr. Osman Kubilay GÜL, Sivas Cumhuriyet University
Prof. Dr. Mərziyye Necefova- Azerbaijan National Academy of Sciences
Prof. Dr. Cavid QASIMOV- Van Yüzüncüyıl University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe ERKMEN- Gaziantep University
Assoc. Prof. Dr. Kamil DOĞANCI- Uludağ University
Assoc. Prof. Dr. Sehrane KASIMİ- Azerbaijan National Academy of Sciences
Yrd. Doç. Dr. M. Selen ABBASOĞLU ERMİYAGİL- Lefke Europe University
Assist. Prof. Dr. Ahmet ÖZTURHAN- Batman University
Assist. Prof. Dr. Leila AKBARISHAHABI- Kapadokya University
Assist. Prof. Dr. Murathan KEHA- Atatürk University
Assist. Prof. Dr. Okan BOYDAŞ- Sivas Cumhuriyet University
Assist. Prof. Dr. Yasemin ERENGEZGİN KAFKAS- Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Lect. Dr. Sibel ÇELİK- Dicle University
Dr. İlyas KARA- Consulate General of Strasbourg
Dr. Hasret İPEK İLÇİN- Van Yüzüncü Yıl University
Dr. Hümeyra TÜREDİ- Bakırköy Fine Arts High School
Dr. İosefina BLAZSANI-BATTO- Azerbaijan University of Languages
Dr. Natalia POPKADZE- Tbilisi Research Center
Dr. Ömer Faruk KIRMIT- Hacıbayram Veli University
Dr. Ramazan BULUT- Afyon Kocatepe University
Dr. Sonay ÜNAL- Karamanoğlu Mehmetbey University
Dr. Terane NAGIYEVA- Azerbaijan State Pedagogical University

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

CONFERENCE PROGRAM

Meeting ID: 862 1528 3413

Passcode: 141414

Join Zoom Meeting:

<https://us02web.zoom.us/j/86215283413?pwd=rDwRHtGcloOUZWljWI8VW8gunKre3p.1>

Participant Countries: 5 countries: Türkiye, Italy, TRNC, Pakistan, Romania

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

**Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. H1-Haluk SARUHAN**

MUNZUR INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND INNOVATION CONGRESS

August 06-07, 2024 / Tunceli, Türkiye

(THE PROCEEDINGS BOOK)

[https:// www.ubakkongre.com/munzur](https://www.ubakkongre.com/munzur)

14.10.2024 / HALL-1
HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Ilgaz AKDOĞAN

TÜRKİYE TIME:

• 13:00-15:00

AUTHORS	UNIVERSITY INSTITUTION	TOPIC TITLE
Haluk SARUHAN	Girne Amerikan University	DECISIONS TO BE MADE AS A RESULT OF THE FIRST REVIEW IN ADMINISTRATIVE JUDICIARY
Hatice VELİ	İstanbul Gelişim University	ON SEAL CULTURE OF KOÇO UYGHURS BASED ON UYGHUR LEGAL DOCUMENTS
Hayriye Dilek AKDOĞAN Ilgaz AKDOĞAN	İzmir Bakırçay University Aydın Adnan Menderes University	HISTORICAL ORIGINS OF THE SNAKE SYMBOL IN MEDICINE AND ITS IMPORTANCE IN MEDICAL EDUCATION
Arzu İÇÖZ Adnan ADIGÜZEL	Eskişehir Osmangazi University	AS AN EXAMPLE OF GULİSTAN COMMENTARY MAHMUD TAİ B. MUHAMMAD'S COMMENTARY ON GULİSTAN
Aysel ŞAHİN	Kafkas University	WOMEN AND SPORTS DURING THE OTTOMAN PERIOD
Bijar Mesut ERBİL Terane MEHEMEDOVA BURNAK	Eskişehir Osmangazi University	CONTENT ANALYSIS OF DOCTORAL DISSERTATIONS IN THE FIELD OF MILİTARY ARCHİTECTURE
Hatice Sevde DEMİR Naim ERDEM Ceyhan TAZEFDAN	Konya Technical University Milano Politeknik University Aksaray University	IMPORTANCE OF FOUNTAINS IN PROTECTING CULTURAL HERITAGE: KONYA HACI MUSTAFA AĞA FOUNTAIN DETERIORATIONS AND PROTECTION SUGGESTIONS
Irina-Ana DROBOT	Technical University Bucharest	CULTURAL ACTIVITIES AND INTERNATIONAL RELATIONS

MUNZUR INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND INNOVATION CONGRESS

August 06-07, 2024 / Tunceli, Türkiye
(THE PROCEEDINGS BOOK)

[https:// www.ubakkongre.com/munzur](https://www.ubakkongre.com/munzur)

14.10.2024 / HALL-2
HEAD OF SESSION: Dr. Dilek ŞENKUL

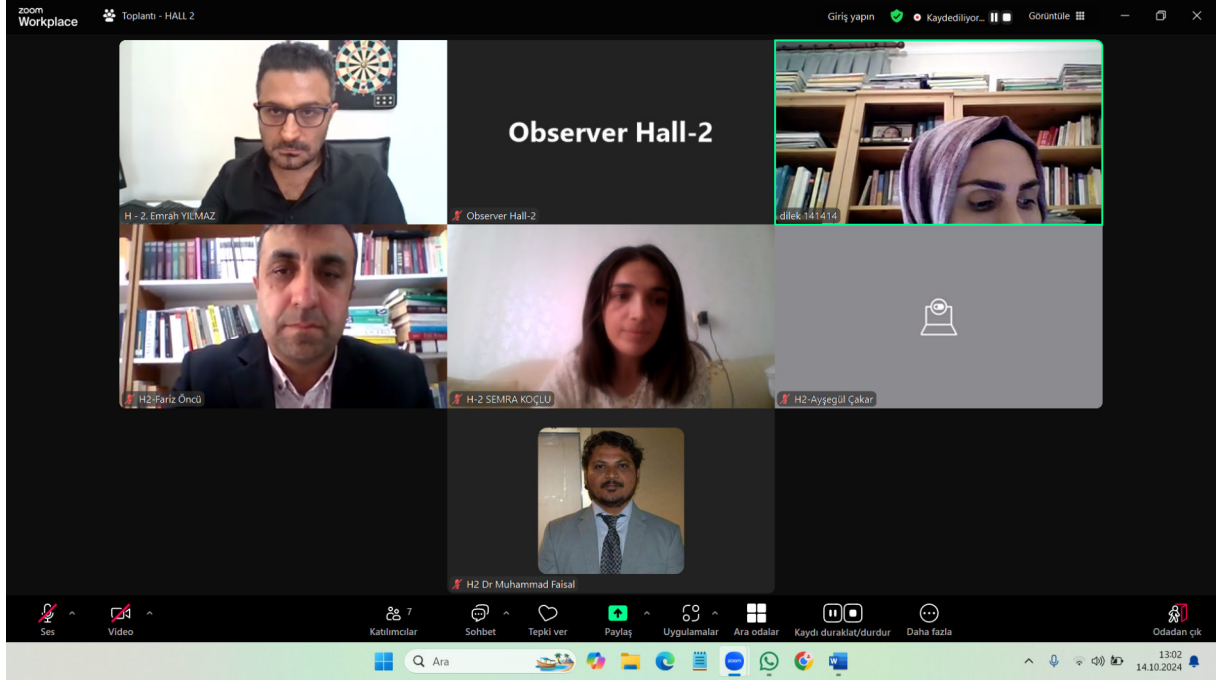
TÜRKİYE TIME:

• 13:00-15:00

AUTHORS	UNIVERSITY INSTITUTION	TOPIC TITLE
Emrah YILMAZ	Siirt University	THE LEVANT TRADE REVIEW AND ITS IMPORTANCE FOR THE LATE OTTOMAN SOCIO – ECONOMIC HISTORY (1911 – 1914)
Fariz ÖNCÜ	Kütahya Dumlupınar University	THE POSITION OF AHURAMAZDA IN THE POLITICAL-ECONOMIC FIELD IN LIGHT OF THE PERSEPOLIS FORTIFICATION TABLETS
Cansu BİTİRİM KACAR	Institute Of Social Sciences	UNDERSTANDING THE POPULATION EXCHANGE THROUGH SPATIAL MEMORY: THE CONVERSION OF AN OLD GREEK HOUSE INTO ANARCHA EXCHANGE HOUSE
Ayşegül ÇAKAR HAN	Halic University	EMPLOYMENT SYSTEM OF THE POST 1715-ERA FOR BUILDING THE WAR-TORN MOREA
Semra KOÇLU	Şırnak University	NATIONALIZATION POLICY IN THE PERSPECTIVE OF ATATÜRK ERA
Dilek ŞENKUL	Süleyman Demirel University	BANDITRY MOVEMENTS IN THE OTTOMAN EMPIRE: THE CASE OF ULUBORLU DISTRICT DURING THE TANZİMAT PERİOD
Muhammad FAISAL	---	HISTORY OF PAKISTAN ANCIENT ERAS TO THE CURRENT CONFLICTS BY DR FAISAL

PHOTO GALLERY

MUNZUR INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH AND INNOVATION CONGRESS
August 06-07, 2024 / Tunceli, Türkiye
(THE PROCEEDINGS BOOK)
[https:// www.ubakkongre.com/munzur](https://www.ubakkongre.com/munzur)

CONTENTS

AUTHORS	PRESENTATION TITLE	NO
Haluk SARUHAN	DECISIONS TO BE MADE AS A RESULT OF THE FIRST REVIEW IN ADMINISTRATIVE JUDICIARY	1-2
Hatice VELİ	ON SEAL CULTURE OF KOÇO UYGHURS BASED ON UYGHUR LEGAL DOCUMENTS	3-10
Hayriye Dilek AKDOĞAN İlgaz AKDOĞAN	HISTORICAL ORIGINS OF THE SNAKE SYMBOL IN MEDICINE AND ITS IMPORTANCE IN MEDICAL EDUCATION	11-12
Arzu İÇÖZ Adnan ADIGÜZEL	AS AN EXAMPLE OF GULISTAN COMMENTARY MAHMUD TAİ B. MUHAMMAD'S COMMENTARY ON GULİSTAN	13-17
Aysel ŞAHİN	WOMEN AND SPORTS DURING THE OTTOMAN PERIOD	18-19
Bijar Mesut ERBİL Terane MEHEMMEDOVA BURNAK	CONTENT ANALYSIS OF DOCTORAL DISSERTATIONS IN THE FIELD OF MILITARY ARCHITECTURE	20-33
Hatice Sevde DEMİR Naim ERDEM Ceyhan TAZEFİDAN	IMPORTANCE OF FOUNTAINS IN PROTECTING CULTURAL HERITAGE: KONYA HACI MUSTAFA AĞA FOUNTAIN DETERIORATIONS AND PROTECTION SUGGESTIONS	34-45
Irina-Ana DROBOT	CULTURAL ACTIVITIES AND INTERNATIONAL RELATIONS	46-52
Emrah YILMAZ	THE LEVANT TRADE REVIEW AND ITS IMPORTANCE FOR THE LATE OTTOMAN SOCIO – ECONOMIC HISTORY (1911 – 1914)	53-54
Fariz ÖNCÜ	THE POSITION OF AHURAMAZDA IN THE POLITICAL-ECONOMIC FIELD IN LIGHT OF THE PERSEPOLIS FORTIFICATION TABLETS	55-63

Cansu BİTİRİM KACAR	UNDERSTANDING THE POPULATION EXCHANGE THROUGH SPATIAL MEMORY: THE CONVERSION OF AN OLD GREEK HOUSE INTO ANARCHA EXCHANGE HOUSE	64-65
Ayşegül ÇAKAR HAN	EMPLOYMENT SYSTEM OF THE POST 1715-ERA FOR BUILDING THE WAR-TORN MOREA	66-75
Semra KOÇLU	NATIONALIZATION POLICY IN THE PERSPECTIVE OF ATATÜRK ERA	76-77
Dilek ŞENKUL	BANDITRY MOVEMENTS IN THE OTTOMAN EMPIRE: THE CASE OF ULUBORLU DISTRICT DURING THE TANZİMAT PERIOD	78-79
Muhammad FAISAL	HISTORY OF PAKISTAN ANCIENT ERAS TO THE CURRENT CONFLICTS BY DR FAISAL	80

İDARİ YARGIDA İLK İNCELEME NETİCESİNDE VERİLECEK KARARLAR

Dr. Haluk SARUHAN

Girne Amerikan Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

ORCID: 0000-0003-2955-531X

Özet

İdari yargıda davalar; idari yargı yerlerine sunulan dilekçelerle açılır.

İYUK'un 14'üncü maddesine göre dilekçeler; sırasıyla a) Görev ve yetki, b) İdari merci tecavüzü, c) Ehliyet, d) İdari davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığı, e) Süre aşımı, f) Husumet, g) 3 ve 5 inci maddelere uygun olup olmadıkları, bakımından incelenir.

Dilekçelerin ilk incelemesine harçlar ve posta ücreti ile vekâletname mevcutsa baro pulu ile başlanır.

İlk incelemede görev yönünden hukuka aykırılık görüldüğünde; adli yargının görevine giren konularda mahkeme görev ret kararı vererek dosyadan el çeker. Dava idari yargının görevinde olmakla beraber yanlış mahkemede açılmış ise, görev ret kararı verilerek dosya yetkili mahkemeye gönderilir. Yetki yönünden yanlış yerde açılan davalarda da yetki ret kararı verilerek dosya yetkili mahkemeye gönderilir.

Dava açılmadan önce idareye başvuru zorunluluğunun olduğu durumlarda başvuru yapılmaksızın dava açılmış ise, idari merci tecavüzü söz konusu ise, mahkeme dilekçenin yetkili idari mercie tevdiine karar vererek dosyadan el çeker.

Ehliyet yönünden yapılan inceleme neticesinde davacının ikame olunan davayı açmaya ehliyetli olmadığı sonucuna varılırsa ehliyet ret kararı verilir.

Dava konusu yapılan işlemin kesin ve yürütülebilir (icrai) bir işlem olup olmadığına da denetimi yapılır. Eğer dava konusu işlem icrai değil ise davanın reddine karar verilmek gerekir.

Açılan davanın süresinde açılmadığı sonucuna varılırsa; süre ret kararı; davanın yanlış hasma yöneltilmesi halinde hasım düzeltme kararı verilir.

14'üncü maddeye göre dilekçelerin 3'üncü ve 5'inci maddeye uygunluk yönünden de denetiminin yapılması gerekir.

Dilekçe, 2577 sayılı Kanun'un 3'üncü ve 5'inci maddesinde gösterilen unsurları taşıyor ise, bu eksiklikleri tamamlamak veya yeniden dava açmakta serbest olmak üzere, süre vermek suretiyle, dilekçe ret kararı verilir.

Anahtar Kelimeler: İdari yargı, İlk inceleme, Hasım düzeltme, Dilekçe ret.

DECISIONS TO BE MADE AS A RESULT OF THE FIRST REVIEW IN ADMINISTRATIVE JUDICIARY

Abstract

Cases in administrative jurisdiction are opened by petitions submitted to administrative courts. According to Article 14 of İYUK, petitions are examined in terms of whether they are in conformity with a) Duty and authority, b) Administrative authority violation, c) Driver's license, d) Whether there is a definitive and necessary action that will be subject to administrative litigation, e) Statute of limitations, f) Hostility, g) Whether it complies with articles 3 and 5 respectively.

The first examination of the petitions begins with the fees, postage, and bar stamp if there is a power of attorney.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

When, in the first examination, a violation of the law is observed in terms of duty; the court withdraws from the file by giving a decision of refusal of jurisdiction in matters that are within the jurisdiction of the judicial judiciary.

If the case is within the jurisdiction of the administrative judiciary but is filed in the wrong court, a decision of rejection is made and the file is sent to the related court. Also, in cases filed in the wrong places in terms of authority, a decision to reject jurisdiction is given and the file is sent to the competent court.

In cases where it is necessary to apply to the administration before filing a lawsuit, if a lawsuit is filed without making an application, and if there is an administrative authority violation, the court decides to deliver the petition to the competent administrative authority and withdraws it from the file.

As a result of the examination in terms of competency, if it is concluded that the plaintiff is not competent to file the substituted lawsuit, a decision to reject the license is given. It is also checked whether the transaction that is the subject of the lawsuit is a final and executable transaction. If the transaction in question is not enforceable, the case must be rejected.

If it is figured out that the lawsuit was not filed in due time, a time rejection decision is given but if the case is directed to the wrong adversary, an adversary correction decision is made.

According to Article 14, petitions must also be examined for compliance with Articles 3 and 5. If the petition does not meet the elements specified in Articles 3 and 5 of Law No. 2577, the petition is rejected by giving time to complete these deficiencies or to be free to file a lawsuit again.

Keyword: Administrative justice, first review, adversarial correction, petition rejection

UYGUR HUKUK BELGELERİNDEN HAREKETLE KOÇO UYGURLARINDA DAMGA KÜLTÜRÜ ÜZERİNE

Dr. Öğretim Üyesi Hatice VELİ

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0002-1207-9217

ÖZET

Damga, bir şeyin üzerine bir nişan, bir işaret basmaya yarayan araç olarak tanımlanabilir. Toplumda belli bir nesnenin kime ait olduğunu belirlemek amacıyla oluşturulmuş olan damgalar, Türkler tarih sahnesine çıktıkları dönemlerden itibaren yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Boy ve kabile idari yapısı içerisinde varlığını sürdüren Türk toplumunda damgalar, boyun ve kabilenin besledikleri hayvanlarını, mal-mülklerini ve diğer eşyalarını ötekilerden ayırt etmek için geniş bir biçimde kullanılmıştır.

İlk Türkçe yazılı belgelerimizin yazıldığı taş anıtlarda Türk boylarını temsil eden boy damgalarının simgesine rastlanılmıştır. Bunun yanında Köktürk yazılı belgelerinde de Türklerin hayvanlarına vurdukları damgalardan söz edilmektedir. Kâğıdın Türkler tarafından kullanılması ve yazı kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte damgaların kullanımı sadece hayvanlarla sınırlı kalmamış, resmî yazışmalarında, sözleşme belgelerinde de damgalar yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır.

Bu çalışmada muhtemel tarihlendirilmesi 9-13. yüzyıllara ait olduğu düşünülen ve literatürde Uygur hukuk belgeleri veya Uygur sivil belgeler olarak adlandırılan belgelerde geçen *tamga*, *nişan* ve *tamgaçı* sözcüklerinden hareketle, Koço Uygurlarına ait tarihi ve arkeolojik veriler ışığında Koço Uygurlarının damga kültürü hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Koço Uygurları, Damga Kültürü, Tamga, Nişan, Tamgaçı

ON SEAL CULTURE OF KOÇO UYGHURS BASED ON UYGHUR LEGAL DOCUMENTS

ABSTRACT

A seal can be defined as an insignia, a tool used to imprint a mark on something. Seals, which were created in order to determine to whom a certain object belongs in the society, have been widely used since the Turks appeared on the stage of history. In the Turkish society, which existed within the administrative structure of clan and tribe, seals were widely used to distinguish the animals, property and other belongings of the clan and tribe from others.

In the stone monuments where our first Turkish written documents were written, the symbols of the boy seals representing the Turkic tribes were found. In addition, Köktürk written documents also mention the seals that Turks put on their animals. With the use of paper by the Turks and the widespread use of writing culture, the use of seals was not limited to animals, seals were also widely used in official correspondence and contract documents. When we look at Uyghur civil documents, especially those written during the Kocho Uyghur state period and the periods when the Uyghurs were subject to the Mongols, it is noticeable that seals were actively used in most of the agreements made between individuals. In addition, seals were also used in documents containing individuals' tax responsibilities to the state.

This study will provide information about the seal culture of the Kocho Uyghurs in the light of the Uygur sivil documents, which are also called Uyghur legal documents and thought to be possibly dated to the 9th-13th centuries.

In addition, the study will provide information about the seal culture of the Kocho Uyghurs in the light of historical and archaeological data of the Kocho Uyghurs, based on the words tamga, nişan and tamgaçı in Uyghur civil documents.

Keywords: Kocho Uyghurs, Seal Culture, Seal, Mark, Sealer

GİRİŞ

Türklerin tarih boyunca aile, oba, oymak, boy, devlet gibi kavramları ifade etmek için belirli işaretleri damga-im-en olarak kullandıkları bilinmektedir. Damgalar ve imlerin, kaya ve çizimlerinden mezar taşlarına, tuğ-sancak gibi devlet simgelerinden silahlara, dokumalardan elbise nakışlarına, günlük kullanım eşyalarından hayvanların belirli yerlerine dek çok geniş bir alanda kullanıldığı görülmektedir (Güllüdağ, 2015, s.133). İlk yazılı metinlerimiz olan Köktürk metinlerde damga ve damganın kullanımı ile ilgili bilgilere rastlamak mümkündür. Köktürk harfli yazıtlarından biri olan *Açura Yazıtı*'nda geçen *yeti yegirmi erdemi yaşında erdim; ölti, kab?kı eti bunsuz erti kara saçın teg, yerdeki tamgalig yulki bunsuz erti yagi tegmiş sü teni yeti miş oylan erti* "On yedi erdemi yaşında idim, öldü, göz kapağının eti kara saçı gibi kedersiz idi, yerdeki damgalı at sürüsü sayısız idi, hücum eden ordusunun kudreti yedi bin oğlan idi" (Orhun, 2011, s.543-544) ifadesi Türkler hayvan damgalama geleneğinin bulunduğu işaret teşkil etmektedir. Bunun yanında Köktürk harfli anıtlarda damga olarak kullanılan hayvanların motiflerinin işlendiği görülmüştür (Gülensoy, 1989, s.20). Orhun Uygur kağanlığı döneminde Uygur kağanının emri altında 都播Dou-bo¹, 骨利干Gu-Li-Gan, 黠戛斯Xia-Jia-Si (Kırgız), 葛邏祿Ge-Luo-Lu (Karluk), 沙陀Sha-Tuo², 党项Dang-Xiang (Tanggut) 吐浑Tu-Hun³, 室韦Shi-Wei⁴, 奚Xi⁵, 契丹Qi-dan (Kitan) gibi farklı boyların bulunduğu ve bu boyların liderlerinde Uygur kağanı tarafından verilen damgaların bulunduğu ileri sürülmektedir (Cheng, 1993, s.64). Türk kültüründe damganın kullanımı daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. 11.yüzyılda kaleme alınmış olan *Dîvânü Lügâti't Türk'te* Türklerin damga kültürü ile ilgili şunlar kaydedilmiştir: "*Oğuz, Bir Türk Boyudur. Oğuzlar Türkmenlerdir. Bunlar yirmi iki bölüktür; her bölümün ayrı bir belgesi ve hayvanlarına vurulan bir alâmeti vardır. Birbirlerini bu belgelerle tanurlar*" (Atalay, 2013, s.55).

Koço Uygur devleti, Türk kültürün en parlak dönemlerinden birini oluşturmuş, kendinden sonra gelen birçok dönemi etkilemiş ve Türk kültürüne kaynaklık etmiştir. Muhtemel tarihlendirilmesi 9-13.yüzyıllara dayanan Uygur sivil belgeleri, Koço Uygur devleti dönemine ve Uygurların Moğollara tâbi olduğu dönemlere ait olup Uygurların kendi aralarında düzenledikleri borç alıp verme, ödünç verme, kiralama, alım satım, vasiyetnameler, vakfiyeler gibi çeşitli sosyal konuları kapsamaktadır. Söz konusu belgeler Uygurların damga kültürü ile ilgili de çok önemli bilgiler barındırmaktadır.

¹Eski bir devletin ismidir. Tie'le'ların bir başka adıdır.

<https://baike.baidu.com/item/%E9%83%BD%E6%92%AD/4794760>.

²Tang sülalesi dönemindeki Türk boylarından bir müteffihidir.

<https://baike.baidu.com/item/%E6%B2%99%E9%99%80%E6%97%8F/624249?fromtitle=%E6%B2%99%E9%99%80&fromid=679154>

³ 吐谷浑 Tu yu hun olarak da adlandırılmaktadır. 鲜卑-xian bei'lerin esas kabilesi olan 慕容morong kabilesidir. Bk. <https://baike.baidu.com/item/%E5%90%90%E8%B0%B7%E6%B5%91/17331>.

⁴ 失韦 shi wei olarak da adlandırılmaktadır. Çin'in Sui Tang Sülalesi döneminde Büyük Hingan ve Küçük Hingan dağları arasında yerleşen Moğolca konuşan kavimlerin ortak adıdır. Bk.

<https://zh.wikipedia.org/wiki/%E5%AE%A4%E9%9F%A6>

⁵ Çin'in Kuzeybatısında yaşayan azınlıklardan biridir. Xi kavmi araba yapımındaki yetenekleriyle Çin yıllıklarında görülmektedir. Xi kavmi Doğu Hu'ların bir koludur. Bk.

<https://baike.baidu.com/item/%E5%A5%9A%E6%97%8F/3496230>.

Büyük bir kısmı ticaret hayatıyla ilgili olan bu belgelerde sözleşmenin geçerli olabilmesi için tanık veya kefil damgaları sözleşme belgelerinin sonuna basılmıştır. Damgalar aynı zamanda alışverişte kullanılan paraların üzerine basılmış ve paranın geçerli olmasını sağlamıştır.

UYGUR HUKUK BELGELERİNDE GEÇEN DAMGA İLE İLGİLİ SÖZVARLIĞI

Tamğa

<Tü. *tamga*. Clauson, *tamga* sözcüğünün eski Türkçede *-ga* eki ile biten sözcüklerden biri olduğunu savunur ve sözcüğe “a brand or mark of ownership placed on horses, cattle, and other livestock”(atların, çiftlik hayvanlarının üzerinde bulunan sahiplerini gösterir işaret) açıklamasını verir (ED, 504b). Erdal, Moğolcada *tamaga* “damga” olarak görülen sözcüğün *-ga* eki ile türemiş olduğunu ve *tam-*“damlamak” kökünden gelebileceğini ifade eder (OTWF 379). Doerfer’in sözlüğünde *tamga* kelimesine “Brandmal; Siegel, Zoll” (damga, mühür, gümrük) açıklaması verilmiştir (TMEN II 933). **Moğ.** *tamga(n)* “damga, mühür; pul, dağlama demiri; (İskambilde) birli as” (Lessing, 2003, s. 1196). Drevnetyurkskiy Slovar adlı sözlükte *damga/ tam-ga* sözcüğüne “özel mülkiyet işaretinden başka, ayrıca bir şeyin üzerine basılan işaret, iz koymaya yarayan alet; mühür ve böyle bir aletle konulmuş belirti, işaret, yazı; nişan anlamlarında kullanmıştır (DTSI, 1969, s. 530). **Tarihi: Uyg.** (Man.) *üç tamgalarığ bütürdi* “üç damgayı, mühürü tamamladı” (TTIII 144), Bud. *et’öz közedgü tamga tutmış kergek* “kişi muhafaza etmek için mühür (damga) tutmak gerek” (TTV 8, 53) (ED, 505b-505a); **Karahanlı:** MK *tamga* “damga, hakanın ve başkanların damgası” (DLT I , 424); *tamgalıg* “bir kişilik sofrası; küçük ibrik; hakanın damgası bulunan eşya (DLT-Dizin, 567); *tamgalık* “küçük ibrik; bir kişilik sofrası; hakanlardan başkasının yemek yemesi için damgalanmış” (DLT-Dizin, 567). KB *tamga* “mühür, damga” (Arat, 1979, 420); **Harezmi.** *tamga* “damga, mühür, nişan 2. gümrük” (Ünlü, 2012, s. 563). *tamğala-*“1. mühürlemek 2. damga ve nişan vurmak” (Ünlü, 2012, s. 563). *tamgalıg* “damgalı, işaretli”, *tamgalıg atlar* “damgalanmış, işaretlenmiş, dağlanmış atlar”, *tamgalıg yarlıg* “damgalı, işaretli emir, ferman” (Ünlü, 2012, s.563). **Kıpçak:** CC *tamğa* “damga” (Argunşah, Güner, 2015, s.827). **Çağatay:** *tamğa* “sign or mark” (Seng. 161v13 (ED). *tamğa* “damga” (Ünlü, 2013,s. 1074). **Osmanlı:** *tamga* “asıl Türkçe olup Fârisiye geçmiştir.1. bir cismin üzerine bir nişân ve alâmet basmak üzere kuru yâhut mürekkep ve boya ile ve soğuk yâhut kızgın olarak kullanılır mühür gibi demir yâhut pirinç veya tahta ve sâireden alet: damga vurmak, damga basmak; hayvana kızgın damga ile numara basmak. 2. Böyle bir aletle vurulan nişân ve alâmet: altın damga, kızıl damga, kabartma damga, kurşun damga, o hayvanın sağrısında bir damga vardır; resmi muharrerât kağıdının başında damga olur. ” (Sami, 2014, s. 345). *tamgalı* “damgası olan, damgalanmış” (Sami, 2014, s. 345). *tamgasız* “damgası olmayan, damgalanmamış” (Sami, 2014, s. 345). *tamgalamak* “damga vurmak, damga ile nişân etmek” (Sami, 2014, s. 345). **Kıp.** *tamğa* “damga, mühür” (Toparlı, Vural v.d. 2007, s.260). CC. *tamğa* “damga” (Argunşah, Güner, 2015, s.827). **Çağdaş: TTü.** *damga* “1. Bir şeyin üzerine bir nişan, bir işaret basmaya yarayan araç; 2. Bu araçla basılan nişan, işaret; 3. mec. Bir kimsenin adını kötüye çıkaran, yüz kızartıcı durum; 4. mec. Bir şeyin kime, hangi çağa ait olduğunu gösteren belirgin iz, işaret, nitelik”, damga vergisi “kişiler veya kuruluşlar arası hukuki işlemlerin geçerliliğini belirleyen kâğıtlardan alınan vergi” (TüsSl. 524). **Özb.** *tamğa* “narsa mal, maxsulat va ş.k.ni acratış, hisabga aliş yeki ularniñ kimge tegişliligini kursetiş uçun kuyiladigen, basıladiğan belgi; kadimda maxbuslarniñ tanasiga basıladiğan belgi, mühür” (ÖTİL II : 115); **YUyg.** *tamga* “damga”, *tamga salmak* “damga vurmak”, *poçta tamgısı* “posta tamgası” (Necip, 2013, s.388).

Kaş. Yar. Ağ. Szl. *tamğa* “1. damga” (Shaw, 2014, s.245). **Kırg.** *tamğa* “1. Atın sağrısına yakmak suretiyle vurulan damga; tamğa ur- yahut tamğa bas-; damga vurmak yahut damga basmak; taşka tamğa baskandey; çok vazih, pek açık; 2. İşaret, harf” (Yudahin, 2011, s. 704). **Kaz. Tatar.** *tamğa* “1. Damga, mühür. 2. Kötü şöhet” (Öner, 2015, s.444). Başkurt. Türkçesi. *tamğa* “ damga, mühür. 2.lakap. kul tamğahı “imza” (Özşahin, 2017, s.576).

Hak. *tañma* “damga, mühür; tañma salmak ‘damga vurmak, damgalamak’” (Naskali, Butanayev v.diğer. 2007, s. 489). **Alt.** *tañma* “1. damga; tañma sal- ‘damgalamak, işaret koymak’” (Naskali, Duranlı, 1999, s. 168). **SUyg.** *tamga* “damga, nişan, iz” (Lei, 1992, s. 118).

Nişan

<Far. nişān “nişan, iz, alamet, en” (Steingass, 1402b). **Tarihi.** **Uyg.** *nişan* “nişan, damga,mühür, alâmet” (USp, 27, Caferoğlu, 1993, s.92). **Harezm.** nişān “<Far. işaret, nişan, iz, belirti” (Ünlü,2012, s.435). **Çağatay.** nişān “<Far. iz, belirti, hedef, ferman, tuğra” (Ünlü, 2013, s.849). **Kıp.** nişan “1. nişan, alamet, iz. 2. Belge. 3. Hedef” (Toparlı, Vural, v.diğeri 2007, s. 201). **Osmanlı.** nişān “alâmet, eser” (Sami, 2014, s.1129). **Çağdaş. TTü.** Nişan. **YUyg.** nişan “1. Nişan, alamet, 2. Hedef” (Necip, 2013, s.291). **Öz.** *nishon* “1. Nişan, belirti, iz. 2. madalya” (Üşenmez, Boltabayev, v.d, 2016, s.323). **Başk.** *nişan* “nişan, iz, damga” (Özşahin2017, s. 443). **Kaz. Tatar** *nişan* “1. Nişan, arma, simge. 2. Oğlan ve kız arasındaki yüzük benzeri nişan veya söz hediyesi” (Öner, 2015, s.360). **Trkm.** *nişan* “1. Nişan, işaret. 2. İşaret, alamet” (Tekin, Ölmez, v.d. 1995, s.477).

Tamğacı

tamğacı <tamğa+çı. Clauson *tamğacı* sözcüğüne “the official title of an officer whose duties related to tamğa” (görevleri damga ile ilgili olan bir memurun resmi ünvanı) açıklamasını vermektedir. (ED, 505b). Doerfer *tamğacı* kelimesine “Zolleinnehmer;Steuereinheber” (vergi toplayan kimse), tamğacı sözcüğünün asıl anlamı ‘Siegelbewahrer’ (mühürdar) açıklamasını verir (TMEN II ,934). **Tarihi: KökTü.** *türgiş kaganda makaraç tamğacı oguz bilge tamğacı kelti* “Türgiş hakanından damgacı Makaraç ile damgacı Oğuz deldiler.” (Orhun, 2011, s.856, AÇ). **Uyg.** *tamğacı tariğ abıq* “damgacı Tariğ Abıq” (JW-Li, 3(4)-2; Tug, Pa 18, 2). **Karahanlı.** KB. *köni erse kılkı bolur tamğacı* “doğası doğruysa mühürdar olur.” (Arat, 2008,s.704, 4046). KB. *tamğacı* “damgacı, mühürdar” (Arat, 1979-Dizin, s.420). Harezm. tamğacı “gümrükçü, gümrük memuru” (Ünlü, 2012, s.563). **Çağatay.** *tamğacı* “1. Damgacı 2. Resim ve vergi tahsildarı” (Ünlü, 2013, s.1074). **Kıp.** CC nişan “< Far. İz, belirti, nişan” (Argunşah ve Güner, 2015, s.530). **Osmanlı.** *tamğacı* “gümrükte kurşun damga vurmaya memur adam” (Sami, 2014, s. 345). **Çağdaş. TTü.** nişan “1.damga vurmakla görevli kimse. 2. Damga yapan veya satan kimse” (TSzl, 2011, s.590). **YUyg.** tamğacı (Necip, 2013, s. 388).

KOÇO UYGURLARINDA DAMGA GELENEĞİ

Damgaların Koço Uygurlarında oldukça yaygın bir biçimde kullanıldığı bilinmektedir. Uygur hukuk belgelerine bakıldığında *tamga* ve *nişan* adı verilen damgalar yöneticiler, rahipler ve hatta halk arasında da oldukça yaygın bir kullanıma sahip olmuştur. Bireylerin kendi aralarında yaptıkları sözleşmelerin ya da bireylerin devletle olan çeşitli vergi sorumluluklarının geçerli olması için belgelere damgaların basıldığı bilinmektedir. Damgalar ve nişanlar alım-satım, kiralama, borç alıp verme, değiş-tokuş, evlat edinme, güvence, azat etme, vasiyet v.b birçok ve hükümdarların çıkarttığı ferman yarlıklarda kullanılmıştır. Belgelerde kullanılan damgalara bakıldığında genellikle her bir kişinin tek bir damga kullandığı tespit edilse de iki veya üç kişinin tek bir damga kullandığı da görülmüştür.

Damgalar genellikle vesikanın son bölümünde yer almakta olup vesikalarda şahitlerden hemen sonra damga gelmektedir. Hazırlanmış olan vesikanın resmileşmesi için vesikayı tanzim eden şahsın bunu imzalaması veya mühürlemesi gerekmektedir. Yine bazı vesikalarda, sadece vesikayı tanzim eden şahsın nişanı veya mührünün yanında, bilhassa “tanuk” yani şahitlerin nişanlarını basmak suretiyle vesikalarda kendilerini resmileştirdiklerini göstermektedir (İzgi, 1987, s.64).

Bunun yanında sözleşme belgelerinde belirli miktardaki eşyasını borç veren, satan ve kiralyan bireylerin de damgalarının basıldığı gözlemlenmektedir (İzgi, 1987, s. 57). Uygur hukuk belgelerinde bakıldığında belgeleri, sadece *tamgalar*ın kullanıldığı belgeler, sadece *nişanın* kullanıldığı belgeler ve *tamga nişanın* birlikte kullanıldığı belgeler olmak üzere üç farklı gruba ayırmak mümkündür. Yamada’ya göre *tamgalar*ın kullanıldığı belgeler Uygurlar arasındaki eski geleneği devam ettirirken, *nişanın* kullanıldığı belgelerin ise Uygurların Moğollara tâbi olduğu dönemlerde ortaya çıkmış olabileceğini ve *tamga nişanların* birlikte kullanıldığı belgelerin ise geçiş dönemini temsil eden belgeler olduğunu savunmaktadır (Yamada, 1993a, s. 322). Bunun yanında Koço Uygur kağanlığında kullanılan *kamdu* olarak adlandırılan kumaş paralar da kağanın mührü basıldıktan sonra alışverişte kullanılmıştır. Kaşgarlı, Koço Uygur kağanlığında kullanılan ve *kamdu* olarak adlandırılan para ile ilgili olarak “*dört arşın boyunda, bir karış eninde bir bez parçasıdır, üzerine Uygur Hanının mührü basılıp alışverişte para yerine kullanılır*” bilgisini kaydetmiştir (Atalay, 2013, s. 258). Uygur hukuk belgelerinde de *quanpu*, *qanpu*, *qunpu* olarak adlandırılan ve üzerine hakanın mührü basıldıktan sonra geçerli olan bez paralardan söz edilmektedir.⁶ Tarihi kaynaklarda da Uygurların damga kullanımıyla ilgili bilgiler geçmektedir. Kuzey Song sülalesi ile olan ticari ilişkilerde Kuça Uygur devletinin elçisinin Uygur kağanının mührü basılmış mektubu ve diğer eşyalarla birlikte hediye olarak Kuzey Song Devleti’nin başkenti Yanjing’e götürdüğüne dair bilgiler bulunmaktadır (Cheng, 1993, s.232). Uygur damgalarıyla ilgili arkeolojik kaynaklar da bulunmaktadır. Xinjiang Müzesinin arkeologları da 1971 yılında Cimsar’daki Beiting (Beşbalık) Tapınak kalıntılarında bir tane bakır damga bulmuşlardır. Yassı-yuvarlak şeklinde olan bu damganın bir yüzünde insan yüzüne benzeyen bir şekil bulunmaktadır (Li, 1984, s.70). Damgaların yapım malzemesine bakıldığında, Japon arkeolog Otani ve Alman arkeologlarının koleksiyonunda bulunan damgalar genellikle metalden yapılmışken, az bir kısmı ise yeşim taşından, çok az bir kısmı ise demirden yapılmıştır. Ayrıca ahşap damgaların da Uygurlar tarafından kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Yamada, 1993a, s. 253). Çoğu kare ve oval şeklinde olan bu damgaların çapları bir santimetreden üç santimetreye kadar değişmektedir (Yamada, 1993a, s. 253).

Uygurların damga geleneği Moğolları da etkilemiştir. Nayman ülkesine düzenlediği sefer esnasında Tata-Tonga’yı esir alan Cengiz Han, ondan Moğollar için yazı geliştirmesini ister ve onu eski görevi olan mühürdarlık görevine geri getirmiştir. Moğol-Yüan sülalesi dönemindeki olayları ele alan Yuan Yıllığının Tata- Tonga ile ilgili şunlar kaydedilmiştir: “*Tata Tonga, Uygur’dur. Akıllıdır. Hazırcevaptır. Kendi ülkesinin dili ve yazısını çok iyi bilir.*”

⁶ *koço kidini yorır iki uçı kinlig otra yirte tamğalıg yüz qanpuqa* “Koço pazarında geçerli, iki ucu düğümlü, mühürlü, damgalı 100 qanpuya” (SUK, Sa01, s. 4). *koço kidini yorır iki uçı kinlig otra tamğalıg üç ming iki {P.} yüz elig qanpuqa* “Koço pazarında geçerli, iki ucu düğümlü, mühürlü, damgalı 3250 qanpuya” (SUK, Sa03, s. 8). *koço kidini yorır iki uçı kinlig otra tamğalıg üç ming beş yüz elig quanpu-qa* “Koço pazarında geçerli, iki ucu düğümlü, mühürlü, damgalı 3500 qanpuya” (SUK, Sa04, s. 10). *Lükçün kidini yorır şuulug tamğalıg üç otuz ikilik bözke kəsiştimiz* “Lükçün pazarında geçerli mühürlü, damgalı 23(top) geçerli beze anlaştık” (JW-Li, 2 (12), s. 90; SUK, Sa06, s.14). *Lükçün kidini yorır şuulug tamğalıg yüz yetmiş ikilig yoriğ bözke kəsiştimiz* “Lükçün pazarında geçerli mühürlü, damgalı 172 (top) beze anlaştık” (JW-Li, 2 (12), s. 85; SUK, Sa07, s.16). *Yüz kidin yoriyur onar çığ tmğa-lğ qunpu-qa* “yüz adet pazarda geçerli, toplam 10 bağ damgalı qunpuya” (SUK, Sa19, s. 42). *Kidin yorır altı singar suluğ tamğalıg säkiz on bözke* “pazarda geçerli altı köşesi damgalı, mühürlü 80 böze” (JW-Li, 1(3)-4, SUK, Sa23, s. 49).

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Nayman kağanı ona hoca ünvanı vermiştir ve ona altın damga vererek onu hazineden sorumlu kılmıştır. Taizu'nun Batı Seferleri esnasında, Nayman ülkesi yıkılır ve Tata Tonga damgayı alarak kaçır, ancak tekrardan yakalanır... kağan damganın ne işe yaradığını sorduğunda, hazineden para ve tahıl alındığında ve birileri vazifeye tayin edildiğinde... pek çok iş için kanıt olarak kullanılır. Han bunu duyduktan sonra sevinir ve onun yanına kalmasını emreder. Ve onun aynı şekilde damgayı kullanmaya başlar” (Song, 1976, s. 3048-3049). Moğol- Yuan sülalesinin damga yasası tüm imparatorluk içerisinde kullanılmaya başlamıştır.

Koço Uygur Devletinin Moğol imparatorluğunun egemenliği altına girmesiyle, Uygur devletinin hükümdarları da Moğollar tarafından verilen damgalarla Koço bölgesini idare etmeye başlamıştır. Yuan Yılığında Uygur İdikutlara verilen damgalarla ilgili olarak şu kayıtlar geçmektedir: “*Koçkar[Tegin] savaşta öldükten sonra, onun büyük oğlu Niulin Tigin'e....Wuzong'un ilk yıllarında İdikut ünvanı verilerek ve altın damga verildi. Renzong Yanyou'un üçüncü yılında, Kaogang Hanı olarak ilan edildi ve ona deve resmi ile süslenmiş altın damga yerine hanlık damgası verildi. Bu hanlık damgası Çin'de de geçerliydi, İdikut damgası ise sadece Uygur Bölgesinde geçerliydi” (Song, 1976, s. s. 2999-3002).*

SONUÇ

Damga, Türkler tarih sahnesine çıktıkları dönemlerden itibaren yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Damgalar ilk olarak boy ve kabile yapılanması içerisinde yaşayan Türklerin besin hayvanlarını birbirinden ayırt etmek için kullanılmıştır. Kâğıdın Türkler tarafından yaygın bir biçimde kullanılması ve yazı yazma kültürünün gelişmesiyle damgalar, çeşitli türdeki sözleşme belgelerinde, hakanların yarlıklarında yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Uygurların idari ve sivil işlerde damga kullanma geleneği ise Moğolları da etkilemiş ve Moğol imparatorluğu içerisindeki hanlıklara kadar genişlemiştir.

KISALTMALAR

Alt.	: Altay Türkçesi
Başk.	: Başkurt Türkçesi
Bud.	: Budist Metinler
CC	: Codex Cumanicus
Çağdaş.	: Çağdaş Türk Lehçeleri
Çağatay.	: Çağatay Türkçesi
DLT	: Divanü Lûgat-it-Türk
DTS.	: Drevnetyurkskiy Slovar
ED	: An Etymological Dictionary of the Pre-thirteenth-Century Turkish.
Far.	: Farsça
JW-Li	: Tulufan Huihu Wen Shehui Jingji Wenshu Yanjiu
Hak.	: Hakas Türkçesi
Karahanlı	: Karahanlı Türkçesi
Harezm	: Harezm Türkçesi
Kaş. Yar. Ağ. Szl.	: Kaşgar ve Yarkent Ağzı Sözlüğü
Kaz. Tatar	: Kazan Tatar Türkçesi
KB	: Kutadgu Bilig
Kıp.	: Kıpçak Türkçesi
Kırg.	: Kırgız Türkçesi
Köktü.	: Köktürkçe
Man.	: Maniheist Metinler
MK.	: Kaşgarlı Mahmut
Moğ.	: Moğolca

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Osmanlı.	: Osmanlı Türkçesi
OTWF	: Old Turkic Word Formation I - II
ÖTİL.	: Özbek Tilining İzahli Lûgati
Özb.	: Özbek Türkçesi
UTİL	: Hazirki Uygur Tilining İzahlık Lughiti
SUyg.	: Sarı Uygurca
SUK	: Sammlung uigurischer Kontrakte
Tü.	: Türkçe
TMEN	: Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I -IV
TT	: Türkische Turfan-Texte I - VII
TTü.	: Türkiye Türkçesi
Trkm.	: Türkmen Türkçesi
TüSl.	: Türkçe Sözlük
YUyg.	: Yeni Uygur Türkçesi

KAYNAKÇA

- Arat, R., R. (1964). Kutadgu Bilig III İndeks. Yayına haz. Kemal Eraslan, O. Sertkaya, Nuri Yüce, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 47, İstanbul.
- Arat, R. R. (2005). Kutadgu Bilig. Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Argunşah, M & Güner, G. (2015). Codex Cumanicus, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Atalay, B. (2013). Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I - II -III. 2. bs. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Bang, W. , A.von Gabain, (1930). Türkische Turfan-Texte III. Berlin.
- Bang, W. , A.von Gabain, (1931). Türkische Turfan-Texte V. Berlin.
- Caferoğlu, A. (1993). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. 3bs. Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Cheng, S. (1993). Tang Song Huihu Shi Lun Ji (Tang ve Song Sülalesi Dönemindeki Uygur Tarihinden Toplamlar), Renmin Chuban She, Pekin.
- Clauson, Sir G. (1972). An Etymological Dictionary of the Pre-thirteenth-Century Turkish. Oxford.
- Doerfer, G. (1963-1975). Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I - IV. Wiesbaden.
- Erdal, M. (1991). Old Turkic Word Formation I - II. A Functional Approach to the Lexicon. Wiesbaden.
- Güllüdağ, N. (2015). “Türklerde Damga Geleneği ve Nogay Türklerinin Damgaları Üzerine Bir İnceleme”, *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3 (6), 132-150.
- Gülensoy, T. (1989). Orhun’dan Anadolu’ya Türk Damgaları, Damgalar, İmler, Enler. Türk Dünyası Araştırmaları Vakıfı, İstanbul.
- İzgi, Ö. (1987). Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Leesing, F., D., (2003). Mongolian-Türkçe Sözlük I - II. çev. Günay Karaağaç. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Li, J. (1996). Tulufan Huihu Wen Shehui Jingji Wenshu Yanjiu (Turfan Uygurların Sosyal ve İktisadi Vesikaları Üzerine Araştırma). Xinjiang Renmin Chuban She, Ürümcü.
- Li, Y. (1984). “Xinjiang Gedi Faxian de Yi Bufen Lidai Yinzhang (Xinjiang’ın Farklı Bölgelerinde Bulunan Bazı Dönemlere Ait Damgalar)”, *Wenbo*, (2), 64-72.
- Lei, X. (1992). Xibu Yugu- Han Cidian (Batı Bölgeleri Sarı Uygurca- Çince Sözlük), Sichuan Minzu Chuban She, Chengdu.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Nadelyaev, V.M. A.m. Şçerbak; D.M. Nasilov, E. R. Tenişev, (1969). Drevnetyurkskiy Slovar, Leningrad.

Naskali, E., G. & Muvaffak D., (1999). Altayca- Türkçe Sözlük. Atatürk Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Naskali, E., G. ve diğ., (2017). Hakasça- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Necip, E., N., (2012). Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü. çev. İklil Kurban. Türk Dil Kurumu, Ankara.

Orkun, H., N. (2011). Eski Türk Yazıtları. 3.bs. Türk Dil Kurumu, Ankara.

Öner, M. (2015). Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü, 2.bs. Türk Dili Kurumu, Ankara.

ÖTİL. (1981). Özbek Tilining İzahli Lûgati. Rus Tili Neşriyatı, Moskova.

Özşahin, M. (2017). Başkurt Türkçesi Sözlüğü. Türk Dil Kurumu, Ankara.

Röhrborn, K. (1977). Uigurisches Wörterbuch 1. Wiesbaden.

..... (1979). Uigurisches Wörterbuch 2. Wiesbaden.

..... (1981). Uigurisches Wörterbuch 3. Wiesbaden.

Sami, Ş. (2011). Kâmûs-i Türkî. 3.bs. Haz. Reşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal. İdeal Kültür ve Yayıncılık, İstanbul.

Sayıt, M. & İsrail, Y. (2000). Kadimki Uygur Yezikidiki Vesikalar, Xinjiang Halk Neşriyatı, Ürümqi.

Shaw, R. B. (2014). Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü. Çev. Fikret Yıldırım, Türk Dil Kurumu, Ankara.

Song, L. ve diğ. (1976). Yuanshi, 124.Bölüm, Tata Tonga Biyografisi, Zhonghua Shuju, Pekin.

Steingass, F., (1975). A Comprehensive Persian-English Dictionary (New Reprint), Beirut.

Tekin, T., Ölmez M., Ceylan, E., Ölmez, Z. & Eker, S. (1995). Türkmence-Türkçe Sözlük. Simurg Yayıncılık, Ankara.

Toparlı, R., Vural, H. & Karaatlı, R. (2007). Kıpçak Türkçesi Sözlüğü. 2. bs. Türk Dil Kurumu, Ankara.

TTatSl. Ehmetyanov, R., Möhemmetinov, R., Nurieva, F. & Gaviev, F. (2014). Türkçe-Tatarca Sözlük. Akt. Mustafa Öner. Türk Dili Kurumu, Ankara.

TüSl. Türkçe Sözlük. (2011). 11. bs. Türk Dil Kurumu, Ankara.

UTİL. Kurum. (1990-1998). Uygur Tilining İzahlik Lugiti. Milletler Neşriyatı, Pekin.

Ünlü, S.(2012). Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü. Eğitim Kitabevi, Konya.

....., (2013). Çağatay Türkçesi Sözlüğü. Eğitim Kitabevi, Konya.

Üşenmez, E., Boltabayev, S. & Tuğlacı, G. (2016). Özbekçe-Türkçe Sözlük. Türk Dünyası Kültür Vakfı, İstanbul.

Yamada, N. (1993a) Sammlung uigurischer Kontrakte I. “*The Private Seal and Mark on the Uigur Documents*”. Hrsg. von Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umera und Takao Moriyasu, Osaka University Press, Osaka.

Yamada, N. (1993a) Sammlung uigurischer Kontrakte I. “*tamgha- And Nishan- Form Of Uighurian Contract Discovered in Eastern Turkestan*”. Hrsg. von Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umera und Takao Moriyasu, Osaka University Press, Osaka.

Yamada, N. (1993b). Sammlung uigurischer Kontrakte II. Hrsg. von Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umera und Takao Moriyasu. Osaka University Press, Osaka.

Yudahin, K.K. (2011). Kırgız Sözlüğü. çev. Abdullah Taymas, Birleştirilmiş 1. bs. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TIPTA YILAN SEMBOLÜNÜN TARİHSEL KAYNAKLARI VE TIP EĞİTİMİNDEKİ ÖNEMİ

Dr. Öğretim Üyesi Hayriye Dilek AKDOĞAN

İzmir Bakırçay Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0001-6864-4839

Prof. Dr. Ilgaz AKDOĞAN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0003-3324-4629

ÖZET

Antik dönemde yılan yer üstü ve yer altında yaşamasından dolayı kutsal kabul edilmiş, zamanla bu kutsallık külte dönüşmüştür. Antik toplumlara ait mitolojilerde ve efsanelerde yılan her yıl deri değiştirerek gençleşmesi nedeniyle sonsuz yaşamın sembolü olarak kabul edilmiştir. Bunun için yılan birçok medeniyette sağlık, hekimlik, bilgelik, güç, koruma ve ebedi yaşamla ilişkilendirilmiştir. Antik dönemden günümüze tıbbın sembolü yılan ve asa olarak bilinmektedir. Tıp sembolündeki yılan ve asa bir dizi tarihi ve etik değeri içinde barındırmaktadır. Bu mesleki değerlerin tıp eğitiminde öğrencilere aktarılması önem arz etmektedir. Antik dönem mitolojisindeki Tıp ve Sağlık Tanrısı Asclepios'un elinde taşıdığı yılanlı asa başta olmak üzere tıp sembolü olarak yılan figürleri çeşitli şekil ve formlarda karşımıza çıkmaktadır. Bunlar bir asa etrafına sarılmış bir ya da iki yılan, kanatlı asaya sarılı iki yılan, kadehe sarılmış veya kâseye doğru uzanmış bir yılan, birbirine sarılmış iki yılan, dal ve yılan olarak sayılabilir. Bu çalışmanın amacı, birbirine benzeyen ama gerek tarihsel kökenleri gerekse temsil ettikleri anlamlar açısından birbirinden farklı olan bu sembollerin tarihi kökenlerini ortaya koymak ve temsil ettikleri etik değerlerin anlamlarını açıklamaktır. Asaya sarılı tek yılan, mitolojide tıp ve sağlık tanrısı Asklepios'un asası olarak bilinir. Altın ve kanatlı bir asaya sarılı çift yılan motifi ise mitolojide haberci tanrı Hermes'e ait Caduceus adı verilen asadır. Birbirine sarılı iki yılan Türk mitolojisinde yer alan şifalı düğüm olarak adlandırılan mutluluk ya da esenlik zinciri figürlerinden kaynaklanmaktadır. Selçuklular zamanında 1235 yılında Çankırı'da yaptırılan Atabey Cemaleddin Ferruh Darü's-Şifası'nda bulunan bir taş üzerindeki çifte yılan sembolü, Türk tıp tarihinin kurucusu sayılan Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından Türk geleneklerini de yansıtması açısından tıbbın ve tıp fakültelerinin sembolü olarak önerilmiş ve genel olarak kabul görmüştür. Tıp sembolünün tarihi kökenlerini bilmenin ve tıp fakültesi öğrencilerine aktarılmasının tıpla ilgili mesleki değerlerin yaşatılması için önemli olduğunu düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Tıpta yılan sembolü, Tıp sembolünün tarihçesi, Tıp eğitimi, Tıbbi meslek değerleri.

HISTORICAL ORIGINS OF THE SNAKE SYMBOL IN MEDICINE AND ITS IMPORTANCE IN MEDICAL EDUCATION

ABSTRACT

In ancient times, the snake was considered sacred because it lived above and below ground, and over time, this holiness turned into a cult. In the mythologies and legends of ancient societies, the snake was considered a symbol of eternal life because it sheds its skin every year and rejuvenates itself. For this reason, the snake has been associated with health, medicine, wisdom, power, protection and eternal life in many civilizations. The symbol of medicine from ancient times to the present is known as the snake and the staff.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

The snake and staff in the medical symbol contain a number of historical and ethical values. It is important to transfer these professional values to students in medical education. Snake figures appear in various forms as symbols of medicine. These can be listed as one or two snakes wrapped around a staff, two snakes wrapped around a winged staff, a snake wrapped around a chalice or reaching towards the bowl, two snakes wrapped around each other, a branch and a snake. The aim of this study is to reveal the historical origins of these symbols, which are similar to each other but different from each other in terms of both their historical origins and the meanings they represent, and to explain the meanings of the ethical values they represent. The single snake wrapped around a staff is known in mythology as the staff of Asclepius, the god of medicine and health. The double snake motif wrapped around a golden and winged staff is the staff called Caduceus belonging to the messenger god Hermes in mythology. Two snakes wrapped around each other originate from the chain of happiness or well-being figures in Turkish mythology, called the healing knot. The double snake symbol on a stone found in the Atabey Cemaleddin Ferruh Darü's-Şifası, built in Çankırı in 1235 during the Seljuk period, was suggested by Prof. Dr. Süheyl Ünver as the symbol of medicine and medical faculties and was generally accepted. We think that knowing the historical origins of the medical symbol and conveying it to medical school students is important to maintain professional values related to medicine.

Keywords: Snake symbol in medicine, History of the medical symbol, Medical education, Medical professional values.

BİR GÜLİSTAN ŞERHİ ÖRNEĞİ OLARAK MAHMUD TÂİ b. MUHAMMED'İN GÜLİSTAN ŞERHİ

Prof. Dr. Adnan ADIGÜZEL

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları
ORCID: 0000-0002-4818-4051

Arzu İÇÖZ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları
Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-3099-2904

ÖZET

Bu bildiri, İran edebiyatında önemli bir yer tutan Sa'dî Şirazi'nin Gulistan adlı eserine yapılmış bir şerhin genel kapsamda tanıtılması üzerinedir. Bu şerh, 19. yy müelliflerinden Mahmud Tâî b. Muhammed'e ait olup Türk edebiyatı klasik şerh geleneğine katkıda bulunması ve müellifin hem bireysel hem de yaşadığı toplumun ilmî, edebî, sosyo-kültürel yönlerini bizlere tanıtmaya açısından önemlidir.

Mahmud Tâî b. Muhammed (v.1851) yaşadığı dönemde Osmanlı devlet adamlarından Ziver Paşa'nın çocuklarına müderrislik yapmıştır. Doğum yeri ve zamanı ile ilgili ulaşılabilen kapsamlı net bilgiler olmasa da İstanbul'a sonradan geldiği ve burada vefat ettiği, İsmail Paşa'nın Hediye'tü'l-Ârifin adlı eserinde belirtilmiştir.

Müellifin Gulistan şerhini hangi tarihte kaleme aldığı bilinmemektedir. Tek nüshalı bir eser olup ulaşılabilen bu nüshası Milli Kütüphane 9036 numarada kayıtlıdır. Mahmud Tâî b. Muhammed'in Gulistan Şerhi 404 varaktan oluşur.

Bildirinin ortaya konma sürecinde başvurulan yöntemler öncelikle tam transkripsiyona uygun olarak latinize edilmesi ve sonrasında daha iyi anlaşılabilmesi için şerhin içeriğinde ele alınan konuları sınıflandırmak olmuştur. Müellif, yaptığı şerhinde de kendi yetkinliğini gözler önüne seren sistematik bir yol izlemiş, kelime tahlillerini yaparken Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere çeşitli dillerde eş anlamlı kelimeler kullanmıştır. Metinde şerh edilecek kısımlar kırmızı kalemle üstü çizilerek ele alınmış daha sonra tercüme ve açıklaması yapılmıştır. Ayrıca bazı kelimeler metinde yanlış yazılmış olup düzeltilmiş hali dipnot olarak belirtilmiştir.

Sonuç olarak bu eserin klasik şerh geleneğine uygun bir şekilde karmaşıklıktan uzak, halk seviyesinde bir tarzda ele alındığını söylemek mümkündür. Ayrıca klasik Türk Edebiyatı şerh literatüründe önemli bir yer tutan reddiye geleneği bu eserde kullanılmış Fazıl Sûdî diye bahsettiği Sûdî Bosnevî'nin (16.yy) Gulistan şerhine yaptığı eleştirilerle şerhini zenginleştirerek etki alanını artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şerh, Gulistan, Sa'dî, Türk Edebiyatı.

AS AN EXAMPLE OF GULISTAN COMMENTARY MAHMUD TAI B. MUHAMMAD'S COMMENTARY ON GULISTAN

ABSTRACT

This study is about the general introduction of a commentary on Sa'dî Shirazi's work Gulistan, which has an important place in Iranian literature. This commentary is written by Mahmud Tâî b. Muhammad one of the 19th century authors. It belongs to and is important in terms of contributing to the classical commentary tradition of Turkish literature and introducing us to the scientific, literary and socio-cultural aspects of both the author's individual and the society in which he lived.

Mahmud Tâî b. Muhammad (d. 1851) during his lifetime, served as a tutor to the children of Ziver Pasha, one of the Ottoman statesmen. Although there is no clear information available about his place and time of birth, it is stated in İsmail Pasha's work titled Hediyetü'l-Ârifin that he came to Istanbul later and died there.

It is not known on what date the author wrote the Gulistan commentary. It is a single-copy work and the accessible copy is registered at the National Library number 9036. Mahmud Tâî b. Muhammad's Gulistan Commentary consists of 404 leaves.

The methods used in the process of presenting the study were first to latinize it in accordance with the full transcription and then to classify the topics discussed in the content of the commentary for better understanding. In his commentary, he followed a systematic path that reveals his competence, and used synonyms in various forms, including Arabic, Persian and Turkish, while analyzing words. The parts to be annotated were crossed out with a red pen and then translated and explained. In addition, some words are written incorrectly in the text and the corrected version is stated as a footnote.

As a result, it is possible to say that this work was handled in a folk-level style, far from complexity, in accordance with the classical commentary tradition. In addition, the tradition of rejection, which has an important place in the commentary of Classical Turkish Literature, was used in this work. He increased his influence by enriching his commentary with his criticisms of the Gulistan commentary of Sûdî Bosnevî (16th century), whom he referred to as Fazıl Sûdî.

Keywords: Serh, Gulistan, Sa'dî, Turkish Literature.

GİRİŞ

Sa'dî-i Şirazi ve Gulistan'ı

İran'ın 13.yy müelliflerinden olan Sa'dî'nin ünü, kendi coğrafyasıyla sınırlı kalmamış, hem Doğu hem Batı edebiyatını farklı yönlerden etkilemeyi başarmıştır. Onun ortaya koyduğu eserler sayesinde yaşadığı dönemden itibaren adının birçok kaynakta geçtiği görülmektedir. Sa'dî'nin hayatıyla ilgili bilgiler genel olarak kesinlik arz etmemektedir.¹

Vefat yılı 1291 olan Şeyh Sa'dî Şirazi'nin, doğumunun 1213 ya da 1218 yılı olduğu tahmin edilmektedir. Şiraz'da ilk dinî ve edebî eğitimini aldıktan sonra Nizâmiye medresesinde kapsamlı bir tedrisat dönemi geçirmiştir.²

Hayatının uzunca bir dönemini seyahatlerle geçiren Sa'dî, bu seyahatler sayesinde tanıştığı farklı kültürler, edindiği tecrübeler, bulunduğu ilim meclislerini kendi hayat görüşü ve birikimleriyle harmanlamış Fars dilini kullanmadaki ustalığıyla ortaya birçok coğrafyayı etkileyecek birçok eser kaleme almıştır. Bu eserlerin başında da Bostan ve Gulistan gelmektedir.³

Dünya kütüphanelerinde binlerce yazma nüshası bulunan Gulistan, Sa'dî'nin adını en çok duyuran eser olmuştur. 1258 yılında Salgurlu hükümdarı Zengi adına yazılan Gulistan, makame türündendir. Eserde naat, münacaat ve sebeb-i telifi içeren bir dibace ve sekiz bölüm bulunmaktadır.⁴

¹ Ozan Yılmaz, *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî Ve Şerh-i Gulistân'ı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 17.

² Mustafa Çiçekler, "Sadî-i Şirâzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 405.

³ Ebtahi, Arâ'-i Terbiyyet-i Sa'dî. Faslnâme-i Âmûze, (24/1384), 14.

⁴ Halil Hatip Rehber, *Gulistan-ı Sa'dî*, (Tahran: Safi Alişah Yayınları, 1997), 41.

ARAŞTIRMALAR VE BULGULAR**Mahmud Tâî bin Muhammed ve Şerh-i Gülîstân'ı**

Müellif ile ilgili edinilebilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Yalnızca İsmail Paşa'nın (v. 1920) Hediyyetü'l-Ârifin ve İzâhu'l-Meknûn adlı eserlerinde ismi geçmekte olup 19. yüzyılda İstanbul'da yaşadığı ve Osmanlı devlet adamlarından Ziver Paşa'nın çocuklarına müderrislik yaptığı belirtilmektedir. Tâî kelimesinin onun mahlası olduğu ve Gülîstân'ı büyük bir cilt halinde şerh ettiği ve 1851 yılında vefat ettiği bilgisi de bu eserde yer almaktadır.⁵

Mahmûd Tâî bin Muhammed'in Gülîstân şerhi tek nüshalıdır ve Milli Kütüphane 9036 numarada kayıtlıdır. 1864 yılında Kâdî Ali b. Mustafa tarafından istinsah edilmiştir. Eser 404 varaktan oluşur. Ancak eksik olan bazı sayfa ve satırlar vardır. Klasik dinî metin üslubuyla yazılmış bir eserdir, dolayısıyla besmele, hamdele, salvele ve hâtîme bölümlerinden oluşur. Hâtîme bölümünden önce eksik sayfalar olduğu için sebep-i telifin yazılıp yazılmadığı bilinmemektedir.⁶

Şerh Metodu

Müellifin Gülîstân'ı şerh ederken kullandığı yöntemler klasik şerh geleneğine uygun olup şu şekilde sıralanabilir;

1. Şerh edilecek kısım metne dâhil edilmiştir. Bu kısımlar üstü kırmızı kalemle çizili olarak vurgulanmış daha sonra analizi yapılmıştır. Gülîstân'dan alıntılanan bölümler kelime, tamlama, söz öbeği ya da beyitler olarak birimlere ayrılarak metin içinde verilmiştir.

"*Eger men ez-ğudâ-yı te'âlâ*" Eğer ben Allâh te'âlâ hazretlerinden, "*çün-în tersîdemî*" bunceleyin korkaydım, "*ki to ez-sultân*" ki sen pâdişâhdan korkarsın. "*Ez-cümle siddikân bûdemî*" Sâdıklar zümresinden olurdu. Ya'nî sâdıkların birisi olurdu. Hâşılı pâdişâhdan sendeki olan korku siddiklarda Allâh te'âlâ hazretlerinden ol kadar korku u havf u haşyet bulunur. (Tâî, vr.112a)

2. Klasik Türk Edebiyatı şerhlerinin bir özelliği, müellifin ilmî, edebî ve kültürel bilgi birikimine göre yer yer iktibaslarda bulunmasıdır. Mahmûd Tâî de Gülîstân'ı şerh ederken ayet ve hadis iktibaslarına yer vermiştir.

İşte Allâh te'âlânın 'âdet-i 'aliyyesi böyle. Lâkin hakîkatde sevâb fazlıyladır ve 'ikâb-ı 'adliyle "*fe yağfirun li-men yeşâ ve yu'azzibu men yeşâ* (Tâî, vr. 104b) *vallâhu 'alâ külli şey'in kadîr*".⁷

"işbu hadîs-i şerîf "itteki şerre men ahsente ileyh"⁸ delîl ve şâhiddir ya'nî ihsân eylediğın kimseniñ şerrinden tağvâ eyle zîrâ saña 'adâvet tarîkini sâirinden ziyâde bilir." (Tâî, vr. 109^b)

3. İncelemiş olduğumuz Gülîstân şerhinin bir diğerk özelliği de içeriğinde bolca gramer tahlilinin bulunmasıdır. Müellif metne dâhil ettiği kelimenin filolojik olarak yapısını ortaya koyarken daha iyi anlaşılması amacını güder.

"*tâ negüyî ki der-ân dem ğam-ı cānem bâşed*" zînhâr dimeyesin ve zann itmeyesin. Ol demde ve ol vâkıhte cānum ğamı ola ve ölmek kaygısı ola. Hâşılı ölümden pervâm yokdur. Tâ bunda *ğarf-ı tenbîh*dir. (Tâî, vr. 148b)

"*A'rābî*" A'rāb, şahrâlarda ve beyābānda konar ve göçer bir 'Arab tâifesidir. İsm-i cinsdir. 'Arabîñ cem'i değıldir. Yā *ğarfî nisbet*dir. (Tâî, vr. 139a)

⁵ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifin* (Beyrut: Dâr-u İhyâ'u't-Turâsî'l-Arabî, 1951), 418.

⁶ Sümeyye Güldenöğlü, "Mahmûd Tâî bin Muhammed'in (v.1268/1851) Şerh-i Gülîstân'ı", Akademik Bakış Dergisi, Cilt/Sayı 71, 2019, s. 194.

⁷ Bakara/284

⁸ "İyilik ettiğın kişinin şerrinden sakın." İsmail b. Muhammed el-'Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, nşr. Ahmed el-Kalâş (Beyrut: 1985), 44.

4. Şârihlerin şerhlerini ortaya koymadan önce yaptığı hazırlıklardan biri, kendilerinden önceki şerhleri okumalarıdır. Mahmûd Tâî b. Muhammed de kendinden önce Gülistan'a yapılmış şerhleri okumuş ve özellikle 16. yüzyılda Sûdî-i Bosnevî tarafından yazılmış Gülistan şerhine çeşitli eleştirilerde bulunmuştur. Yani bu incelediğimiz şerhin bir diğer özelliği de reddiyeler barındırmasıdır.

“Bu makâmda Fâzıl Sûdî'nin nakle lâyük olmayan ba'zı kıl u kâl-i bî-tâ'ilesi fazlına münâfidür.” (Tâî, vr.5a)

İmdi “*merdüm*” ism-i cem'dir ki fi'il-i cem'e fâ'il olmağa kâbildir diyen merhûm Fâzıl Sûdî'niñ bu kavli kavâid-i 'Arabiye'ye mu'tâbik değıldir. Te'emmel! (Tâî, vr.135a)

5. Mahmûd Tâî b. Muhammed'in şerh yaparken uygulamış olduğu yöntemlerden biri de bazı kelimelerin Arapça, Farsça ve Türkçe anlamlarını vererek ve birkaç farklı şekilde anlamını belirterek pekiştirmesidir. Bu yöntemi uygularken *ya'ni, pes, hâsılı, bundan murad* gibi kelimeler kullanarak kendi yorumunun başladığını belirtmiştir. Bu yönüyle yaptığı şerhin anlaşılabilme kapasitesini artırmış hitap ettiği kesimi daha da genişletmiştir.

“*Bârî in tüvânger*” Bir kere bu ğanî ya'nî pâdişâha hizmet eden zengin kardeş.. (Tâî, vr. 119a)

“*Kilimî ez-hâne-i bi düzdîd*” Bir yâriniñ ya'nî bir dervîş yoldaşınıñ evinden bir kılım uğrıldı. Ya'nî sırkat iyledi. Hâsılı 'ömür her ne kadar *derâz* ya'nî tavîl ve uzun ise, tükenmesi muhakkaktır. (Tâî, vr.112b)

Sebeb-i Telif

Klasik Türk edebiyatının özelliklerinden biri, sebeb-i teliflerin bizzat müellifler tarafından eserlerin içeriğinde kaleme alınmasıdır. İncelemiş olduğumuz Gülistan şerhinde eksik sayfaların olduğu tespit edildiğinden sebeb-i telife ulaşılammıştır. Ancak müellifin genel şerh üslubundan yola çıkarak řu yorumları yapmak mümkündür:

- Kendinden önce yapılmış şerhleri eleştirmek (Sûdî-i Bosnevî)
- Kendi bilgi birikimini ve ideolojisini ortaya koymak
- Gülistan'ı daha öz, sade, yalın bir üslupla şerh ederek daha büyük kitlelere ulaşmasını sağlamak.

SONUÇ

İlk örnekleri 13. yüzyılda ortaya çıkan şerh geleneğinin sistematik bir hale gelmesi 16. yüzyılı bulur. Klasik Türk Edebiyatında da tercüme ve şerh faaliyetleri bu yüzyılda hızlanmış, yalnızca Türkçe eserlerin şerhleri değıl, Arapça ve Farsça eserlerin de tercüme ve şerhleri yapılmıştır. Şerhi en çok yapılan eserlerden biri de Sa'dî'nin Gülistan'ı olmuştur.

19. yüzyıla kadar şerhi yapılagelen Gülistan, dinî öğüt ve nasihatlerini tatlı bir üslupla ortaya koyan bir eser olması sebebiyle fazlaca ilgi görmüştür. Mahmûd Tâî b. Muhammed de 19. yüzyıl müelliflerinden olup Gülistan şerhini kaleme almıştır.

Bu şerhe dair sonuç olarak şunları söyleyebiliriz;

Müellifin, Osmanlı devlet adamlarının çocuklarına müderrislik yapmış olduğu bilgisinden de yola çıkarak ilmî donanımı, kültürel seviyesi ve dini bilgi birikimi yüksektir. Yapmış olduğu şerhte de hem gramer hâkimiyeti, hem âyet, hadis iktibasları hem tarihî, coğrafi vurguları hem de ilmî olarak yapmış olduğu yorumlar bu görüşümüzü destekler niteliktedir.

Ayrıca müellifin tüm bu donanımını ortaya koyarken kullandığı üslup, sade, yalın ve anlaşılır olması nedeniyle topluma hitap etmeyi amaçladığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla şerhini yaparken, şerh edeceği kısmın anlaşılabilmesi için tanım ve açıklamalarını geniş tutmuştur ki ortaya 404 varaktan oluşan büyük hacimli bir eser çıkmıştır.

Bu şerhin en önemli özelliklerinden biri de içinde barındırdığı reddiyelerdir. . Mahmûd Tâî b. Muhammed de şerhinde Fazıl Sudi diye bahsettiği Sûdî-i Bosnevî'nin ismini bolca zikrederek onun 16. yüzyılda yapmış olduğu Gülistan şerhine yer yer eleştirilerde bulunur.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Her eser yalnızca yazarının değil, yazıldığı dönemin ve toplumun da bir ürünüdür. Dolayısıyla Mahmûd Tâî b. Muhammed'in Gülistan şerhi de o dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki durum ve düzeyini ortaya koyma ve şerh geleneğinin yüzyıllar içerisindeki gelişim ve değişimini de gözler önüne serme açısından önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

ÇİÇEKLER, M. (2008). Sa'dî Şirâzî. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.35,405-407.

EBTÂHÎ, S. N. (1384) Arâ'-i Terbiyyet-i Sa'dî. Faslnâme-i Âmûze, (24), 12-20.

EL-BAĞDÂDÎ, İ. P. Hediyetü'l- Ârifin. 2.cilt. Dâr-u İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.

EL-BAĞDÂDÎ, İ. P. İzâhu'l- Mekkûn. 2.cilt. Dâr-u İhyâu't-Turâsi'l - Arabî, Beyrut.

GÜLDENOĞLU, S. (2019). MAHMUD TÂÎ BİN MUHAMMED'İN (v.1268/1851) ŞERH-İ GÜLİSTÂN'I. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (71), 191-203.

KANAR, M. (2002). Gülistân. Şule Yayınları, İstanbul.

MAHMUD Tâî bin Muhammed el-Bağdâdî el- Hanefî. Şerh-i Gülistân. Milli Kütüphane. nr.9036.

REHBER, H. H.(1997). Gülistân-ı Sa'dî. İntişârât-ı Safâ Alişâh, Tahran.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. Sünenü't-Tirmizî. (Çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu) 3.cilt. Yunus Emre Yayınevi, İstanbul.

YILMAZ, O. (2008). 16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî Ve Şerh-i Gülistân'ı Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.

OSMANLI DÖNEMİ'NDE KADIN VE SPOR

Aysel ŞAHİN

Doktor Öğretim Üyesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları

ORCID: 0000-0002-9964-4783

ÖZET

Osmanlı döneminde kadınların spor hayatı, modern anlamda bildiğimiz şekliyle spor faaliyetlerinden oldukça farklıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal yapısı, İslam dininin kuralları, toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel gelenekler, kadınların spora katılımını sınırlayan faktörlerdendi.

Ancak, bu dönemde kadınların fiziksel aktivitelerde bulunmadığı anlamına da gelmez. Aksine, farklı sosyal sınıflara ve topluluklara göre değişebilen çeşitli spor aktiviteleri mevcuttu. Sarayda yaşayan ya da üst sınıf ailelerden gelen kadınlar, sosyal statülerine bağlı olarak belirli ölçüde sporsal faaliyetlere katılabiliyordu. Örneğin, padişahın annesi ve kızları gibi hanedan kadınlarının haremde dans, okçuluk ve bazı spor oyunları oynadığı bilinmektedir. Bu tür aktiviteler, bir nevi "saray içi sporlar" olarak değerlendirilebilir. Yine Osmanlı toplumunda kadınlar sınırlı da olsa, okçuluk, at binme, yüzme gibi bir takım geleneksel aktivitelerde yer almaktaydılar.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma hareketleri hız kazanmaya başladığında, kadınların spor faaliyetlerine katılımında da kısmi bir değişim yaşandı. Batı'dan gelen etkilerle birlikte, kadınlar arasında jimnastik, koşu, eskrim gibi sporlar yaygınlaşmaya ve Osmanlı'da kadınlar için spor kulüpleri kurulmaya başladı. İlk kadın spor kulüplerinden biri 1913 yılında İstanbul'da kurulan "İnas İdman Cemiyeti" (Kadınlar Spor Derneği) idi. Bu kulüp, kadınların modern spor dallarına katılımını teşvik ediyordu. Osmanlı'nın son dönemlerinde açılan modern kız okullarında beden eğitimi dersleri verilmeye başlandı. Bu okullarda sporun, genç kızların fiziksel ve zihinsel gelişimine katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Batılılaşma hareketleriyle birlikte, kadınların spor hayatına katılımı daha da artmış olup modern spor dalları Osmanlı kadınları arasında da yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak bu süreç, Osmanlı'nın son dönemlerine ve erken Cumhuriyet dönemine kadar tam anlamıyla yaygınlaşmamıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadınlar spor hayatında daha aktif rol almıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, spor, kadın

WOMEN AND SPORTS DURING THE OTTOMAN PERIOD

ABSTRACT

The involvement of women in sports during the Ottoman period differed significantly from the modern concept of sports. The social structure of the Ottoman Empire, the rules of Islam, gender roles, and cultural traditions were factors that limited women's participation in sporting activities. However, this does not imply that women were entirely inactive. On the contrary, various sports activities were available, differing based on social class and community. Women from the palace or upper-class families could engage in sporting activities to some extent, depending on their social status. For example, it is known that royal women, such as the sultan's mother and daughters, participated in activities such as dancing, archery, and certain physical games in the harems. These activities can be considered a form of "in-palace sports." Similarly, in Ottoman society, women, though limited, took part in traditional activities such as archery, horseback riding, and swimming.

As the Westernization movements began to accelerate within the Ottoman Empire, a partial shift occurred in women's participation in sports.

Under Western influence, sports such as gymnastics, running, and fencing became more popular among women, and women's sports clubs started to be established in the Ottoman Empire. One of the first women's sports clubs was the "İnas İdman Cemiyeti" (Women's Sports Association), founded in 1913 in Istanbul. This club encouraged women to engage in modern sports disciplines. In the later period of the Ottoman Empire, physical education classes began to be introduced in modern girls' schools. It was believed that sports would contribute to the physical and mental development of young girls.

With the Westernization movements, women's participation in sports further increased, and modern sports became more widespread among Ottoman women. However, this process did not fully take root until the late Ottoman period and the early Republican era. With the advent of the Republic, women began to play a more active role in sports.

Keywords: Ottoman, sports, women.

ASKERİ MİMARİ ALANINDA YAPILAN DOKTORA TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ

Bijar Mesut ERBİL

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
ORCID: 0000-0001-6545-8969

Dr. Öğr. Üyesi. Terane MEHEMEDOVA BURNAK

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
ORCID: 0000-0001-8848-1870

ÖZET

Günümüzde literatür araştırması kapsamında basılı ve dijital kaynaklar incelendiğinde askeri tarihi ve mimarlık tarihi üzerine birçok kaynak bulunduğunu görmekteyiz. Bu kaynaklarda iki alanı beraber ele alan araştırmaların ve derlemelerin kısıtlı olduğunu görmekteyiz. Osmanlı mirası olarak nitelendirilen askeri mimari yapılarından olan Kışlaları konu olarak ele alan lisansüstü tezlere çok az teze ulaşılmaktadır. Tez konuları olarak seçilen Osmanlı askeri mimarisi aynı dönemlerin diğer tarihi mimari yapı tipolojilerine göre daha az incelendiği görülmektedir.

Bu araştırma, Türkiye'de ve Dünyada son 50 yılda askeri mimarisi alanında yapılan doktora tez çalışmalarının araştırma eğilimlerini belirtmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda, Osmanlı askeri mimarisine uygun anahtar kelimeleri kullanarak Ulusal Tez Merkezi, EBSCOhost, British Library ETHOS, NDLTD ve Z-LİB gibi akademik veri tabanlardan 50 doktora teze erişilmiştir.

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak ilk aşamada tezler türlerine, yıllarına, yazıldığı üniversite ve enstitülerine göre dağılımları incelenmiştir. Bu aşamada tezlerin künye bilgileri (tür, yıl, üniversite, enstitü) oluşturulmuştur. İkinci aşamada ise tezlerin içeriği (kullanılan yöntem, veri toplama araçları, epistemoloji ve metodolojisi) değerlendirilmiştir. Doktora tezlerindeki analizler sonucu elde edilen bulgular, Osmanlı mimarlık tarihi ve askeri mimari alanının durumunu ve yıllar içerisinde yönelimlerini açıklamıştır. Askeri mimari araştırmaları yurtiçi ve yurtdışı bazı üniversiteler tarafından daha önemsendiği görülmüştür.

Analizlerinden elde edilen sonuçlara göre, araştırmacıların araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemini tercih ettiklerini tespit edilmiştir. Aynı zamanda veri toplama araçları içerisinde arşiv belgelerin incelenmesi sıklıkla yararlanıldığı belirlenmiştir. 50 Doktora tezinin incelemesi sonucu elde edilen bulgular, tartışmalar, grafikler ilerideki Osmanlı askeri yapılarını inceleyen araştırmacılara derlenmiş bilgi aktarımı yapacak kaynak olarak düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Askerî yapılar, Osmanlı Mimarisi, Kışla Mimarisi, Doktora Tezleri

CONTENT ANALYSIS OF DOCTORAL DISSERTATIONS IN THE FIELD OF MILITARY ARCHITECTURE

ABSTRACT

When we examine printed and digital sources within the scope of literature research today, we see that there are many sources on military history and architectural history. We see that the research and compilations that deal with the two fields together in these sources are limited. Very few postgraduate dissertations that deal with Barracks, which are considered as military architectural structures of the Ottoman heritage, are reached.

It is seen that Ottoman military architecture, which is selected as thesis topics, is studied less compared to other historical architectural building typologies of the same periods.

This research aims to indicate the research trends of doctoral dissertations studies conducted in the field of military architecture in Turkey and the world in the last 50 years. In this context, 50 doctoral dissertations were accessed from academic databases such as the National Thesis Center, EBSCOhost, British Library ETHOS, NDLTD and Z-LIB using keywords suitable for Ottoman military architecture.

Using the qualitative research method, in the first stage, the distribution of theses according to their types, years, and the universities and institutes where they were written was examined. At this stage, the identifier information of the dissertations (type, year, university, institute) was created. In the second stage, the content of the dissertations (method used, data collection tools, epistemology and methodology) was evaluated. The findings obtained as a result of the analyses in the doctoral dissertations explained the status of the field of Ottoman architectural history and military architecture and its trends over the years. It was seen that military architecture research was given more importance by some universities in Turkey and abroad than the others.

According to the results obtained from the analyses, it was determined that the researchers preferred the qualitative research method as a research method. At the same time, it was determined that the examination of archive documents was frequently used among the data collection tools. The findings, discussions and graphics obtained as a result of the examination of 50 doctoral dissertations are considered as a source that will transfer compiled information to researchers who examine Ottoman military structures in the future.

Keywords: Military structures, Ottoman Architecture, Barracks Architecture, Doctoral dissertations

Giriş:

İnsanın korunma arzusu ve ihtiyacı, saldırgan dürtüleri kadar eskidir ve insan düşmanlarının ihlallerine karşı savunmaların tasarımı ve inşası kadar onun dikkatinin, zamanının, çabasının ve sermayesinin çok azını meşgul etmiştir. Bunun için neolitik zamanlardan beri yerleşim yerlerini güvenli hale getirmek için çaba sarf etmiştir. Bir yandan maddi gelişiminin kalıcı kayıtları haline gelen devasa savunma yapıları ve diğer yandan savaşçı eğilimlerinin etkileyici anıtları ile çevrelerini sararak saldırganlıktan kurtarmıştır. (H. 1972).

Askerî mimarî, insanlığın savunma gereği duyduğu ilk günden beri var olmuştur ve tarih boyunca önemli bir öneme sahip olmuştur. Bu nedenle her zaman yeni teknikleri ve sistemler geliştirilmiştir. Askerî işlemlere hizmet edecek biçimde tasarlanmış tüm yapılar. Kışlalar vs de Askerî mimarlığın kapsamına girmekle birlikte bu deyim daha çok kale, sur, korugan gibi savunma yapıları için kullanılır (SÖZLÜĞÜ 2013).

Osmanlı dünyasında 19. yüzyılda gelişen askerî mimarîyi tanımlayabilmek için öncelikle değişen askerî teşkilâtın yapısı, idarî açıdan belirleyici olan saltanat dönemlerine ayrılarak incelenmiştir. Batı ile etkileşim sonucu askerî eğitim-öğretim alanında yapılan yeniliklerin askerî mimarlık faaliyetlerine ne şekilde yansıdığı araştırılırken, özellikle Fransa ile kurulan ilişkilerin askerî yapıların tasarımında etkili olduğu görülmüştür (Çiftçi 2004).

Osmanlı dönemindeki askerî mimarlıktan bahsetmemiz gereken dönem Sultan II. Mahmud (1808–1839), 15 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla yeni bir ordu kurmasından bahsetmeliyiz. Bu ordu; talimi, eğitimi, kıyafeti, örgütlenmesi ve kanunları ile selevi olan Yeniçeri Ocağı'ndan çok farklı bir askerî teşkilat yapısı sergiler (ÖZEN 2013). Bu araştırma, II. Mahmud'un Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusu için inşa ettirdiği kışla yapılarının mimari örgütlenmesini anlamaya çalışmaktadır(ÖZEN 2013).

Lisansüstü çalışmalar, çalışılan alanın literatürünü de geliştirir. lisansüstü çalışmalar, alandaki akademisyenler ve uzmanlar tarafından üretilen değerli bilgileri içerir. Ayrıca mevcut çalışmada değerlendirilen çalışmalar, bugüne kadar yapılan araştırmaların miktarına ışık tutmakta ve ileride yapılacak lisansüstü çalışmalara temel teşkil etmektedir (KAYA ve EROĞLU 2021).

Türkiye'de ve dünyada askeri mimarlık ile ilgili lisansüstü çalışmaların önemi göz önüne alındığında, bu çalışma, 1966'dan 2019'a kadar Osmanlı ve askeri mimarlık ile ilgili bulunan doktora tezlerinin hangi bölümde olursa olsun, tanımlayıcı ve bağlamsal özelliklerini ve metodolojik prosedürlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Askeri mimarinin diğer araştırılan ve belgelenen tarihi yapı kompleksleri ile kıyaslayınca, askeri mimarinin neden diğer mimarlık dallarına göre daha az araştırıldığını şöyle sıralayabiliriz:

- Tahkimatların rolünün azalması: Modern savaşın ortaya çıkmasıyla, özellikle I. ve II. Dünya Savaşları'ndan sonra, geleneksel askeri mimari biçimleri (kaleler, şatolar ve duvarlar gibi) daha az önemli hale geldi. Topçu, hava gücü ve nükleer silahlardaki gelişmeler.
- Teknolojik Savaşa Geçiş: Modern askeri savunma, fiziksel yapılardan ziyade giderek daha fazla teknolojiye (insansız hava araçları, siber savaş, füze savunma sistemleri) dayanması.
- Disiplinler arası Uzmanlık: Askeri mimarinin incelenmesi hem mimari tasarım hem de askeri taktiklerin anlaşılmasını gerektirir, bu da onu genel mimarlık öğrencileri için daha karmaşık ve daha az erişilebilir hale getirir. Genellikle daha geniş ilgiyi engelleyebilecek tarih, mühendislik ve askeri strateji hakkında ek bilgi gerektirir.
- Savaşla İlişkilendirme: Askeri mimari, savaş, şiddet ve savunma ile yakından ilişkilidir. Modern toplum barış inşası ve diplomasiye giderek daha fazla önem verdikçe, bu alan çatışma ve yıkımla bağlantısı nedeniyle daha az çekici olabilir.
- Olumsuz Çağrışımlar: Askeri mimarinin sömürgecilik, emperyalizm ve baskı tarihiyle ilişkilendirilmesi de ilgiyi caydırabilir. Örneğin, sömürgeci güçler tarafından inşa edilen tahkimatlar, kültürel mirastan ziyade genellikle egemenliğin sembolleri olarak görülür. (Freely 2016)
- Çağdaş Uygulamada Sınırlı Uygulama: Kentsel tasarım, sürdürülebilir mimari veya konut mimarisi gibi alanların aksine, askeri mimari daha az kariyer fırsatı sunar.
- İnsan Merkezli Tasarıma Vurgu: Modern mimari, estetiğe, işlevselliğe, sürdürülebilirliğe ve kullanıcı deneyimine büyük önem verir. Yeşil mimari, şehir planlaması ve uyarlanabilir yeniden kullanım gibi alanlar, iklim değişikliği, konut ve yaşam kalitesi gibi toplumsal kaygılarla daha yakından örtüşür ve bu da onları mimarlar ve öğrenciler arasında daha popüler hale getirir.
- Yaratıcılığa Vurgu Eksikliği: Askeri mimari, estetik çekicilik veya inovasyondan ziyade savunmayı birincil hedef olarak tasarımda daha işlevsel ve faydacı olma eğilimindedir. Bu faydacı odak, mimarinin yaratıcı ve sanatsal yönleriyle ilgilenenler için daha az çekici olabilir. (Goffman 2011)
- Eğitim Önceliklerindeki Değişimler: Günümüzde mimarlık eğitimi giderek artan bir şekilde konut sıkıntısı, kentleşme ve sürdürülebilirlik gibi çağdaş sorunların çözümüne odaklanıyor; tali veya uzmanlaşmış bir ilgi alanı olarak değerlendirilebilecek tarihi askeri yapılara daha az önem veriliyor.
- Mimarlık Tarihinde Rekabet Eden Çıkarlar: Tarihi mimarlık alanı içerisinde bile askeri mimarlık, daha geniş kültürel ve estetik çekiciliğe sahip Rönesans veya Barok mimarisi, kentsel tarih çalışmaları veya dini ve sivil yapıların korunması gibi daha popüler konularla rekabet etmektedir.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ:

Yüksek öğrenimin ve üniversitelerin temel işlevleri iki yönlüdür. Birincisi eğitim görevini yerine getirmek, ikincisi bilgi ve teknoloji üretmektir (Thomas 2012). Üniversitelerin bilimsel araştırma, bilimsel bilgi üretme ve yayma ve yeni keşifler yapma gibi çeşitli sosyal işlevleri vardır. Üniversitelerde yapılan lisansüstü çalışmalar, bilimsel bilgiyi üretmenin ve yaymanın yollarından biridir. Bilimsel çalışmaların derlenmesinin gerekliliğini vurgulayan dört neden sıralar; (1) Alanın hangi yönlerinin çalışıldığını ve hangi yönlerin ve değişkenlerin henüz araştırılmadığını keşfetmek, (2) Alana ilişkin bakış açısı kazanmak, (3) İlgili alanın içeriği hakkında kapsamlı bilgi sahibi olmak. (4) ilgili çalışmalarda kullanılan bilimsel yöntem ve teknikleri ortaya çıkarmaktır (HART 1998).

Bu çalışma, askeri mimari alanında bilim adamları tarafından üretilen doktora çalışmalara dayanan bir literatür taraması sunmaktadır. Sonuçlar, askeri yapılar (Kışlalar) üzerine yapılan doktora çalışmalarda hangi konuların iyi sunulduğu ve hangilerinin yeterince önemsenmediğini tanımlamaktadır. Ayrıca, bu çalışmanın bulguları mevcut metodolojik ve istatistiksel eğilimler hakkında bilgi sağlar. Ayrıca sonuçlar, seçilen zaman diliminde askeri mimarlık araştırma eğilimlerindeki değişiklikleri gözlemleme fırsatı sağlayacaktır.

ARAŞTIRMANIN AMACI:

Bu çalışma, Türkiye'de ve Dünyada alanın tam bir resmini üretmek için askeri mimari ile ilgili doktora çalışmalarının tanımlayıcı ve bağlamsal özelliklerini araştırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca çalışma, bu tezlerdeki araştırma yöntemlerine ve istatistiksel tekniklere dayalı olarak tercih edilen araştırma eğilimlerini ortaya çıkarmak için tezlerin metodolojik prosedürlerini incelemektedir.

Araştırmanın soruları;

1. Türkiye'de ve Dünyada askeri mimarlık ile ilgili yüksek lisans ve doktora tezlerinin tanımlayıcı özellikleri nelerdir?

A. Tezlerin yıllara göre dağılımı?

B. Tezlerin yazıldıkları üniversitelere göre dağılımı?

C. Tezlerin çalışma konularına göre dağılımı?

D. Tezlerin ana bilim dallarına göre dağılımı?

E. Kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?

F. Kullanılan veri analiz yöntemlerine göre dağılımı nasıldı

2. Askerî mimarî ile ilgili doktora tezlerinin epistemolojik ve metodolojik prosedürleri (çalışmanın araştırma ortamı, araştırma türü, araçlar, istatistiksel analiz ve kullanılan yöntemleri) nelerdir?

METODOLOJİ:

Çalışmanın Tasarımı:

Mevcut çalışmanın araştırma sorularına yanıt vermek için Nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırmaların, yirminci yüzyılın başlarında, insan yaşamının karmaşık doğası, insana dair pozitivist yaklaşımın kabul etmediği olgu ve gizemleri belirleme çalışmaları olarak antropoloji, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinde başladığı görülmektedir. Tarihsel olarak nitel araştırmaya, doğal olguları belirleme uğraşından hareketle 'doğal araştırma', probleme ilişkin araştırmacının öznel görüşlerini barındırması sebebiyle 'yorumlayıcı araştırma' ve bir konuyu belirli bir sosyal ortam içinde derinlemesine incelemesinden dolayı 'alan araştırması' gibi farklı isimler verilmiştir (BALTAÇI 2017).

İlk olarak, nitel araştırma yapmanın kabul edilmiş tek bir yolu olmadığını kabul etmek önemlidir.

Gerçekten de, araştırmacıların bunu nasıl gerçekleştirecekleri, aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir dizi faktöre bağlıdır: sosyal dünyanın doğası ve onun hakkında ne bilinebileceği (ontoloji), bilginin doğası ve nasıl edinilebileceği (epistemoloji) hakkındaki inançları, araştırmanın amaçları ve hedefleri, araştırmaya katılanların özellikleri, araştırmanın hedef kitlesi, araştırmanın finansmanı sağlayanlar ve araştırmacıların kendilerinin konumu ve ortamı (RITCHIE ve LEWIS 2003).

Nitel araştırma tasarımı, dünyaya doğalcı ve yorumlayıcı özellikler taşıyan bir yaklaşımdır. Nitel araştırmalarda araştırmacılar, konuyu insanların onlara yüklediği anlamlara göre tanımlamaya veya yorumlamaya çalışır. Ayrıca nitel araştırmalarda araştırmacılar, konuyu insanların onlara yüklediği anlamlara göre tanımlamaya veya yorumlamaya çalışırlar. Nitel tasarımı, veri toplama yöntemleri olarak gözlem, görüşme ve doküman analizinin kullanıldığı bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Yildirim ve & Simsek 2011). Bu çalışma, doktora tezlerin betimsel özelliklerini ve metodolojik ayarlarını incelemeyi amaçladığından, içerik analizi yönteminin veri analizi için uygun bir yöntem olduğu görülmüştür.

Veri toplama:

Mevcut çalışmanın veri toplama süreci 2021- 2022 eğitim öğretim yılının güz dönemi içerisinde gerçekleştirmiştir. Tezlerin incelemesi yapılmıştır. İlk olarak, tezler indirilmiştir. Ardından tezlerin kapak sayfaları ve özetleri incelenmiştir. Daha sonra çalışmanın araştırma sorularını cevaplamak için tezlerin özet, giriş, yöntem ve bulgular bölümlerini inceleyerek incelemeye devam etmiştir.

Askeri mimarlık konusunda çok çeşitli bölümlerde yazılmış çok sayıda tez olduğundan, bu konuda yazılmış toplam tez sayısı bilinmemektedir. Kaynak olarak Ulusal Tezler Merkezi, EBSCOhost, British Library ETHOS, NDLTD ve Z-LİB ve LİBGEN veri tabanlarında bulunan tezler indirilmiştir. (Aakeri mimarlık), (Osmanlı mimarisi), (Kışla mimarisi) gibi anahtar kelimeleri İngilizce ve Türkçe kullanılarak arama yapılmıştır.

Kodlama ve Sınıflandırma

Analiz prosedüründen önce tezlerin künyesi oluşturulmuş ve kategori edilmiştir. Doktora tezlerini temel alarak bir kategorizasyon oluşturmuşlardır. Tez inceleme süreçlerine ait kategori ve alt kategoriler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Tez Sınavı Kategorileri

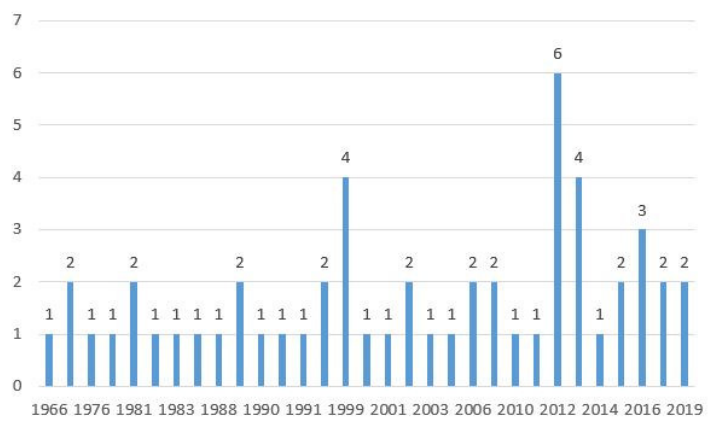
Kategoriler	Alt Kategoriler
Betimsel özellikler	Tez Türü
	Yayın yılı
	Üniversitenin Adı
	Enstitünün Adı
	Bölüm
	Tez Dili
Metodolojik Bilgi	Araştırma Türü
	Araştırma tasarımı
	Veri Analiz Tekniği

Araçlar ve Veri Analizi Prosedürü

İçerik analizi kategorileri tanımlandıktan sonra analiz birimleri belirlenmiştir. Bu çalışmada her tez, bir analiz birimi olarak tanımlanmıştır. Daha sonra bu kategorilere ve analiz birimine dayalı olarak kodlama yapılmıştır. Bu kodlamada, tezlerin tanımlayıcı özelliklerini, metodolojik ayarlarını ve yayın bilgilerini içermektedir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler ve frekanslar, verilerin analizi için (Excel 2016) kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, doktora tezlerin tanımlayıcı ve metodolojik özellikleri, frekans tabloları ve şekiller halinde sunulmuştur.

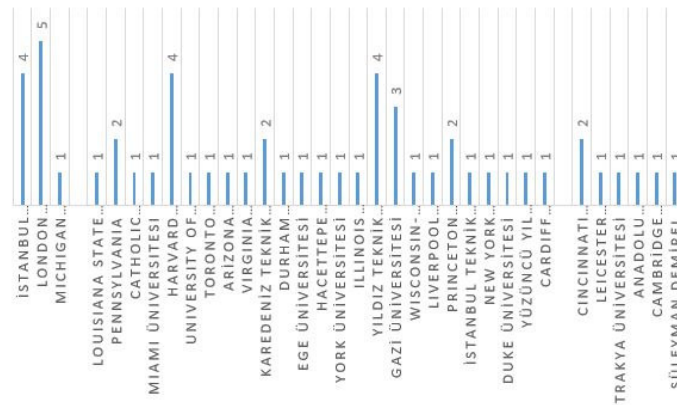
Bulgular Tanımlayıcı Betimsel Özelliklere İlişkin Sonuçlar

İlk olarak veri tabanlarda bulunan askeri mimarlık ile ilgili 59 Doktora (PhD) tezi, Şekil 1'de gösterildiği gibi yayın yıllarına göre incelenmiştir. Türkiye'de ve Dünyada Askeri mimarlık ile ilgili bulunan en eski Doktora (PhD) tezi 1966 yılında yayınlanmıştır ve en güncel tezin 2019 yılında yayınlanan bir doktora tezi yer almaktadır.

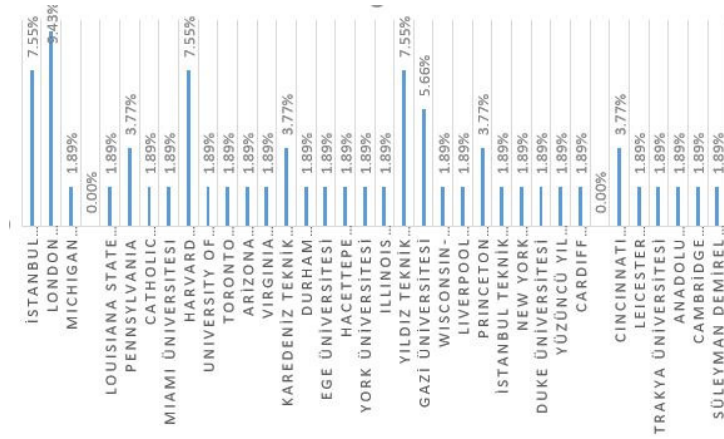
Şekil 1. PhD tezlerinin yayımlanma yılları

İkinci olarak, Doktora (PhD) tezlerin yayınlandığı üniversitelerin isimleri incelenmiştir. Sonuçlar, Doktora (PhD) tezi yayınlayan 53 üniversiteden en fazla tezin Londra Üniversitesi'nde (%9,43) yayınlandığını, bunu İstanbul Üniversitesi, Harvard Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi (%7,55), Gazi Üniversitesi (%5,66), Princeton Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Pennsylvania Üniversitesi (%3,77) ve Diğer Üniversiteler (% 1.89) ile takip ediyorlar.

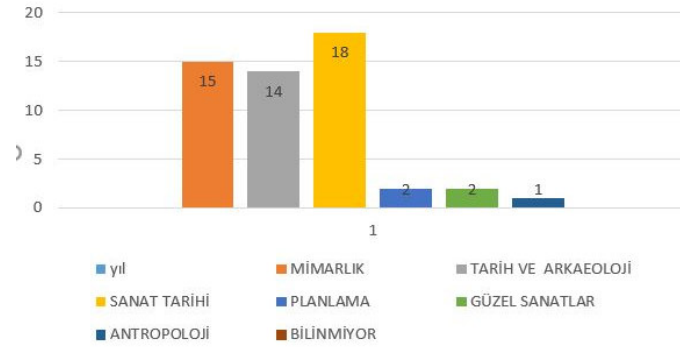
Şekil 2. Doktora (PhD) tezlerinin yayımlayan Üniversitelerin İsimleri

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE
October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE
WEB: www.ubakkongre.com/tarih
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

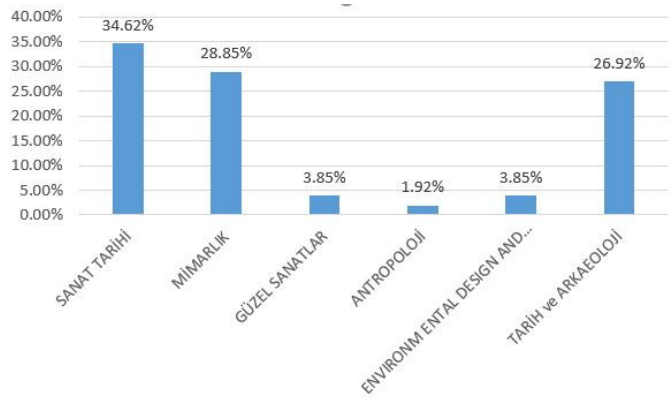

Şekil 3. Doktora (PhD) tezlerinin yayımlayan Üniversitelerin Ortalamaları

Üçüncü olarak, doktora tezlerinin ana bilim dallarına göre dağılımı incelenmiştir. %34,62'sini oluşturan sanat tarihi anabilim dalında 18 tezin barındırıldığını göstermiştir. Bunu mimarlık anabilim dalı (%28,85), tarih ve arkeoloji (%26,92), planlama ve güzel sanatlar anabilim dalları (%3,85) izlemiştir.

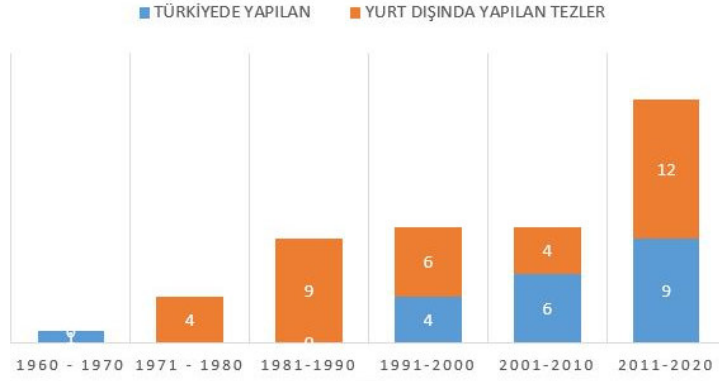

Şekil 4. PhD tezlerinin yayımlayan Ana Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Şekil 5. PhD tezlerinin yayımlayan Ana Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Dördüncüsü olarak araştırılan tezlerin kaç tanesi yurt içinde hazırlandığını ve kaç tanesi yurt dışındaki üniversiteler tarafından yapıldığını incelenmiştir. İncelenen tezlerin 2011 – 2020 arasında en fazla tez yazıldığını saptanmıştır. Bu tezlerin 12 si yurt dışında hazırlanmış tezlerdir.

Şekil 6. PhD tezlerinin yayımlayan yurt dışı ve yurt içi üniversitelere göre dağılımı

BAĞLAMSAL ÖZELLİKLERLE İLGİLİ SONUÇLAR

Doktora tezlerinin başlık konuları incelenmiş ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 2. Başlık konuları

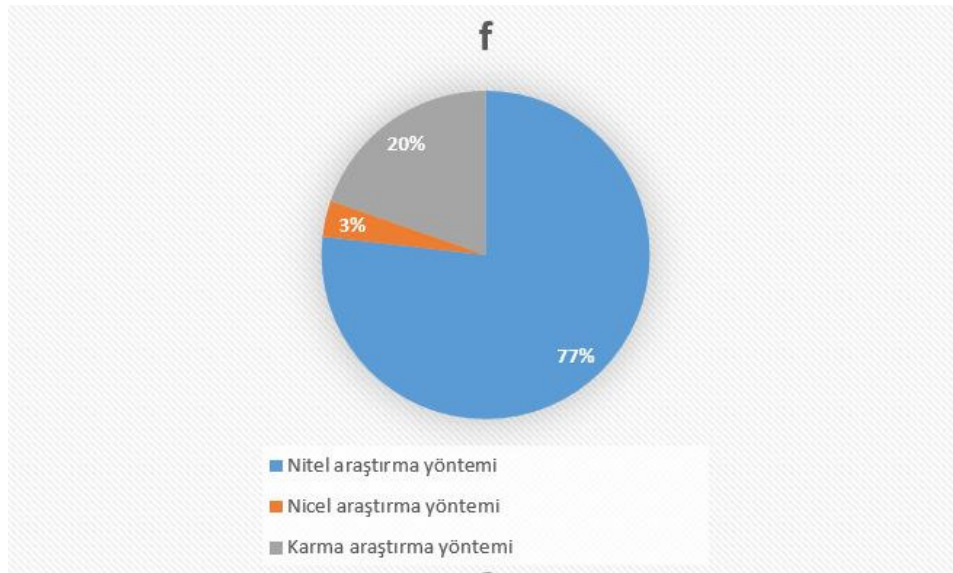
PhD Tezlerinin Başlık Konuları	<i>f</i>	%
Dini yapı	6	10.17%
Kışla ve askeri yapılar	17	28.81%
Şehircilik	9	15.25%
Kulliye	2	3.39%
Süsleme	3	5.08%
Strüktür	5	8.47%
Osmanlı mimarisi	15	25.42%
Roma mimarisi	2	3.39%

Tablo 2'de sunulan veriler, analiz edilen tezleri arasında kışla ile ilgili konuların (%28,81) en sık ortaya çıkan araştırma konuları olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, doktora tezlerinde Osmanlı mimarisi ile ilgili konular (%25,42) en yaygın araştırma konusu olurken, bunu şehircilik (%15,25) izlemiştir. Doktora (PhD) tezlerde yer alan alt başlıkların ayrıntılı listesi Tablo 2'te sunulmuştur.

Tablo 3. Tezlerde askeri mimari ve Osmanlı mimarisi konuları ile ilgili çalışılan alt başlıklar

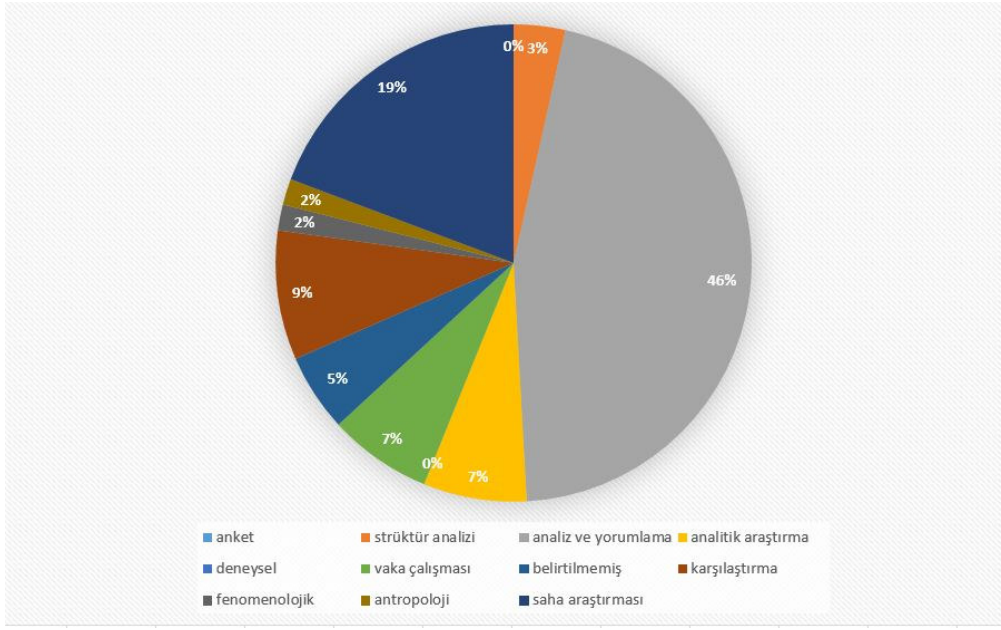
Doktora (PhD) Tezlerinin alt Başlık Konuları	f	%
Dini yapı	1	1.61%
Cami	5	8.06%
Kışla	7	11.29%
askeri yapılar	5	8.06%
şehircilik	9	14.52%
Kulliye	2	3.23%
Taş Süsleme	1	1.61%
Mukernas	1	1.61%
Taç kapı	1	1.61%
Strüktür	3	4.84%
Barok mimarisi	1	1.61%
Osmanlı mimarisi	15	24.19%
Kale	6	9.68%
Hastane	2	3.23%
Keransaray ve Han	1	1.61%
Kolonyalizm mimarisi	1	1.61%
Surlar	1	1.61%

Tablo 3te tezleri arasında mimari başlığı altında en çok çalışılan alt konuların Osmanlı mimarisi (%24,19), şehircilik (%14,52) ve kışla (%11,29), kale (%9.68) ve cami (%8.06) doktora tezlerinde de popüler askeri ve Osmanlı mimarisi araştırma konuları olduğunu göstermektedir.

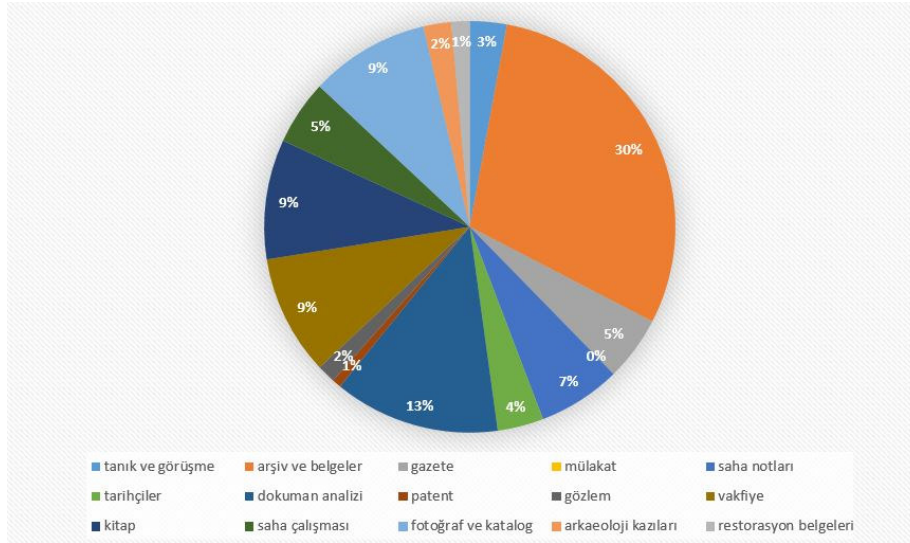
Şekil 6. Araştırmalarda kullanılan yöntemi

Şekil 6 da görüldüğü gibi, Doktora tezlerinin çoğunda nitel araştırma yöntemleri (%76,79) kullanılmış ve doktora araştırmacıları için araştırma türüne göre karma yöntem (%19,64) ikinci popüler araştırma türü olmuştur. Araştırma türüne ek olarak, araştırma tasarımları analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir.

Şekil 7. araştırma tasarımı

Şekil 7.'den, Analiz ve yorumlama (%45.61) en çok tercih edilen araştırma tasarımı olduğu görülmektedir. İkinci favori araştırma tasarımı Saha Araştırması (%19.30) ve Karşılaştırma (%8.77) üçüncüsü görüşmelerdi. Vaka çalışması (case study), (% 7.02) ve analitik karşılaştırma (% 7.02) da araştırmacıların en çok tercih ettikleri araştırma tasarımlardandır.

Şekil 8. araştırmada bilgi toplama araçları

Şekil 8. yüksek lisans tezlerinde veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından en çok Arşiv ve belgelerin (%29.71) tercih edildiğini, bunu Doküman Analizi (%13.04) ve vakfiye, kitap, fotoğraf ve kataloglar (%09.42) izlediğini göstermektedir. Saha notları (%6.52), saha çalışması (%5.07) ve gazeteler(%5.07)'de en çok tercih edilen kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Tartışma ve Sonuç:

Herhangi bir kütüphaneye kısa bir gezi yaparsan, askeri tarih üzerine binlerce kitap ve tarihi mimari üzerine yüzlerce kitap bulursun, ancak ikisi bir askeri mimari kitabı oluşturmak için birleştirilmemiştir (Michael, Smith and Sin 2011). Askeri mimari alanında Lisansüstü tez sayılarındaki dalgalanma incelendiğinde yıllar içerisinde üretilen tez sayılarında yetersizlik görmekteyiz.

Bu çalışmada incelenen çoğu tezlerde kaynak yetersizliği olduğu dile getirilmiştir. ÖZEN (2013), Akademik olarak askeri mimari diğer mimari tipolojileri kadar ilgi çekmemekte hatta bir nevi “üvey evlat” gibi görüldüğünü ifade etmektedir (ÖZEN 2013). Yine de son yıllarda bu alanda yapılan yüksek lisans tezlerin sayısı arttığını saptanmıştır.

Bu çalışmada ele alınan Doktora tezleri incelendiğinde, Türkiye’de İstanbul ve Gazi üniversiteleri, Avrupa’da Londra Üniversitesi, Amerika’da Harvard gibi köklü Üniversiteler askeri mimarlık alanına önem verdiklerini görmekteyiz.

Askeri mimarlık, farklı bilim dalları bünyelerinde araştırılmış bir konudur. Sanat tarihi, mimarlık, arkeoloji ve tarih gibi ana bilim dallarında araştırılmıştır. Ancak askeri mimarlığı araştırmanın en uygun yollarından biri disiplinler arası bir konu olarak ele alınmasıdır.

Konu başlıkları incelendiğinde, tezlerde yer alan konulara ilişkin bulgular, kışla, kale ve surlar üzerine yapılan Doktora (PhD) tezleri en yaygın araştırma konuları olduğunu göstermiştir. Tarihi dönemlere ilişkin tezlerde Osmanlı dönemi askeri yapılar, roma dönemi ve kolonyal dönemler gibi en çok üzerinde durulan konular olmuştur.

Mevcut çalışmada belirtildiği gibi, tezlerin çoğu nitel araştırma yöntemlerini kullanmıştır. Doktora (PhD) tezlerinde nicel araştırmalar nitel çalışmalara göre daha az, karma yöntem çalışmaları ise az sıklıkta görülmüştür. Ayrıca karma yöntem çalışmaları doktora tezleri arasında ikinci en sık yapılan çalışma olmuştur. Doktora tezlerinde nitel araştırmaların sayısı daha fazlaydı çünkü daha derinlemesine araştırma gerektiriyordu. Mevcut çalışmanın bulgularına göre, en sık araştırma deseni tez türlerine göre değişmekle birlikte, Analiz ve yorumlama (%45.61) desenler tezlerde kullanılan en popüler araştırma ortamları olmuştur. Öte yandan, doktora tezlerinde araştırmacılar genellikle Saha Araştırması (%19.30) ve Karşılaştırma (%8.77) kullanılmıştır.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ise arşiv belgelerin tezlerde en sık kullanılan veri toplama yöntemleri olmasıdır. Ayrıca, çalışma, araştırmacıların çoğu zaman birden fazla veri toplama yöntemini birleştirdiğini saptamıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, son yıllarda askeri mimari alanında yapılan araştırmaları artışa ve nitel araştırma yöntemlerinin daha fazla kullanıldığını göstermiştir. Bu makalenin, araştırmacılar tarafından kullanılan bazı araştırma yöntemleri eğilimlerine ışık tutması ve diğer araştırmacılara bu yaklaşımların ortak yönleri hakkında bilgi vermesi amaçlanmıştır. Araştırma yöntemleri ve metodoloji ile ilgili diğer eğilimleri tam olarak anlamak için daha fazla araştırma gereklidir.

Osmanlı mimari mirası çok zengin bir geçmişe sahiptir ve döneminde çok geniş coğrafya üzerinde etkili olmuştur. Bu çalışmada incelenen Osmanlı döneminin stratejik olarak en önemli mimari kompleks yapıları olan askeri yapıların gerekince incelenmediği görülmüştür.

Askeri mimari her zaman mimarinin yapısal, strüktürel ve plan şeması şekillendirmekte büyük rol oynamıştır.

Günümüzde farklı coğrafyalara yayılmış olması, rant, hayatın hızla globalleşmesi bu yapılar üzerine büyük tehdit oluşturulur.

Korunması ve gelecek nesillere aktarılması için bu mirasın dijitalleşmesi (oyun dünyası, sanal alem, VR ,AR...) için alt yapı oluşturması önem taşımaktadır.

Üniversitelerin bu yönde multidisipliner bir strateji geliştirmeleri gerekmektedir. Devletin ilgili kurumların da koruma ve restorasyon faaliyetlerin çoğalması ile beraber tarihi kültürel mirasa daha fazla önem verilmelidir.

Kaynakça:

ALBAYRAK, Elif, ve Doç.Dr. Alper ÇILTAŞ. «TÜRKİYE’DE MATEMATİK EĞİTİMİ ALANINDA YAYINLANAN MATEMATİKSEL MODEL VE MODELLEME ARAŞTIRMALARININ BETİMSSEL İÇERİK ANALİZİ.» ULUSLARARASI TÜRK EĞİTİM BİLİMLERİ DERGİSİ, 2017.

BALTACI, Ali. «nitel araştırma süreci, nitel araştırma nasıl yapılır?» 2017.

Çiftçi, Aynur. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nde askeri mimari ve İstanbul’da inşa edilen askeri yapılar. İSTANBUL, 2004.

Diao, Pei-Huang, ve Naai-Jung Shih. «Trends and Research Issues of Augmented Reality Studies in Architectural and Civil Engineering Education—A Review of Academic Journal Publications.» MDPI, 2019.

H., Croix. Şehir Planlamasında Militai’nin Düşünceleri: Tahkimatlar. New York, 1972. HART, C. Doing a literature review: Releasing the social science research imagination. LONDON: SAGE PUBLICATION, 1998.

KAYA, Vildan DONMUŞ, ve Mehmet EROĞLU. «Türkiye’de Teknoloji ile İlgili Yapılmış Eğitim Programları ve Öğretim Lisansüstü Tezlerin Teknoloji ve Araştırma Eğilimleri:2015-2020 Dönemi.» Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler , 2021.

KÜÇÜKÖZER, Asum an. «An Overview of the Doctoral Thesis in Science Education.» Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi , 2016. Michael, Michelle, Adam Smith, ve Jennifer Sin. The Architecture of the Department of Defense A Military Style Guide. Washington, 2011.

ÖZEN, ÖZLEM. II. MAHMUD DÖNEMİ ASKERİ ISLAHAT SÜRECİNDE ORTAYA ÇIKAN KIŞLA YAPILARI VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ. İSTANBUL, 2013.

RITCHIE, JANE, ve JANE LEWIS. QUALITATIVE RESEARCH PRACTICE A Guide for Social Science Students and Researchers . SAGE Publications , 2003.

SÖZLÜĞÜ, Sanat. sanat sözlüğü. 09 aralık 2013. <https://sanatsozlugum.blogspot.com/2013/12/askeri-mimarlik.html> (erişildi: 01 22, 2022).

Thomas, Eric. THE UNIVERSITY CONTEXT. 2012. https://www.epigeum.com/downloads/ulm_accessible/uk/01_intro/html/course_files/in_2_10.html#:~:text=As%20educational%20establishments%2C%20their%20function,leadership%20or%20through%20civic%20duties. (erişildi: 01 20, 2022).

Yıldırım, A., ve H. & Simsek. Sosyal Bilimlerde Nitel Arastirma Yöntemleri. ANKARA: Seçkin yayınları, 2011.

Appel, M. B. W. «Defensive Architecture in the Age of Gunpowder: The Rise of the Fortified City.» Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010.

D’Arcy, J. «Roma Dünyasında Tahkimatlar.» Londra: Routledge., 2011.

Duffy, C. «Barut Çağında Kale.» Cambridge: Cambridge Üniversitesi Yayınları, 1996.

Dykes, A. «Savaş Mimarisi: Askeri Mimari ve Kültürle İlişkisi.» New York: St. Martin’s Press., 2009.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE
October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE
WEB: www.ubakkongre.com/tarih
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Tablolar:

TABLO 1. 1960-1970 YILLARI ARASI INCELENMEYE ALINAN DOKTORA TEZLERIN BILGISINI GÖSTERİR.				
YIL	TEZ YAZARI	TEZ İSMİ	TEZ ALANI	ÜNİVERSİTE
1966	FİLİZ GÜNERİ	İSTANBUL SELİMİYE KIŞLASI VE SELİMİYE CAMI	SANAT TARİHİ	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
TABLO 1. 1971-1980 YILLARI ARASI INCELENMEYE ALINAN DOKTORA TEZLERIN BILGISINI GÖSTERİR.				
YIL	TEZ YAZARI	TEZ İSMİ	TEZ ALANI	ÜNİVERSİTE
1976	JOHN WALL	ASPECTS OF THE ECCLESIASTICAL ORGANISATION AND ARCHITECTURE OF THE MILITARY ORDERS IN BRITAIN FROM THE 12TH - 14TH CENTURY	BİLİNMIYOR	LONDON ÜNİVERSİTESİ
TABLO 1. 1981-1990 YILLARI ARASI INCELENMEYE ALINAN DOKTORA TEZLERIN BILGISINI GÖSTERİR.				
YIL	TEZ YAZARI	TEZ İSMİ	TEZ ALANI	ÜNİVERSİTE
1981	MICHEL FORTİN	MILITARY ARCHITECTURE IN CYPRUS DURING THE SECOND MILLENNIUM B.C.	BİLİNMIYOR	LONDON ÜNİVERSİTESİ
1981	BYRON BERTRAND BANTA JR	A HISTORY OF JEFFERSON BARRACKS, 1826-1860.	BİLİNMIYOR	LOUISIANA STATE ÜNİVERSİTESİ
1982	JOHN PHILLIPS	QAL'AT MASYAF: A STUDY IN ISLAMIC MILITARY ARCHITECTURE	İSLAM MİMARİSİ	LONDON ÜNİVERSİTESİ
1983	EL MAITI , MOHAMMED	THE ARCHITECTURE OF COLONIALISM, MOROCCO, 1912-1932: AN INQUIRY INTO THE DETERMINANTS OF FRENCH COLONIAL ARCHITECTURE	BİLİNMIYOR	PENNSYLVANIA ÜNİVERSİTESİ
1984	DECHERT, MICHAEL S. A.	CITY AND FORTRESS IN THE WORKS OF FRANCESCO DL GIORGIO: THE THEORY AND PRACTICE OF DEFENSIVE ARCHITECTURE AND TOWN PLANNING. (VOLUMES MIL)	MİMARLIK	CATHOLIC UNIVERSITY OF AMERICA
1988	AL-HARRBI, ABDULAZIZ SALEM, M.U.R.P.	URBAN DESIGN ON THE BASIS OF ISLAMIC PRINCIPLES: AN APPROACH TOWARD DESIGNING THE FUTURE SAUDI ARABIAN CITY WITH SPECIAL REFERENCE TO MILITARY CITIES	PLANLAMA	MIAMI ÜNİVERSİTESİ
1990	ALDONA BARIJAN SENDZIKAS	THE LAST BASTON: THE STORY OF STANLEY BARRACKS	TARİH	TORONTO ÜNİVERSİTESİ
TABLO 1. 1991-2000 YILLARI ARASI INCELENMEYE ALINAN DOKTORA TEZLERIN BILGISINI GÖSTERİR.				
YIL	TEZ YAZARI	TEZ İSMİ	TEZ ALANI	ÜNİVERSİTE
1991	WILLIAMS, JACK STEPHEN,	ARCHITECTURE AND DEFENSE ON THE MILITARY FRONTIER OF ARIZONA 1752-1856	ANTROPOLOJİ	ARIZONA ÜNİVERSİTESİ
1999	DAVID J . A. TAYLOR	THE FORTS ON HADRIAN'S WALL: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE FORM AND CONSTRUCTION OF SOME BUILDINGS	ARKEOLOJİ	DURHAM ÜNİVERSİTESİ
2000	AHMET A. ERSOY	ON THE SOURCES OF THE "OTTOMAN RENAISSANCE:" ARCHITECTURAL REVIVAL AND ITS DISCOURSE DURING THE ABDİLİZİZ ERA (1861*76	SANAT TARİHİ	HARVARD UNIVERSITY
TABLO 1. 2001-2010 YILLARI ARASI INCELENMEYE ALINAN DOKTORA TEZLERIN BILGISINI GÖSTERİR.				
YIL	TEZ YAZARI	TEZ İSMİ	TEZ ALANI	ÜNİVERSİTE
2001	ABIGAIL MARGARET WHEATLEY	THE IDEA OF THE CASTLE IN MEDIEVAL ENGLAND	BİLİNMIYOR	YORK ÜNİVERSİTESİ
2002	ASSIA LAMZAH	THE IMPACT OF THE FRENCH PROTECTORATE ON CULTURAL HERITAGE MANAGEMENT IN MOROCCO: THE CASE OF MARRAKESH	PEYSAJ MİMARLIĞI	ILLINOIS ÜNİVERSİTESİ
2003	M. GÖZDE RAMAZANOĞLU	OSMANLI YENİLEŞME HAREKETLERİ İÇERİSİNDE SELİMİYE KIŞLASI VE YERLEŞİM ALANI	MİMARLIK TARİHİ	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
2004	AYNUR ÇİFTÇİ	19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERİ MİMARİ VE İSTANBUL'DA İNŞA EDİLEN ASKERİ YAPILAR	RÖLÖVE - RESTORASYON	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
2006	DIOR KONATE	A HISTORY OF THE PENAL STATE IN SENEGAL: REPRESSIVE ARCHITECTURES AND THE LIFE OF PRISON DETAINEES FROM THE 19 TH CENTURY TO THE PRESENT	TARİH	WISCONSIN-MADISON ÜNİVERSİTESİ

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE
October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE
WEB: www.ubakkongre.com/tarih
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

2008	ESMA PARMAKSIZ	2. ABDULHAMİD DÖNEMİ (1876 – 1909) EĞİTİM SİSTEMİ EĞİTİM YAPILARI VE ASKERİ RÜŞDİYELER	MİMARLIK TARİHİ	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
2008	GÖKSUN AKYÜREK	BİLGİYİ YENİDEN İNŞA ETMEK: TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI MİMARLIĞI	MİMARLIK	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
2010	DENIS DE LUCCA	THE CONTRIBUTION OF . THE JESUITS TO MILITARY ARCHITECTURE IN THE BAROQUE AGE	BİLİNMIYOR	LIVERPOOL ÜNİVERSİTESİ

TABLO 1. 2011-2020 YILLARI ARASI İNCELENMEYE ALINAN DOKTORA TEZLERİN BİLGİSİNİ GÖSTERİR.

YIL	TEZ YAZARI	TEZ İSMİ	TEZ ALANI	ÜNİVERSİTE
2012	DENWOOD NATHAN STACY HOLMES	THE INDEPENDENTLY FORTIFIED TOWER: AN INTERNATIONAL TYPE IN OTTOMAN MILITARY ARCHITECTURE, 1452-1462	SANAT VE ARKAEOLOJİ	PRINCETON ÜNİVERSİTESİ
2012	AYŞE HİLÂL UĞURLU	III. SELİM'İN İSTANBUL'U: SİYÂSÎ VE ASKERÎ DÖNÜŞÜMLER İŞİĞİNDA İMAR FAALİYETLERİ	MİMARLIK	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
2012	ANNA DARICE MILLER	THE ARMY POST AS DESIGN LABORATORY: EXPERIMENTS IN URBAN PLANNING AND ARCHITECTURE, 1917-1948	MİMARLIK	HARVARD UNIVERSITY
2012	MAGGIE L. POPKIN	THE TRIUMPHAL ROUTE IN REPUBLICAN AND IMPERIAL ROME: ARCHITECTURE, EXPERIENCE, AND MEMORY	GÜZEL SANATLAR	NEW YORK ÜNİVERSİTESİ
2012	ELIZABETH SHESKO	CONSCRIPT NATION: NEGOTIATING AUTHORITY AND BELONGING IN THE BOLIVIAN BARRACKS, 1900-1950	TARİH	DUKE
2013	ÖZLEM ÖZEN	II. MAHMUD DÖNEMİ ASKERİ İSLAHAT SÜRECİNDE ORTAYA ÇIKAN KIŞLA YAPILARI VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ	SANAT TARİHİ	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
2013	ÖZLEM ÖZEN	II. MAHMUD DÖNEMİ ASKERİ İSLAHAT SÜRECİNDE ORTAYA ÇIKAN KIŞLA YAPILARI VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ	SANAT TARİHİ	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
2014	DWEEZIL VANDEKERCKHOVE	THE ORIGINS, DEVELOPMENT, AND SPATIAL DISTRIBUTION OF MEDIEVAL FORTIFICATIONS AND RURAL SETTLEMENTS IN CILICIA 1075-1375	TARİH VE ARKAEOLOJİ	CARDIFF ÜNİVERSİTESİ
2015	UFUK ADAK	THE POLITICS OF PUNISHMENT, URBANIZATION, AND IZMIR PRISON IN THE LATE OTTOMAN EMPIRE	TARİH	CINCINNATI ÜNİVERSİTESİ
2015	AHMAD EMRAGE	ROMAN FORTIFIED FARMS (QSUR) AND MILITARY SITES IN THE REGION OF THE WADI AL- KUF, CYRENAICA (EASTERN LIBYA)	ARKAEOLOJİ VE TARİH	LEICESTER
2016	H. ÇİĞDEM ZAĞRA	EDİRNE'DE SON DÖNEM OSMANLI SAVUNMA YAPILARININ YENİDEN KULLANIMINA YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİŞİ (1876-1917)	MİMARLIK ANABİLİM DALI	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
2016	FILİZ CANYURT	TRAVNİK ŞEHRİNDEKİ OSMANLI MİMARİSİ	SANAT TARİHİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
2016	SAMIA HENNI	ARCHITECTURE OF COUNTERREVOLUTION TH E FRENCH ARMY IN ALGERIA, 1954–1962	TARİH VE MİMARLIK TEORİSİ	ETH ZÜRICH ÜNİVERSİTESİ
2017	KAREY LEE DRAPE	WARTIME HUTS: THE DEVELOPMENT, TYPOLOGY AND IDENTIFICATION OF TEMPORARY MILITARY BUILDINGS IN BRITAIN 1914-1945	MİMARLIK	CAMBRIDGE ÜNİVERSİTESİ
2019	VENUS SULEIMAN AKEF	ARCHITECTURE FOR POSITIVE PEACE: THE ROLE OF ARCHITECTURE IN THE PROCESS OF PEACEBUILDING WITHIN CONFLICT AND POSTWAR CONTEXTS	MİMARLIK	CINCINNATI

KÜLTÜREL MİRASI KORUMADA ÇEŞMELERİN ÖNEMİ: KONYA HACI MUSTAFA AĞA ÇEŞMESİ BOZULMALARI VE KORUMA ÖNERİLERİ

Arş. Gör. Dr. Hatice Sevde DEMİR

Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü

ORCID: 0000-0002-7661-0310

Muhammed Naim ERDEM

Milano Politeknik Üniversitesi, Mimarlık, Yapılı Çevre ve İnşaat Mühendisliği Bölümü

ORCID: 0000-0003-1319-648X

Arş. Gör. Dr. Ceyhan TAZEFİDAN

Aksaray Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

ORCID: 0000-0002-6355-1542

ÖZET

Tarihi çeşmeler, inşa edildikleri dönemin sanatını, sosyal ve kültürel değerleri ile mimari niteliklerini açığa çıkararak korunması gerekli miras değerlerinden birisidir. Günümüzde ise bu yapılar, ilk yapıldıkları döneme kıyasla çeşitli sebeplerden ötürü çok daha az kullanılmaktadırlar. Özellikle tarihi çeşmelerde görülen, kentlerde meydana gelen çarpık yapılaşma ve hızlı büyümenin etkisi, altyapı sistemlerinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak çeşmelere olan bağlılığın büyük ölçüde azalması, insanların suya ulaşmak amacıyla çeşmelere gitmek yerine daha hızlı ve kolay yöntemleri tercih etmesi, tarihi olmaları sebebiyle bireylerin bu yapılardaki suyun hijyen açısından yoksun olduğu algısına kapılması, süreç içerisinde oluşan tahribatlar, yapılan hatalı onarımlar, ilgisizlik ve bakımsızlık gibi nedenler bu yapıların yok olmasında büyük rol oynamaktadır. Ayrıca tarihi çeşmelerin kullanılmaması ve kaderlerine terk edilmesi özgün niteliklerini de kaybetmelerine yol açmaktadır. Bu nedenle, tarihi, kültürel ve mimari açıdan önemli olan çeşmelerin tespit edilip belgelenmesi ve korunması, kültürel aktarımın sürekliliği açısından son derece önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle Türk kültüründe suyun yeri ve suyu farklı noktalara taşımaya yarayan çeşmelerin önemine vurgu yapılmıştır. Çalışmanın devamında ise çeşmelerin tarihi süreç içerisindeki mimari gelişimi incelenmiş ve günümüze ulaşabilen örneklerle desteklenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda Konya'da bulunan ve çalışmaya konu olan Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi'nin mevcut durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Konya Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi'ndeki bozulmalar, hatalı onarımlar ve tahribatlar yapılan saha çalışmaları doğrultusunda tespit edilmiştir. Yapılan tespitler doğrultusunda ise kültürel miras değeri taşıyan çeşmenin korunabilmesi amacıyla çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Tarihi çeşmeler, koruma, su yapıları

IMPORTANCE OF FOUNTAINS IN PROTECTING CULTURAL HERITAGE: KONYA HACI MUSTAFA AĞA FOUNTAIN DETERIORATIONS AND PROTECTION SUGGESTIONS

ABSTRACT

Historical fountains constitute an invaluable heritage asset, serving to illuminate the artistic, social, cultural, and architectural values of the era in which they were constructed. In the present era, these edifices are utilised with considerably less frequency than was the case during the period of their initial construction.

Especially in the case of historical fountains, the impacts of unplanned construction and rapid urbanisation, the downfall of the reliance on fountains due to the development of infrastructure systems, people's preference for expedient and convenient alternatives to accessing water at fountains, the perception of individuals that the water in these structures is deficient in terms of hygiene due to their historical nature, destruction over time, inadequate repairs, apathy and neglect have contributed collectively to the destruction of these structures. Furthermore, the lack of utilisation and subsequent abandonment of historical fountains result in the deterioration of their authentic qualities. It is therefore imperative to identify, document and protect historically, culturally and architecturally significant fountains in order to ensure the continuity of cultural transmission. In this context, the study initially emphasises the significance of water and the pivotal role of fountains in transporting water to various locations in Turkish culture. The subsequent section of the study examines the architectural evolution of fountains within the context of historical development, with the support of extant examples. In accordance with the aforementioned examinations, the current status of the Hacı Mustafa Ağa Fountain in Konya, the subject of this study, is presented. The deterioration, inadequate repairs and destruction of the Konya Hacı Mustafa Ağa Fountain were identified through field studies. Based on these findings, recommendations have been formulated to safeguard the fountain, which holds cultural heritage value.

Keywords: Historical fountains, conservation, water structures

TARİHİ ÇEŞMELERİN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDAKİ ÖNEMİ (GİRİŞ)

Su, insanların birçok nedenden dolayı temel ihtiyacı olduğu için geçmişten günümüze insanlar ya suya yakın bölgelere yerleşmişlerdir ya da medeniyetler yerleşim bölgelerinde suya kolay erişebilmek için çeşitli çözümler üretmişlerdir. Üretilen çözümler sonucunda su yapıları olarak adlandırabileceğimiz su kanalları, sarnıçlar, kuyular, çeşmeler, hamamlar gibi yapı tipleri karşımıza çıkmaktadır. Ortaya çıkan su yapıları insanlar tarafından suyun ulaştırılmasında, tarımda, temizlikte, fiziksel ihtiyaçta, hayvancılıkta kullanılmıştır. En eski su yapılarına örnek olarak Çatalhöyük'te bulunan milattan önce 6000-5500 yılları arasında inşa edildiği düşünülen basit sulama kanallarını verebiliriz (Çavdar, 2019).

Kültürel mirasın korunmasında tarihi çeşmelerin önemi büyüktür. Çünkü bu eserler tasarlandığı dönemin sanatsal, mimari ve sosyal unsurlarını bünyelerinde barındırmaktadır. Çeşmeler döneminde sadece su kaynakları olarak yapılmamış olup aynı zamanda döneminin mimari üslup özelliklerini barındırmaktadır (Fedorov, Stolbikhin, & Vasilyev, 2021; Tserkovna & Voronina, 2021). Özellikle kentsel ortamlardaki tarihi çeşmeler, genellikle önemli tarihi olaylar ve figürlerle ilişkilendirilir ve bu da onları bir topluluğun kolektif hafızasının ayrılmaz bir parçası haline getirir (Tserkovna & Voronina, 2021). Bu duruma örnek olarak İstanbul çeşmeleri, yüzyıllar boyunca Osmanlı mimarisinin evrimini gösteren hayati tarihi belgeler olarak kabul edilir ve bu yapıları tarihi mimari eğilimleri anlama aracı olarak korumanın önemini vurgular (Şenyurdusev & Dogru, 2024). Benzer şekilde, Bernini'nin Roma'daki Dört Nehir Çeşmesi gibi çeşmelerin estetik ve sanatsal değeri, daha derin anlamlar ve anlatılar ileten kültürel semboller olarak önemlerini daha da vurgular (Şekil 1.) (Caneva, Altieri, Kumbaric, & Bartoli, 2020).

Şekil 1. Roma Dört Nehir çeşmesi (M. Naim ERDEM arşivi)

Çeşmelerin ekolojik işlevleri, tarihi ve kültürel önemleriyle birleştiğinde, dikkatli koruma çabaları gerektiren çok yönlü tarihi yapılar haline gelirler. Bu tür yapıların bozulması yalnızca kültürel kimliğin kaybına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda sağladıkları ekolojik faydaları da azaltır (Čerba & Hamerlík, 2022). Çeşmeler, tarihi ve ekolojik rollerinin yanı sıra kamusal alanların estetik ve deneyimsel niteliklerine de katkıda bulunur. Kentsel tasarımda su özelliklerinin varlığı atmosferi iyileştirir, toplum refahını olumlu yönde etkileyebilecek bir huzur ve güzellik duygusu sağlar (Fedorov et al., 2021; Juuti et al., 2015). Çeşmelerin kentsel manzaralara entegre edilmesi, bir toplumun kültürel değerlerini ve sanatsal ifadelerini yansıtır ve gelecek nesillerin takdir etmesi ve ders çıkarması için bunların korunmasını hayati hale getirir (Suci, Endah, & Haryati, 2023). İstanbul Sultan Ahmet meydanında bulunan 19. yüzyıl yapımı Alman çeşmesi kentsel manzaralara entegre edilen çeşmelere örnek olarak verilebilir (Şekil 2.).

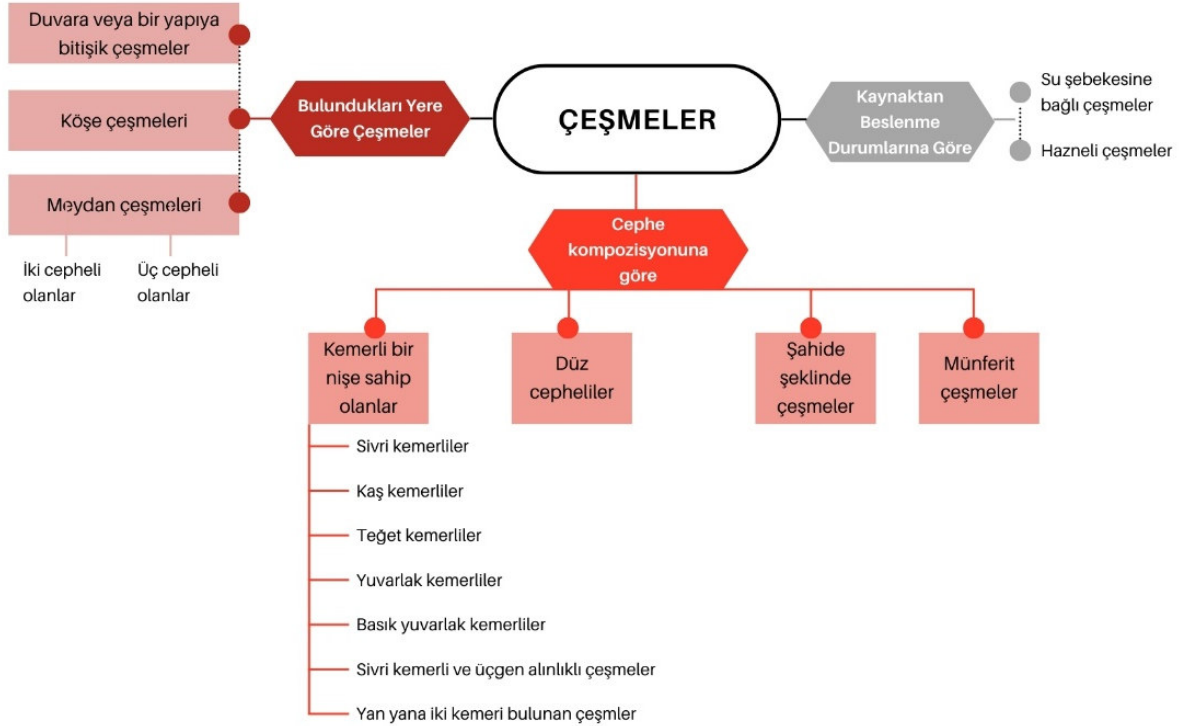
Şekil 2. Alman çeşmesi (Caner Cangül fotoğraf arşivi)

Tarihi çeşmelerin korunması kültürel mirasın korunmasında büyük önem taşımaktadır. Bu yapılar yalnızca dekoratif öğeler değildir; çevrelerinin sanatsal, tarihi ve ekolojik anlatılarını da kapsayan geçmişleriyle bağlantılar sağlarlar.

Çeşmelerin restore edilmesi ve bakımının yapılması, toplumların kültürel kimliğine katkıda bulunur, biyolojik çeşitliliği teşvik eder ve kentsel alanların estetik kalitesini artırır; böylece gelecek nesillerin bu paha biçilmez kültürel eserlerle etkileşime girmesini ve onlardan öğrenmeye devam etmesini sağlar.

ÇEŞME MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

Çeşmeler su mimarisinin önem yapı türleri içerisinde yer almaktadır. Çeşmelerin bazen bir köşe başında, bazen bir evin duvarında, cadde ve sokakların çeşitli yerlerinde inşa edildikleri görülmektedir. Konya’da bulunan çeşmeler farklı niteliklere sahip birçok açıdan ele alınmıştır. Kaynaktan beslenme durumlarına göre su şebekesine bağlı çeşmeler ve hazneli çeşmeler olarak ikiye ayrılır. Çeşmeler buldukları yere göre meydan çeşmeleri, duvara ya da bir yapıya bitişik çeşmeler ve köşe çeşmeleri olarak üç başlık altında incelenir. Cephe kompozisyonuna göre incelendiğinde ise kemerli bir nişe sahip olan çeşmeler, düz cepheli çeşmeler, şahide şeklinde olan çeşmeler ve münferit çeşmeler olarak dört başlık altında incelenir (Şekil 3) (Karpuz & Dülgerler, 2006).

Şekil 3. Konya çeşmelerine ait çeşitli tipolojiler (Karpuz & Dülgerler, 2006)

Anadolu Türk Mimarisi’nde Selçuklu dönemi öncesine ait ilk çeşme, Artukoğulları zamanında 1109-1122 yılları arasında Mardin’de yapılmıştır (Eyice, 1993). Çeşme, Mardin Eminateddin Külliyesi hamamına bitişik bir şekilde inşa edilmiştir (Altun, 1978). Selçuklular dönemiyle birlikte, çeşmeler ağırlıklı olarak cami, medrese, han gibi yapılarla beraber inşa edilmeye başlamıştır. Bu tarz uygulamaların yanında, yapılardan bağımsız çeşme örnekleri de Selçuklular döneminde görülmektedir (Önge, 1997).

Osmanlı Devleti’nin 1452’de Rumeli Hisarı inşası sırasında yaptırılan çeşmeler İstanbul’daki ilk çeşme mimarisi örnekleri arasında sayılmaktadır (Denktaş, 2002).

Osmanlı Dönemi’nde 14. yüzyılın çeşme mimarisi açısından en büyük yeniliği fiskiyeli çeşmeler olup 15. yüzyılla birlikte artan şehirleşmeye bağlı olarak çeşme mimarisinde birtakım değişiklikler ve yenilikler görülmeye başlanmıştır (Önge, 1997).

Bu dönemin en büyük yeniliği depolu olarak tabir edilen, bir su haznesini bünyesinde barındıran, üzeri kubbe veya tonozla örtülen çeşme formlarının görülmeye başlamasıdır. Yine bu dönemde bazı çeşmelerde ahşap muhafaza saçağı da görülmektedir (Önge, 1997).

16. yüzyıl, Osmanlı çeşme mimarisinde büyük değişikliklerin görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde sadece su içmek amacıyla yapılan suluk adını verdiğimiz çeşmecikler karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşmecikler sadece suyun rahat içilebilmesi için tasarlanmış olup çeşme, şadırvan, müstakil ve münferit suluklar olmak üzere beş gruba ayrılmışlardır (Önge, 1997).

16. yüzyıl Osmanlı çeşme mimarisinin bir başka yeniliği ise müstakil bir su deposunun cephesine yerleştirilmiş, lülelerden oluşan çok cepheli meydan ve iskele çeşmeleridir. 16. yüzyılda vücuda gelen bir başka çeşme tipi de ekseriyetle yolcular için düşünülmüş, cephesinde mihrap nişi formunda bir kısma sahip olan namazgâh çeşmeleridir. 16. yüzyıl Osmanlı Dönemi çeşmelerine Edirnekapı Yakup Kethüda Çeşmesi (1585) örnek verilebilir (Şekil 4) (Önge, 1997). Refah durumunun değişmesiyle beraber genelde saray, köşk vb. yapıların, pencere sövelerinde veya duvar nişlerinde gördüğümüz çeşme örnekleri de yine 16. yüzyıl ürünüdür (Önge, 1997).

Şekil 4. Edirnekapı Yakup Kethüda Çeşmesi (Yasin Köroğlu fotoğraf arşivi)

17. yüzyıl çeşme mimarisi genel olarak 16. yüzyıl özelliği gösterirken, bu dönemde özellikle depolu meydan çeşmesi sayısında bir artış görülmektedir (Eyice, 1993).

18. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin yoğun bir batılılaşma sürecine girdiği dönemdir. Bu batılılaşmanın sanata ve mimariye yansımalarına bağlı olarak, çeşme mimarisinde de birtakım değişiklikler görmek mümkündür. Bu yüzyıldan itibaren ortaya çıkan çeşme tiplerinden biri de ekseriyetle Haliç ve Boğaziçi sahillerinde görülen küçük sahil çeşmeleridir (Ünver, 1970). Bu dönemde ayrıca mermer bir direğin içinin oyularak bir su haznesi haline getirilip, dış yüzeyine bir musluk ve lüle eklenerek oluşturulmuş sütun çeşmeleri görülmekte olup İstanbul Kara Mustafa Paşa Camii avlusundaki M. 1737 tarihli Hacı Beşir Ağa Çeşmesi bu gruba örnek olarak gösterilebilir (Şekil 5.) (Eyice, 1993).

Ayrıca 18. yüzyıl çeşme mimarisinde görülen başka bir yenilik de ilk örneklerinin 17. yüzyılda verilmeye başlandığı, çeşme ve sebillerin bir arada inşa edildiği yapı örneklerinin artmasıdır (Pilehvarian, 2002). 18. yüzyıl çeşmelerindeki süsleme programları önceki devirlere göre daha bir abartı ve zenginlik içermektedir. Özellikle Lale devri ve sonrasında görülen bu tip çeşmelerin cephelerinde yoğun batılı üslupları görmek mümkündür.

Şekil 5. Hacı Beşir Ağa Çeşmesi (URL1, Eylül 2024 tarihinde erişildi.)

19. yüzyıl çeşme mimarisinde Ampir Üslubun etkisiyle, cephede yuvarlak kemerlerin ve plastırların hareketlendirdiği antikite etkili yapılar görülmektedir (Denktaş, 2002). 19. yüzyıl sonlarında, 1881 İstanbul Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi ile başlayan bir eklektik üslup, çeşme mimarisinde görülmeye başlar (Şekil 6.). Değişim genellikle süsleme programlarında kendini göstermiş, bezeme hem sathileşmiş hem de palmet, rumi, lotuslarla beraber klasik dönem stilizasyonu şekillenmiştir.

Şekil 6. İstanbul Pertevniyal Valide Sultan Çeşmesi (URL2, Eylül 2024 tarihinde erişildi.)

Türk çeşme mimarisinin son üslubu I. Ulusal Mimarlık döneminde oluşmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğini oluşturan bu dönemde, klasik Osmanlı çeşme tipi yeniden vurgulanmaya çalışılmıştır (Ödekan, 1992).

20. yüzyılın ortalarına doğru, şehirlerde su şebekelerinin kurulmasıyla evlere su ulaştırma imkânı doğmuş bu da çeşme mimarisini olumsuz yönde etkilemiştir. Süreç içerisinde yerel yönetimlerin gerekli önlemleri almaması, çeşme mimarisinin devam etmesi bir yana, mevcut örneklerinde bir kısmının yıkılıp yok olmasına sebep olmuştur.

KONYA HACI MUSTAFA AĞA ÇEŞMESİ

Konumu

Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi, Konya'nın Karatay ilçesinde, Şeyh Ulema Recep Ağa Caddesi, Köprübaşı mahallesinde bulunmaktadır. Çeşme ile aynı caddede Şeyh Ulema Yusuf Ağa Camii de yer almaktadır.

Şekil 7. Çeşmenin konumu (Google Earth)

Tarihi

Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi Karatay ilçesi, Şeyh Ulema Recepağa (günümüzde Köprübaşı) Mahallesi'nde aynı adlı cadde üzerinde yer almaktadır. Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi'nin kitabesine göre;

1. "Hânedân-ı kadîmden zurnacı
2. Oğlu İbiş Ağa mahdûmu Hâcî
3. Mustafâ Ağa'nın hayrâtı olup, 1329/1911 yılında yaptırılmıştır.

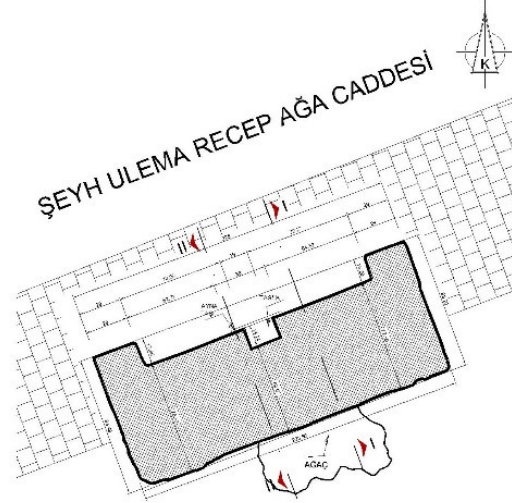

Şekil 8. Çeşmenin kitabesi (H. Sevde Demir fotoğraf arşivi)

Kitabe 41 cm. en, 32 cm. boyunda olup mermer üzerine talik hatla kabartma tekniğinde işlenmiştir. Kitabe üç satırdan oluşmaktadır. Çeşme hakkında inşa bilgisi veren, yapının banisini belirterek ne amaçla, hangi tarihte inşa edildiğini gösteren kitabe, taş malzemenin tek bir parça halinde çeşme nişinin üzerinde niş kemerinin hemen altında yer almaktadır.

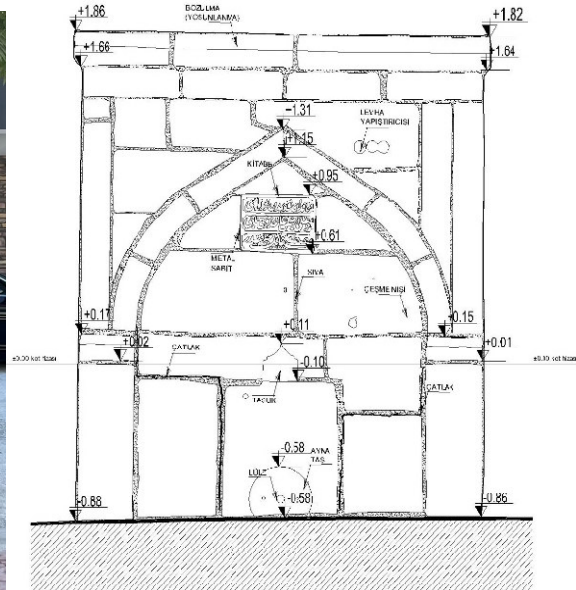
Planı ve Mimari Özellikleri

Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi sivri teğet kemerli, tek lüleli bir sokak çeşmesidir. 275 cm yüksekliğinde, 225 cm genişliğindedir. Çeşme 94 cm kalınlığındadır. Bütünüyle kesme taştan ve mermerden yapılmış ve kemer karnına yerleştirilmiş talik hatlı bir inşa kitabesi vardır. Sivri teğet kemeri taşıyan ayakların silme takımları ile hareketlendirilmesi haricinde bütünüyle sade olan çeşmenin kemer karnında, kitabenin altında dilimli kemerli küçük bir taşlığı bulunmaktadır. Tek cepheli ve bir konutun duvarına bitişik olarak tasarlanan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır.

Şekil 9. Çeşmenin planının mimari çizimi (Kübra Söğütlü-H. Sevde Demir)

Çeşmenin sivri kemeri iki yanda ikişerli biçimde yan yana getirilmiş profilli ayaklar üzerine oturmaktadır. Ayaklar 29 cm genişliğinde, 100-105 cm yüksekliğindedir. Ayakların sütun başlıklarında yüzeyden dışarıya doğru 16 cm ve 18 cm taşırılmış iki kademeli basit profilli silmeler yer almaktadır.

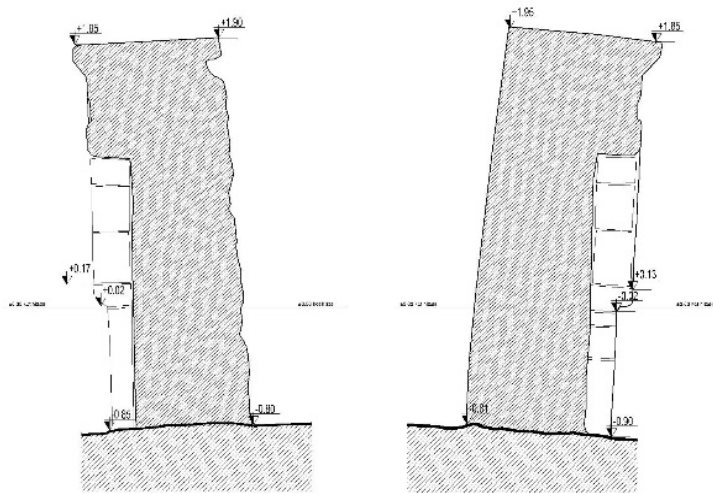
Şekil 10. Çeşmenin kuzeybatı (ön) cephesi görseli (H. Sevde Demir arşivi)
Şekil 11. Çeşmenin kuzeybatı (ön) cephesinin mimari çizimi (Kübra Söğütlü-H. Sevde Demir)

Çeşmenin ön cephesinde yarı çapı 18 cm olan daire kabartmalı yekpare mermer malzemenen yapılan ayna taşının bir kısmı zemin kotunun altında kalmıştır. Ayna taşında lüle bulunmaktadır. Bu kısmın üzerinde teğet kemerli bir niş şeklinde tasarlanan taslık bulunmaktadır. Taslık nişi, enine dikdörtgen formlu mermer taş üzerine açılmıştır. Taslık 19 cm genişliğinde, 14 cm derinliğinde, 21 cm yüksekliğindedir. Çeşme nişinin önünde zemin kotunun altında kaldığı için yalak ve seki ile ilgili bilgiye ulaşılammıştır. Çeşmenin ön cephesindeki teğet kemeri üç yönde dikdörtgen tek parça taşlar çerçeve içine alır. Teğet kemeri oluşturan taşlar arasında 2-3 cm kalınlığında derz bulunmaktadır. Çeşmenin ön cephesinde en üstte basit profilli saçak silmesi yer almaktadır.

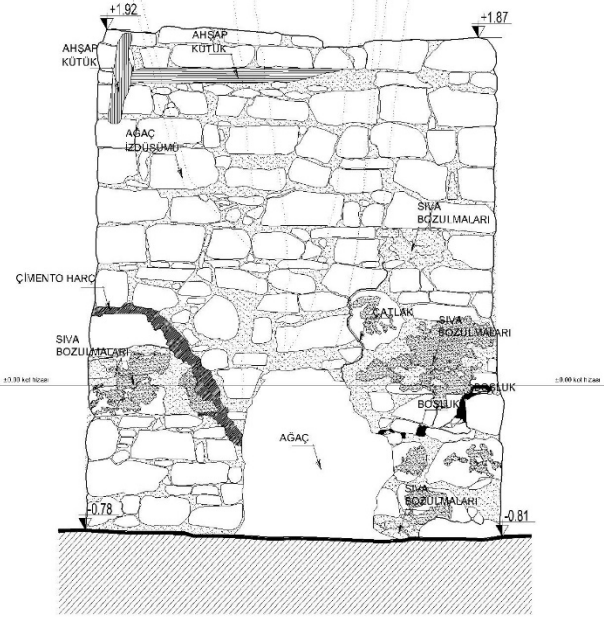
Çeşmenin güneybatı ve kuzeydoğu cephesi olan yan yüzeyleri sade olup cephe yüzeylerinde sıva bozulmaları görülmektedir. Güneybatı cephesinde çeşmenin yıkılmasını önlemek amacıyla boşluklar çimento harcı ile doldurulmuştur. Güneybatı cephesinde taşların düşmesini önlemek amacıyla ahşap kütük ile destek sağlanmıştır. Çeşmenin güneydoğu cephesinde bulunan ve çeşmenin temelinde yetişen ağacın çeşmeye uyguladığı baskı nedeni ile güneybatı ve kuzeybatı cephelerinde çeşmenin ön cephesine doğru bir eğim oluşmuştur.

Şekil 12. Çeşmenin yan cepheleri (H. Sevde Demir arşivi)

Şekil 13. Çeşmenin yan cephelerinin mimari çizimi (H. Kübra Söğütlü- H. Sevde Demir)

Şekil 14. Çeşmenin güneydoğu cephesi görseli (H. Sevede Demir arşivi)

Şekil 15. Çeşmenin güneydoğu cephesinin çizimi (H. Kübra Söğütlü- H. Sevede Demir)

SONUÇLAR

Yapının Mevcut Durumunda Görülen Bozulmalar

Hacı Mustafa Ağa Çeşmesinin malzeme ve sıvaları bozulmaya yüz tutmuştur, bu nedenle uygun koruma, tedbir ve tamir edilmesi gerekmektedir. Tamirat esnasında sorunlu malzemelerin yenilenmesi gerekirse binalardan alınacak numunelerden örnekler üzerinde çalışmalar yapılarak elde edilecek bulgulara göre çözümler düşünülmelidir. Yapının genel durumu ile ön cephesinin önemli bir hasar görmediği, malzeme ve görsel elemanların korunduğu fakat strüktürel sistemde ciddi problemler olduğu görülmektedir.

Çeşmenin ön cephesi genel hatları ile iyi durumdadır. Çeşmenin doğu ve batı cephelerinde hatalı onarıma örnek olarak çimento katkılı harç sıva görülmektedir. Aynı şekilde güneye bakan ön cephesinde taş örgüler arasında çimento katkılı harç ile derz uygulaması görülmektedir. Çeşmenin ana inşa malzemesi olan kesme taşlarının yüzeyinde doku kayıpları ve kısmi erimeler gözlenmiştir. Çeşme nişi üzerinde yer alan kitabe iyi durumdadır.

Çeşme kemeri iyi durumdadır. Çeşmenin arka cephesi olan güneydoğu cephesinin zemininden yetişen ağacın büyümesiyle çeşmenin arka cephesinin strüktürü bozulmaktadır. Strüktür sebebi ile çeşmenin yan cephelerinde çatlaklar meydana gelmiştir. Çeşmenin yan cephelerinde strüktürdeki problemden dolayı oluşan çatlaklar taşların düşmesine neden olmuştur. Yan cephelerde oluşan çatlaklar ve düşen taşların olduğu bölgeler çimento katkılı harç ile doldurulmuştur. Strüktürdeki problemler nedeni ile ön cephede de sıva derzlerinde çatlaklar oluşmuştur.

Çeşmenin bir bölümü kentteki bayındırlık faaliyetleri sebebi ile toprağa gömülü olup yalağı tespit edilememiştir. Yonu taş ve moloz taş duvar yüzeylerinde sıva dökülmeleri, sıva kaybı, malzeme kaybı, bitki oluşumu, derz boşalması ve çimento karkılı harç görülmektedir.

Yapının Korunması İçin Öneriler

Yapının bitişiğinde ağaç yetiştigi için yapının yeniden inşası (rekonstrüksiyon) gerekmektedir. Uygulama sırasında öncelikle çeşmenin bitişiğindeki ağacın kaldırılması gereklidir. Özgün yapıya ait yapı taşları önce numaralandırılarak belgeleme çalışması yapıldıktan sonra el aletleri ile itinalı olarak sökülmalıdır. Sökülen bu taşlar çeşmenin yeniden yapımı sırasında itinalı olarak kullanılmalıdır. Mevcut yapı söküldükten sonra yol seviyesi altında kalan ve yapıya ait mimari parçaların (yalak, testilik vs) bulunup bulunmadığının tespit edilmesi amacı ile yapı etrafında kazı çalışması yapılması gerekmektedir. Bu kazının el yordamı ile yapılması yapıya zarar gelmemesi için önem teşkil etmektedir.

Yapının sağlam bir strüktüre sahip olması için temelının yeniden yapılması gerekmektedir. Temel yapımı öncesinde ağaç köklerinin itina ile temizlenmesi ve söküm sırasında hasar gören veya kırılan yapı taşları (kaba yonu ya da yonu olan kısımlar) özgün malzeme ve özgün ölçüsünde yeniden temin edilerek kullanılmalıdır.

Yapı cephesindeki boyalı müdahaleler mekanik yöntemle temizlenmelidir. İslenme ve kirlenmeler tel fırça ile mekanik yöntem kullanılarak temizlenmeli ancak bu işlem yetersiz kalırsa basınçlı sıcak su ile yıkanması gerekmektedir.

Ön cephesi mermer taşından yonu olarak imal edilmiş olan çeşmenin yan ve arka cepheleri sille taşından moloz taş duvar olarak imal edilebilir. Moloz taş duvarlara kireç harçlı tam dolu derz yapılacaktır.

Çeşmenin arka ve yan cephesindeki bitki oluşumlarının temizlenmesi gerekmektedir. Yapılacak olan uygulamaların tüm aşamalarında kireç esaslı yapı harcı kullanılmalıdır.

KAYNAKLAR

Altun, A. (1978). *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Caneva, G., Altieri, A., Kumbaric, A., & Bartoli, F. (2020). Plant iconography and its message: realism and symbolic message in the Bernini fountain of the four rivers in Rome. *Rendiconti Lincei. Scienze Fisiche e Naturali*, 31(4), 1011-1026. doi:10.1007/s12210-020-00946-2

Çerba, D., & Hamerlík, L. (2022). Fountains—Overlooked Small Water Bodies in the Urban Areas. In V. Pešić, D. Milošević, & M. Miliša (Eds.), *Small Water Bodies of the Western Balkans* (pp. 73-91). Cham: Springer International Publishing.

Çavdar, M. B. (2019). *İstanbul'un mekânsal değişimi sürecinde osmanlı çeşmesinin değişimi ve İstanbul mekânı kullanıcılarının imgesindeki yeri*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi,

Denktaş, M. (2002). Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler. In *Türkler Ansiklopedisi* (Vol. C.12, pp. 872-877). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Eyice, S. (1993). Çeşme. In (Vol. Cilt 8, pp. 277-287): TDV İslam Ansiklopedisi.

Fedorov, S., Stolbikhin, I., & Vasilyev, V. (2021). Reconstruction of The Water Supply And Sewerage Systems of A Cast-Iron Fountain in Pavlovsk. *Architecture and Engineering; Vol 6, No 3 (2021)DO - 10.23968/2500-0055-2021-6-3-11-18*.

Juuti, P. S., Antoniou, G. P., Dragoni, W., El-Gohary, F., De Feo, G., Katko, T. S., . . . Angelakis, A. N. (2015). Short Global History of Fountains. *Water*, 7(5), 2314-2348. doi:10.3390/w7052314

Karpuz, H., & Dülgerler, O. N. (2006). Konya Çeşmeleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi. In *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan* (pp. 317-332). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Ödekan, A. (1992). Kent İçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme. In *Semavi Eyice'ye Armağan, İstanbul Yazıları* (pp. 281-297). İstanbul: Turing.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Pilehvarian, N. K. (2002). Osmanlı Çeşme Mimarisini. In *Türkler Ansiklopedisi* (Vol. C.12, pp. 396-401). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Suci, E., Endah, H., & Haryati. (2023). Preserving Cultural Identity through Architecture: A Case Study of Traditional Tenganan Village (Desa Adat). *Technium: Romanian Journal of Applied Sciences and Technology*, 17(1), 218-224. doi:10.47577/technium.v17i.10078

Şenyurdusev, G., & Dogru, A. O. (2024). Infrastructure for 3D Modeling of Historical Fountains in Istanbul with GIS-Based Procedural Approach. *Geomatics and Environmental Engineering*, 18(2), 51-72. doi:10.7494/geom.2024.18.2.51

Tserkovna, O., & Voronina, A. (2021). The experience of organization of spaces with fountains in the settlements of Ukraine (Part 1). *Theory and Practice of Design*.

URL1. (Eylül 2024 tarihinde erişildi.)
<https://www.gezginrehberler.com/istanbul/pertevniyal-valide-sultan-cesmesi-fatih-istanbul/>

URL2. (Eylül 2024 tarihinde erişildi.)
<https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3895>

Ünver, A. S. (1970). Boğaziçi ve Haliç Deniz Kenarı Çeşmeler. *Önasya*, 6 (61-62), 11.

SIGMUND FREUD'S CONTRIBUTION TO FORENSIC PSYCHOLOGY

Lecturer, PhD Irina-Ana DROBOT

Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication

ORCID: 0000-0002-2556-6233

ABSTRACT

The purpose of this paper is to underline the importance of understanding the psychology of those persons committing various crimes. We can try to see the ways in which Freud, the father of psychoanalysis, believed that therapists should work to prevent or reduce such behaviours that can become more serious later on in life. Freud, in his work *Character-Types Met in Psychoanalytic Work*, shows how the criminal's behaviour starts with the Oedipus complex, where the boy fantasizes about killing his father and marrying his mother, around six years old, when the Oedipus complex should solve. Such a way of solving the Oedipus complex, by maintaining the old rivalry and wish to kill, results in killing a projection of the father later on in life, and also to rationalize through the crime the unconscious by now feeling of guilt, which has its source in the Oedipal period. Usually, during the Oedipus stage, the rivalry of the son with his father is solved by identifying with the father and projecting the image of the mother on another girl later during the teenage years. From here, we infer the importance of the psychosexual stages, which can lead to various fixations and pathological behaviours later in life. By extension, education can be the solution.

Keywords: Education, Psychology, Psychoanalysis

INTRODUCTION

The forensic field is not just a matter of laws that are written down for our protection and for the punishment of criminals. We do not just deal with simple laws and rules, or with principles of ethics, regarding how the world around us should be like and with how people are supposed to behave, so that we can live together in a harmonious and also safe way. We also have the field of forensic psychology, which we hope to help us understand what is going on in the minds of those that defy the law and the rules of society. Next to knowing what we are supposed to do based on written and clearly stated laws and rules, we also have an intuitive understanding of what is right and what is wrong, which is acquired during the early years of our childhoods, through education in the family and at school.

We can speak about laws at every level in our lives, starting from the smallest, family level, and afterwards moving on towards school, community, work, friends, institutions, social, and national, international, and, why not, world level. We deal with various laws and rules throughout our lives. We can relate these laws and rules to values, an element within the culture identity manifestations grid devised by Baciu (2012), next to symbols, traditions, rituals, practices, and personalities. Values are defined as the preference of one state of affairs over another state of affairs (Baciu, 2012). Values can be compared to laws, since we consider laws to refer to what is right and what is wrong, which is also an aspect values can deal with. We can refer, from this point of view, to correct or incorrect behaviour, as we are always tending to seek, intuitively, a sense of justice. We wish to be treated in a correct manner, which is not necessarily based on written laws, but on our own understanding of the way in which relationships with other people and institutions should go on. For example, we tend to prefer a state that does not take excessively authoritarian measures, and that intervenes as little as possible in our lives, since the general mindset, in most Western culture world, is that of democratic thought.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

We are also very much influenced by the frame of American individualism, and freedom of the individual to become anything they want and to have freedom of action and self-expression. We believe it is our right to be part of such a society, which respects our rights.

Our relationship with the law mirrors our relationship with authority. Laws are created by those leading us, and who are associated with a sense of power over us. This power can feel overwhelming once we feel our rights and freedoms are restricted. However, we also expect from them security and protection.

The existence of laws is not at all independent from our relationship with them, which is an aspect noticed by forensic psychology, since it can be defined as “The application of clinical specialties to legal institutions and people who come into contact with the law” (Cronin, 2009). Brigham (1999) mentions the definition given by the American Psychological Association (APA): “forensic psychology involves the interaction of psychology and the legal process.” We can have contact with the law from various positions: as victims, as criminals, as witnesses, or as citizens, dealing with various bureaucratic procedures. We can also have contact with the law based on the ethics of our profession.

Mostly, we are interested in protecting ourselves from various issues and dangerous persons, when we consult the law. Since we realize that the existence of laws do not offer us any clear guarantee of safety, we also need some outlines in order to recognize dangerous persons and anticipate their behaviour. Alarm signals can be related to various details in the others’ behaviours, such as in some children’s having the tendency of torturing birds, or animals, suggesting a strong sadistic component to their personality, which also means lack of empathy, and can lead to harmful behaviour later in life to other people.

Psychoanalysis and psychology have tried to offer insight into what goes on in the minds of criminals, or into some clues related to possibly dangerous behaviour of some persons. In order to be able to make such hypotheses, we need to start from a basis setting out the source of psychological issues of criminals. Psychoanalysis offers an in-depth approach, and the beginnings of these investigations can start with the theories of Sigmund Freud, the father of psychoanalysis.

MATERIALS AND METHODS

Our personality lays out its foundation in our early childhood years. These years represent our first contact with the external world and with the others. At first, we are told that the child is not aware of him or herself as being separate from his or her mother. As the child comes to terms with his or her sense of individuality, he or she shows various behaviours which can be condemned by the parents. The child may seem selfish in not taking the way the others feel into account. This is a phase in their cognitive development, when they differentiate themselves from their parents. This aspect, of being made aware of the others’ needs and feelings, such as when the parents tell them that they are tired, that they have to go to work, that they are talking to another adult and cannot give them attention, that they do not have enough money to buy them a certain toy, is also among the first contacts of the child with ethics, which are a basic component of laws. We can recall God’s commandments, among which we find mentioned that we should not kill and steal, and which are early examples of laws. In this case they overlap with a strong ethical conviction. The laws and rules are perceived as coming from outside. In the case of this particular example, they come from God. Religion and law merge, or otherwise support one another, in an effort to build up a collective moral conscience. At the level of the family, the child also experiences the rules in a similar way, as coming from outside.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Freud has identified as the source of all issues we confront ourselves with as adults, and which can pose threats to the others, as certain behaviours can harm others, the stages of psychosexual development (Elkatawneh, 2013), beginning in early childhood.

Freud's psychosexual stages start from the oral stage (between zero and two years old), when the focus of pleasure is on feeding, then move on to the anal stage (between 15 months and three years old), when the source of pleasure becomes related to post training, the phallic stage (between three and six years old), when the children discover the differences between boys and girls, based on the orhans which become the newly discovered sources of pleasure as well as of awareness. Gradually, the child discovers his or her body, and this discovery means both an awareness of the body and an awareness of the relationships with the others. The relationships with the others are governed by laws and rules, much like the way society is organized based both on written and unwritten laws and rules. There are certain norms of behaviour, which children start learning gradually, related to what is proper and not proper behaviour in public. Living in a society becomes, therefore, a matter of educating and controlling our instinctual impulses, which can be related to immediately satisfying our pleasures, needs, and desires, as well as very aggressive, violent, and destructive impulses.

Various fixations can happen along the way of development at any stage. For example, fixations at the anal stage can lead to sadistic behaviour, which remains visible in someone's life as an adult and does not remain a matter of the past, which is, otherwise, a specific stage in the development stage of the child, until he or she is made aware of the way he or she is and should be treating the others, both parents, other adults, playmates, classmates, and anyone else they are interacting with.

Problems during the Oedipal stage, as we find out from Freud's work, are the source of criminal behaviour. The Oedipal stage occurs around the age of six years old. It is a common stage of development for each and every one of us. The way we have gone through the Oedipal stage, and which depends on the way we have perceived what was going on, more than what was actually going on, leaves its mark on our future personalities as adults. The issues and ways of having surmounted the time period of the Oedipus phase are surfacing and becoming visible once we get past the latency stage, which is the time when our energies are no longer directed at the discovery of pleasure zones and organs of our bodies, but are instead channeled into education, into learning and intellectual activities. Once we reach the genital stage, which begins in puberty, we start forming romantic relationships, which is the time when the way we have gone through the Oedipal stage of development becomes visible, with all its issues. However, romantic relationships are not the only areas in our lives affected by the problematic resolution of the Oedipal complex. All our relationships with the others, as well as with society's conventions, rules, and norms, institutions, with various figures of authority, are influenced, and, as we can see from the way Freud is considered to have contributed to the field of forensic psychology, our ethical behaviour and our relationship with the law in general. We can witness examples of defying the law not only in a rebellious manner, but in a manner that can be harmful to the others, in various instances of criminal behaviour. Hostility towards the others can reach alarming degrees of behaviour. Criminal behaviour can be understood not only as referring to acts of murder, but also to acts such as robberies, and anything that defies the law in a way that is harmful to the others. Criminal behaviour reaches a higher degree than a simple questioning and disagreeing with authorities and engaging in verbal conflict with them, which is the result of not coming to terms with the rivalry with the father within the Oedipal stage in the case of boys.

Freud (1916) locates the issues of criminals and the source of criminal behaviour, in the sense of murder, in the issues encountered during the Oedipal stage of psychosexual development, *Character-Types Met in Psychoanalytic Work*.

The Oedipal stage is the moment when the children experience rivalry and wish to do away with the same sex parent, in order to gain access to the love of the opposite sex parent. This part then resolves with the children understanding that they cannot marry their opposite sex parent, and need, instead, to identify with the same sex parent and project their romantic feelings for their opposite sex parent on a boy or girl. This resolution, however, is an ideal one, marking the moment when the child becomes aware of an ethical issue, namely the incest, whose awareness of should act as a barrier in future similar types of behaviour. Variations of the incest barrier not being completely clear include having a husband or wife resembling their opposite sex parent, in their parental or authoritative attitude, or being in love with an older person, suggesting the existence of a strong resemblance with the situation of the age difference between child and parent. In the case of criminal, murderous behaviour, the killing of the opposite sex parent is not a fantasy, but is taken to a literal level. Here we can include crimes coming out of passion, and these can be frequently associated with a love triangle reminding of the rivalry the ones involved had been faced with during their Oedipal stage. The situation in the present is not reached through intentional, conscious means. It is an unconscious happening, since all the psychosexual stages and the issues we have dealt with back then are pushed aside in the unconscious and not available to our conscious mind. We could say that we have forgotten everything, since, after all, the entire process was a purely instinctual one, without any reason and, additionally, we were going through growing up and getting our first contacts with the external world. The love triangle some people find themselves during their adult years is a variation of the situation in childhood having actually happened during the Oedipal stage. Other persons are, we could say, cast in the roles of the rival, on which we can project our jealousy and hostile, as well as aggressive, instincts.

We may feel caught up in getting into the same unpleasant romantic triangle situations and feel that we are cursed. This happens due to the unconscious impulses. We can relate such situations to that or the original ancient Greek myth of Oedipus from which Freud derived his theory of the Oedipal complex. In the myth, by a strange and ironic twist of fate, the baby that was abandoned in order to avoid the rediction that he would kill his father and marry his mother is getting fulfilled precisely due to trying to send him away from his family. He is not aware who those people are, that they are his parents, and neither are they, until the tragic realization of who they all actually are.

Brigham (1999) mentions the cases of so-called “recovered memories” that relate to childhood abuse, for which there are debates in psychology about ways in which to show if they are actually true. Freud did speak about false memories, and looking at the psychosexual stages of development, where fantasy and reality mix, we may not even be sure any more if what we remember has really happened or not. The Oedipal stage is a hard time, and it can be explainable that such accusation can, in some cases, be unfounded, and everything may have happened in the way the child had perceived reality and relationships with his or her parents during the Oedipal stage.

Criminal, murderous behaviour does not need to occur only within romantic situations. It can also occur since a person resembles what someone has disliked or had formed hostile reaction to in the opposite sex parent.

Freud also points out to a more subtle, deeper aspect to criminal behaviour. During the Oedipal stage, the present day criminal has experienced a strong feeling of guilt of wanting to murder the father, in the case of boys. This feeling does not go away, but the context in which they had felt it is not available to the unconscious mind. They feel guilty (Costello, 2018; Dolan, 2014; Dixon, 1986; Tambling, 2018), but do not know why. They are not even aware that they actually feel guilty, however, which makes the situation even more complicated.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

In order to justify this feeling of guilt, these persons resort to an act of crime, and in this way they know why they are guilty. While this can sound strange, and beyond any reasonable behaviour, introducing us to an absurd version of reality, this is all an unconscious process, of which we are not aware, and which can only be discovered through analytic work.

Naturally, once we are given the explanation for criminal behaviour, we wonder what we can do about it, about what measures we could take to prevent such behaviour, and also what attitude we should adopt regarding such behaviour. Should we punish or should we treat them, through therapy? Both punishment and treatment are mentioned as solutions to criminal behaviour by Zilboorg (1956). Zilboorg (1956) also mentions the Dewey Law, which argues for offering therapeutic support for the criminals, through therapy for sex offenders, rather than having them punished. However, once they are not possible to be cured, according to this law, they should remain to spend the rest of their lives in prison. Zilboorg (1956) draws attention to the sense of guilt existing also for the judges and prosecutors, who preferred, instead of sentencing someone to life prison, to punish them with imprisonment for a limited amount of time. Thus, even when we apply the law as we need we should, when we punish someone, we feel inclined to feel guilty. The judges and prosecutors refused, according to Zilboorg (1956), to apply a primitive law, that of social revenge, and preferred to be “at least formally free” from such guilt.

Brigham (1999) mentions Freud’s supporting the applications of psychology to the field of the law. In the year 1906, Freud presented a speech before the Austrian judges, underlining the relevance of psychology to their field, that of law. He presented them with the idea that the relationship between analyst and patient could be extended to the person found guilty of crime. Freud (1906/1956) believed that the word associations technique could very well be applied in an adapted form in the case of a discussion with the criminal, and psychoanalysis could provide, in this case, a “new method of investigation, the aim of which is to compel the accused person himself to establish his own guilt or innocence by objective signs.” Freud (1906/1956) also highlighted the similarities between the work in the field of law, which investigates criminal cases, and the work of the analyst: “The task of the therapist... is the same as that of the examining magistrate. We have to uncover the hidden psychical material; and in order to do this we have invented a number of detective devices, some of which it seems that you gentlemen of the law are now about to copy from us.” As Brigham (1999) underlines, Freud’s optimism was visible from all of these statements, regarding the contribution of psychoanalysis to the field of law.

We could argue that his optimism may have been far-fetched since, once the criminals cannot control their unconscious behaviour, and, therefore, do not have a superego, or moral instance, that is well-developed enough, as in the case of the persons considered normal, at least in their adapting to society’s demands and laws, it can be useless to start arguing with them and attempt to do therapy on them. Psychoanalysis can last long in severe cases, and it is not even known whether or not the criminals are going to continue therapy or simply refuse it altogether. Once they have a hostile and even aggressive relation with society, how can they have a good relation with the analyst? The encountering of resistances is a well-known aspect encountered in psychotherapy. In addition, the psychoanalytic treatment can only be pursued with the acceptance of the patient, according to the ethics of the profession.

This is why the only solution seems to be the one of trying to prevent, as early as possible such outcomes regarding the Oedipal complex. Yet, even this idea is utopic, since we cannot know what happens during the Oedipal stage, just as we do not know what happens during all the other psychosexual development stages, until the problems surface later on in life. Even then, they need to be interpreted and analysed in depth, and then require some time to be treated.

Gudjonsson (2003) brings to our attention a more realistic aspect of the contribution of psychology to the field of forensic law: namely, that of evaluating the witnesses and their degree of honesty in their testimonies to a case. In this respect, a social psychological model, together with psychological instruments, have been developed. These methods are also applied when interviewing police detainees, not only witnesses, regarding their honesty in their declarations.

Even if Freud's theory can be difficult to be applied to a truly practical purpose, it still offers a model of understanding criminal behaviour. As human beings, we always keep seeking for explanations for anything that goes on around us, and Freud's theories do offer us some answers.

RESULTS

The need to understand what is going on in the mind of a criminal has been noticeable in both everyday life and in fiction. We can recall the experiences of being in awe while watching or reading about detective stories of investigating very difficult cases, and in the end witnessing the detective offer clues and a great understanding of human psychology, which was likely an intuitive one. While such stories may have been written for the purpose of offering us suspense and entertainment, the field of forensic psychology can benefit from the various psychology theories about human behaviour. Freud's theories offer an in-depth perspective about criminal behaviour, starting from the beginning, from their childhood years. Freud underlines that there should not be an external event or series of events triggering such behaviour in a criminal. Psychological reality and personal perception of it are enough.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS

Ethics is a major aspect preoccupying us nowadays in a variety of domains, based on our working professions (Skaaden, 2019). We have deontological codes for teaching staff and students in universities, a code of researchers' ethics set up at the level of the European Union, we have a deontological code for translators and interpreters in general, as well as for translating and interpreting in different fields, such as medicine, psychotherapy, for migrants and refugees, politics, and so on.

Forensic psychology can be included in the same area, of preoccupation with ethics. We have realized based on the analysis done in this paper how the sense of guilt can manifest itself in the case of criminal behaviour, leading, according to Freud, as a motivating factor to achieve a crime. It can also lead to the judges' and men of law's refusal to apply a strong punishment such as life sentence to a criminal. We may feel not up to decide on the fate of another human being, even if we are part of the domain of law.

REFERENCES

- Baciu, S. (2012). *Culture: An Awareness-Raising Approach*. Cavallioti Publishing House, Bucharest, Romania.
- Brigham, J. C. (1999). What is forensic psychology, anyway?. *Law and Human Behavior*, 23(3), 273-298.
- Costello, S. J. (2018). *The pale criminal: Psychoanalytic perspectives*. Routledge.
- Cronin, C. J. (2009). *Forensic psychology: An applied approach*. Kendall Hunt Publishing Company.
- Dixon, D. J. (1986). On the criminal mind: An imaginary lecture by Sigmund Freud. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 30(2), 101-109.
- Dolan, B. (2014). Oedipal guilt, punishment and criminal behaviour. <https://doi.org/10.7765/9781526135131.00007>

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Freud, S. (1906/1959). Psycho-analysis and the establishment of the facts in legal proceedings. In J. Strachey (Ed.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Volume 9 (pp. 103-114). London: Hogarth.

Freud, S. (1916). Some character types met with in psychoanalytic work. S. E., 14.

Gudjonsson, G. H. (2003). Psychology brings justice: The science of forensic psychology. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 13(3), 159-167.

Skaaden, H. (2019). Ethics and profession. In *Ethics in public service interpreting* (pp. 147-201). Routledge.

Zilboorg, G. (1956). The contribution of psycho-analysis to forensic psychiatry. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 37, 318.

THE LEVANT TRADE REVIEW VE SON DÖNEM OSMANLI SOSYO – EKONOMİK TARİHİ İÇİN ÖNEMİ (1911 – 1914)

Dr. Öğr. Üyesi Emrah YILMAZ

Siirt Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID: 0000-0001-5955-8277

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet'le birlikte basın – yayın faaliyetlerinde ciddi bir canlanma görülmüş ve bu dönemde hem yerli hem de yabancı birçok dergi ve gazete Osmanlı basın - yayın hayatına yeni bir ivme kazandırmıştır. II. Meşrutiyet döneminin özgürlük ortamında yayın faaliyetlerine başlayan önemli bir dergi de Amerikan Doğu Akdeniz /Levant Ticaret Odası tarafından İstanbul merkezli olmak üzere 1911 yılından itibaren yayınlanan The Levant Trade Review [LTR]' dir. Yayın hayatına Haziran 1911'deki ilk sayısıyla başlayan dergi, Osmanlı coğrafyasında İngilizce yayın faaliyetlerinde bulunan dergi ve gazeteler arasında kısa bir süre içerisinde önemli bir yer edinebilmiştir. Dergi, bu gelişimine paralel olarak hem II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihi hakkında hem de Osmanlı – Amerikan ticari ilişkileri için istatistiksel bilgiler sunan değerli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Araştırmamız, The Levant Trade Review Dergisi'ni genel hatlarıyla tanıttıktan sonra derginin özellikle 1911 – 1914 yılları arasında yayımlanan makalelerinin içerik analizini yaparak I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce Osmanlı'nın ekonomik tarihine ilişkin birtakım istatistiksel veri ve bilgi sunmayı amaçlamaktadır. Amerikan'ın Yakın Doğu pazarına ilgi gösterdiği ve bu yönde birtakım somut adımlar – Chester Projesi gibi – attığı dönemde yayın hayatına başlayan The Levant Trade Review Dergisi, Osmanlı'nın hem Anadolu Balkan hem de Arap coğrafyasındaki yerel ekonomik koşullar, fırsatlar ve gelecek vaat eden üretim alanları hakkında detaylı rapor ve makaleler yayımlamıştır. Araştırmamızda bu istatistiksel veri setleri kullanılarak özellikle Anadolu coğrafyasının ekonomik gelişim trendi de açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dergi, Anadolu, Amerika, Ticari İlişkiler, İhracat – İthalat

THE LEVANT TRADE REVIEW AND ITS IMPORTANCE FOR THE LATE OTTOMAN SOCIO – ECONOMIC HISTORY (1911 – 1914)

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, with the Second Constitutionalist Period, a serious revival was seen in the press activities, and in this period, many domestic and foreign magazines and newspapers gave a new impetus to the Ottoman press life. Another essential journal that started its publishing activities in the freedom environment of the Second Constitutionalist Period is The Levant Trade Review [LTR], which has been published since 1911 by the American Chamber of Commerce for Turkey headquartered in Istanbul. The magazine, which gained an important place in a short time among the magazines and newspapers published in English in the Ottoman geography, started its publication life with its first page in June 1911. In parallel with this development, the journal constitutes a valuable resource group that provides statistical information about the Ottoman social and economic history of the Second Constitutionalist Period and Ottoman-American trade relations. After introducing The Levant Trade Review Magazine in general terms, our study aims to present some statistical data and information about the economic history of the Ottoman Empire just before the First World War by analyzing the content of the articles published in the journal, especially between the years 1911-1914.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE
October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE
WEB: www.ubakkongre.com/tarih
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

The Levant Trade Review Magazine, which started its publication life at a time when the USA showed interest in the Near East market and took some concrete steps (such as the Chester Project) in this direction, has published detailed reports and articles on the local economic conditions, opportunities and promising production areas of the Ottoman Empire in both Anatolian, Balkan and Arabian geographies. In our study, especially the economic development trend of Anatolian geography will be explained using these statistical data sets.

Keywords: Magazine, Anatolia, America, Trade Relations, Export- Import

PERSEPOLİS TAHKİMAT ARŞİVLERİ (PF) IŞIĞINDA TANRI AHURAMAZDA'NIN POLİTİK-EKONOMİK ALANDAKİ KONUMU

Dr. Öğr. Üyesi Fariz ÖNCÜ

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID: 0000-0002-0759-7968

ÖZET

Adını ortaya çıktıkları Akhaimenid Pers İmparatorluğu'nun ana merkezlerinden biri olan tarihi Persepolis kentinden alan Persepolis Tahkimat Tabletlerinin (PF) büyük bir kısmı Elam dilinde yazılmıştır. Yaklaşık 30.000 tableten oluşan bu arşivden 2087'si 1969 tarihinde Richard T. Hallock tarafından yayımlandı. İmparatorluğun merkezindeki idari, sosyal ve ekonomik yapının nasıl işlediğine dair paha biçilmez bilgiler içeren bu tabletlerin elli dokuzu doğrudan tanrı kavramının da geçtiği dini alanla ilgilidir. Kayıtlarda çok sayıda tanrı ismi ve onlar adına Persepolis'teki imparatorluk depolarından alınan çeşitli ürün ve hayvanlarla ilgili işlemler yer almaktadır. Bu tanrılar arasında Mithra'nın yanı sıra Elam tanrıları Humban ve Şimut ile Sami tanrısı Adad ve hangi inanç bağlamında değerlendirilmesi gerektiği konusunda haklarında tam olarak bir yargıya varılmamış bazı başka tanrılar bulunmaktadır.

Akheaimed Pers kralı I. Dareios'un (MÖ yak. 522-486) hükümdarlığının on sekizinci saltanat yılından sonraki birkaç yıla tarihlendirilen bu kayıtlarda aynı zamanda Tanrı Ahuramazda'nın da adı geçmektedir. Ancak bu tanrının adının geçme sıklığının bazen diğer tanrılarinkinden daha az olması ve onun adına harcanmak üzere alınan ürünlerin miktar ve niteliğinin diğer tanrılardan farklı olmaması dikkat çekicidir. Örneğin Humban'ın on dört yerde adı geçerken, Ahuramazda'nın adının geçtiği metin sayısı dördtür. Yine Ahuramazda'nın başka tanrılarla birlikte geçtiği kayıtlarda onun adına rahiplere verilen ürün veya hayvan miktar ve sayısı bazen diğerleriyle eşit orandadır. Bu noktada durumu ilginç kılan Ahuramazda'nın Pers sosyo-politik yapısı içindeki merkezi konumunun buraya yeterince yansımamasıdır. Daha açık bir ifadeyle I. Dareios'un Behistun/Bisitun yazıtı ve kabartması başta olmak üzere Pers kraliyet ideolojisini temsil eden görsel kalıntılar ve yazılı metinlerin Ahuramazda'yı merkeze oturtan yaklaşımın bir benzerine Persepolis'teki ekonomi yönetiminin uygulamalarında rastlanmamaktadır. Bu ise gerek Persepolis'teki dini yapılanma ve uygulamaların işleyişi gerekse Pers krallarının yönetim meşruiyetlerini dayandırdıkları Tanrı Ahuramazda'nın bu yapı içindeki konumunu farklı bir boyutla tartışma zeminini sağlamaktadır. Dolayısıyla çalışmamız Persepolis arşivindeki kayıtları merkeze alarak Tanrı Ahuramazda'yı farklı bir politik ve ekonomik bağlam içinde tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahuramazda, Persepolis, Ekonomi, I. Dareios, Akhaimenid Pers İmparatorluğu

THE POSITION OF AHURAMAZDA IN THE POLITICAL-ECONOMIC FIELD IN LIGHT OF THE PERSEPOLIS FORTIFICATION TABLETS

ABSTRACT

Most of the Persepolis Fortification Tablets, named after the historical city of Persepolis, one of the most important centers of the Achaemenid Persian Empire, are written in Elamite. In 1969, Hallock published 2087 of the Persepolis archive's around 30,000 tablets. Fifty-nine of these tablets, which provide vital information on the empire's administrative, social, and economic structures, are directly related to religion with the term god/gods. The records include the names of various gods and the deeds conducted on their behalf by their priests, who received produce and animals from royal stores in the gods' names.

Among these gods are Mithra, a god whose importance for the Persians was undeniable, the Elamite gods Humban and Šimut, the Semitic god Adad, and some other gods whose context of belief remains unknown.

Additionally, there are references to the name of the god Ahuramazda in these records, dated a few years after the eighteenth year of Darius I's reign. However, it is worth noting that the frequency of mentioning this deity is sometimes lower than that of other gods, and the amount and type of products received in his name are the same as those of the others. For example, whereas Humban appears in fourteen tablets, the word Ahuramazda appears in only four. Again, in records that mention Ahuramazda with other gods, the number of products or animals given to priests in his name is sometimes equivalent to that of the others. That is not a good reflection of Ahuramazda's key position in the Persian sociopolitical structure, which makes the situation interesting at that point.

The visual remains and written texts representing the royal ideology of Persia, the most well-known of which is the Behistun inscription and relief of Darius I, do not follow a similar approach to the Fortification tablets. In other words, Persepolis' economic administration does not appear to follow any divine hierarchy, although the other relics place Ahuramazda at the core of the sociopolitical organization. That provides a basis for discussing the functioning of religious structures and practices in Persepolis from a different dimension by handling the position of God Ahuramazda in Persepolis's economic domain. Therefore, our research attempts to analyze God Ahuramazda in a distinct political and economic context, focusing on the Persepolis archival data.

Keywords: Ahuramazda, Persepolis, Economy, Darius I, Achaemenid Persian Empire

GİRİŞ

Akhaimenid Pers krallarının neredeyse tamamı yönetimlerinin meşru zeminini soy zinciri ve dinin belirlediği geleneksel bir çerçeve üzerinden kurmaktaydı. Tahta geçen her yeni kral Akhaimenes soyundan geldiğini ve Tanrı Ahuramazda'nın bu krallığı kendisine bahşettiğini adeta belirtmek zorunda kalmıştır.¹ Hatta Kral I. Dareos'un Behistun ve Nakş-i Rüstam yazıtlarında isyanları, neredeyse tanrının evrensel düzenine karşı gelişen olaylar olarak aksettirilmiştir.² Kral, Behistun Kabartmasında isyancıları tanrının huzurunda cezalandırmaktadır. Zira onları yönetmenin yetki halkası tanrı tarafından kendisine verilmiştir. Hal böyle olsa da birçok örnekte görülebileceği üzere kralların hükmü altında farklı tanrılara inanan çok sayıda insan da vardı.³ Mısır'dan Anadolu'ya, Mezopotamya'dan Orta Asya'nın uca köşelerine kadar uzanan uçsuz bucaksız topraklar üzerinde hakimiyet kuran Pers kralları esnek yönetim anlayışlarının bir parçası olarak bu inançların ortadan kalkması için herhangi bir çaba göstermemişlerdir.

¹ Konuyla ilgili seçili birkaç örnek için bkz. Kent, R. G., *Old Persian: Grammar, Text, Lexicon*, American Oriental Society, New Haven, 1953, s. 116 (AmH 1-9; AsH 1-14), s. 119 (DB I 1-12), s. 147-148 (XPa 1-4).

² Kent, 1953, s. 137-138 (DNa 0-35), s. 131 (DB IV 33-35), 132 (DB IV 63-64).

³ Bu bağlamda ayrıntılı bir değerlendirmeler için bkz. Balcer, Jack M., "Ancient Epic Conventions in the Bisitun Texts", *AH VIII: Continuity and Change: Proceedings of the Last Achaemenid History Workshop*, 1990, Heleen W. A. M. Sancisi-Weerdenburg, Amélie Kuhrt, and Margaret Cool Root (ed.), Ann Arbor, Michigan, Leiden, 1994, s. 257; Öncü, Fariz, *Persler Dönemi'nde Anadolu'da Ekonomi (MÖ 6. ve 5. Yüzyıllar)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2023, s. 19-29.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Olağanüstü dönemlerde, örneğin Kambyes'in (MÖ yak. 530-522) Mısır seferinde Apis'i öldürmesi, rahiplerini kırbaçlaması ve Amasis'in ölüsüne işkence yapıp yakması⁴ ya da Kserkses'in (MÖ 486-465) Hellas Seferi sırasında Hellen tapınaklarını yakması⁵ gibi istisnai durumlar dışında, Pers kralları genellikle birçok alanda olduğu gibi dini alanda toleranslı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Delos üzerine yapılan askeri seferde halkın kaçması üzerine Pers General Datis'in Artemis ve Appollon'u kastederek tanrıların doğduğu kentte zarar veremeyeceğini bildirmesi bu noktada önemli bir örnektir.⁶ Dahası Büyük Kyros (MÖ yak. MÖ 559-530) Babil'i ele geçirdiğinde yaptığı eylemin meşru olduğuna insanları ikna etmek için Babil tanrısı Marduk'un kendisine inayet ve yol gösterdiğini iddia etmiştir. Ona göre Babil kralının tanrısal iradeye uygun olmayan birçok uygulaması, tanrının emri üzerine onun tarafından hal yoluna konulmuştur.⁷ Kyros'un aynı zamanda Yahudilerin Babil'den Kudüs'e geri dönmelerine ve burada tapınaklarını inşa etmelerine izin ve destek vermesi⁸ ona günümüzde bile bu inanç sahiplerinin saygı göstermesini sağlamıştır. İmparatorluğun kurucusunun bu eylemi haleflerinin siyasetine de yansımıştır. Nitekim I. Dareios da yazıtlarında kendi hükümranlığını Ahuramazda'nın verdiği yetkiye dayandırmasına karşın Pers inanç sistemi dışındaki inançlara büyük bir tolerans göstermiştir. I. Dareios'un özellikle Mısır'da El Khargeh'te bir Amon Ra tapınağını bağışlaması, Memphis'te Apis-Osiris kültüne hediyeler sunması ve Heliopolis'te Aton tapınağında bir heykelini diktirip Aton tarafından kral olarak seçildiğini ima etmesi bu geleneğin Büyük Kyros sonrası dönemlerde de devam ettiğini göstermektedir.⁹ Her ne kadar Herodotos'un anlattığı bazı hikayeler üzerinden Kambyes'in Mısır'da ve Kserkses'in Hellas'ta yerel kadim dinlere saygısız davrandığı kabul edilse de bu tarz yaklaşımların istisnai olduğu ya da olağanüstü dönemlerin cezalandırma gerektiren geçici uygulamalarının bir sonucu olduğu düşünülebilir. Miletoslu tiran Aristagoras'ın liderliğinde altı yıl (MÖ 499-494) süren Ionia İsyanı sonrasında Perslerin tapınaklar da dahil Miletos'u yerle bir etmesinin böyle bir yaklaşımın sonucu olduğunu Herodotos'tan açık bir şekilde öğrenebiliyoruz.¹⁰

⁴ Hdt. III. 16-17, 28-29.

⁵ Hdt. VII.53-55; Öncü, Fariz, "Ptolemaios'un Pers Karşısı Tutumunun Tarihi Bellek Perspektifinden Kökenleri", OANNES, 6/2, 2024, s. 406.

⁶ Hdt. VI. 97.

⁷ Kuhrt, Amelie, "The Cyrus Cylinder and Achaemenid Imperial Policy", *JSOT* 25, 1983, 85-87; Garthwaite, Gene R., *İran Tarihi: Pers İmparatorluğundan Günümüze*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2011, s. 37-39; Öncü, 2023, s. 21-22.

⁸ Singh, Abhay K., "Tackling Heterogeneity: Critique of the Achaemenid Policy of Assimilation", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 65, s. 1010.

⁹ Boyce, Mary, "The Religion of Cyrus the Great", in A. Kuhrt and H. Sancisi-Weerdenburg, *Achaemenid History III: Method and Theory*, Leiden: Brill, 1988, s. 25; Kaptan, Deniz, *The Daskyleion Bullae: Seal Images From The Western Achaemenid Empire*, AH XII, Vol. I, Leiden, 2002, s. 42.

¹⁰ Hdt. VI. 19; Balcer, Jack M., "The East Greeks Under Persian Rule: A Reassessment", *AH VI*, Leiden, 1991, s. 62; Öncü, 2023, s. 304.

İmparatorluk sathındaki bu toleranslı yaklaşıma karşın Pers kralları açısından dini alanda Ahuramazda'nın baskın görünürlüğü oldukça belirgindir. Bu durum sadece kral yazıtlarında bu tanrıya yapılan atıflarla sınırlı değildir; imparatorluğun farklı bölgelerinde sikkelere¹¹, mühürlere¹² ve anıtsal yapılara¹³ nakşedilmiş tasvirler de buna şahitlik eder.

Dolayısıyla Pers krallarının doğrudan yöneldikleri ve onun verdiği yetki üzerinden meşruiyetlerini sağladıkları Ahuramazda'yla ilgili meselelerde görünür bir ayrıcalık gözetmeleri sürpriz bir yaklaşım olarak karşılanmayabilir. Bu noktada not edilmesi gereken asıl mesele ise Persler özelinde bu yaklaşımın her alanda ve her zaman bu beklenti doğrultusunda gerçekleşmediğidir. 1969 tarihinde Richard T. Hallock, tarafından yayımlanan *Persepolis Fortification Tablets* (PF) adlı eserde geçen idari ve ekonomik kayıtlar ve bu kayıtların tanrılarla ilgili bölümleri bu açıdan dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu çalışmanın da amacı Tanrı Ahuramazda'nın Pers yönetim sistemi içindeki rolünü Persepolis'te gerçekleşen ekonomik faaliyetler kapsamında yeniden ve farklı bir perspektiften değerlendirmektir.

1. PERSEPOLİS TAHKİMAT TABLETLERİNDE AHURAMAZDA'YA İLİŞKİN METİNLERE DAİR

Akhaemenid Pers İmparatorluğu'nun idari yapısını sürdürülebilir kılan en önemli özelliklerinden birisi devlet işlerini kayıt altına alan ve kamusal alanı ilgilendiren birçok işi sevk ve idare eden gelişkin bir bürokrasiye sahip olmasıydı. Toplanan vergiler, işgücü hareketleri, devlet depolarında ve ağıllarında biriken ürün ve hayvanların bakımı ve dağıtımı ile daha pek çok iş bu bürokratların denetim ve gözetiminde belli bir kayıt sistemi çerçevesinde gerçekleşiyordu. Bunun en tipik örnekleri ise Persepolis Tahkimat Tabletleri olarak bilinen ve Persepolis ile çevresinde gerçekleşen ekonomik faaliyetleri kayıt altına alan tablet arşivinde görülmektedir. İmparatorluk başkentindeki bürokratik yapı, işgücü hareketleri, kadın, erkek ve çocukların toplumsal ve ekonomik hayattaki yeri, dönemin meslekleri, tarımsal ürün ve hayvanların çeşit ve kullanım alanları gibi pek çok konunun bilimsel çalışmaların konusu olmasında bu arşivin önemli bir katkısı olmuştur.

Persepolis Tahkimat Tabletlerinin sunduğu bilgi havzası esasen çok daha geniş bir yelpazeye sahiptir. Özellikle dini alanla ilgili kayıtlar bu açıdan dikkat çekicidir. Zira kayıtlarda devlet ambar ve ağıllarında bulunan çeşitli ürün ve hayvanların belli bir kısmının değişik dönemlerde farklı tanrılar adına dini tören ve faaliyetler için rahiplere verildiği ve bununla ilgili bürokratik işlemlerin yapıldığı görülmektedir. Ahuramazda (PF 337-339, 771), Humban (PF 339-51, 2029), Adad (PF 351-353, 2073), Mişduşi (PF 336-337), Mithra (PF 338, 1955-1957), Şimut (PF 338), Pirdakamiya (PF 303), Nabbazabba (2073), Turma (PF 1956-1957), Mariraş (PF 773, 1956), Narişanka (PF 1960) ve adı verilmemiş tanrılar (PF 355-377 ve 2030) olmak üzere çok sayıda tanrı adına bu kayıtlarda işlem yapılmıştır.

Dini tören ve diğer masraflar için verilen ürünler genelde Ahuramazda'yla ilgili aşağıdaki örneklerde olduğu gibi belirli bir bürokratik düzen gözetilerek işleme tabi kılınmıştır:

¹¹ Nimchuk, C. L., "The 'Archers' of Darius: Coinage or Tokens of Royal Esteem?", *Ars Orientalis*, Vol. 32, Medes and Persians: Reflections on Elusive Empires, S. Freer Gallery of Art, The Smithsonian Institution and Department of the History of Art, University of Michigan, 2002, 65-66; Öncü, 2023, s. 151.

¹² Kaptan, 2002, s. 42-47.

¹³ Seçili bir örnekler için bkz. Schmidt, E. F., *Persepolis Vol III: The Royal Tombs and Other Monuments* (OIP 70), Chicago, 1970, Pls. 49, 57, 63; Root, Margaret C., *The King and Kingship in Achaemenid Art: Essays on the Creation of an Iconography of Empire*, AI. 19, Troisième Série, Textes et Mémoires Vol. IX, Leiden, 1979, s. 164, 174 (Pl. 13b).

Bakamira'nın sağladığı 80 BAR tahılı (ŞE(!)BAR.lg) Rahip Bakabana aldı ve ilahi tören (tamşiyam) için: 40'ını tanrı Ahuramazda'ya (hediye?) olarak, 40'ını tanrı Mişduşi'ye verdi, o da bunu kullandı. Sonra işçiler (kurtaş) onu tüketti. 22. yıl.¹⁴

Şarukba'nın sağladığı 16 marriş şarabı (w. GEŠTİN.lg) Rahip Appirka aldı ve bunu tanrı Ahuramazda, tanrı Mithra ve tanrı Şimut için kullandı. 21. yıl.¹⁵

Rahip, Uşaya'nın sağladığı 5,7 marriş şarabı rahip Turkama(?) aldı ve tanrılar için kullandı: 7 QA tanrı Ahuramazda için, 2 marriş tanrı Humban için, 1 marriş Huputiş Nehri için, 1 marriş Rannakara Nehri için, 1 marriş Şauşanuş Nehri için.¹⁶

4 marriş bira (KAŠ.lg) Irdabada aldı. Bunu Ahuramazda'nın libasyonu (için) teslim etti. 27. yıl.¹⁷

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Ahuramazda'nın adı genellikle başka tanrı ve ilahi güçlerle birlikte geçmiştir. Bunun tek istisnası Pers kralı I. Dareios'un 27. saltanat yılına¹⁸ denk gelen PF 771'deki kayıttır. Bu tablet yazıtında diğerlerinden farklı olarak ürünü alan rahibin adı belirtilmemiştir. Ama alınan biranın Ahuramazda'nın libasyonu için kullanacağı hususu kayıt altına alınmıştır.

Ahuramazda'nın farklı tanrılarla birlikte adının geçtiği iki tablet ise alınan şarabın tanrılar adına kullanıldığı bilgisiyle sınırlıdır. PF 338'de 16 marriş¹⁹ şarabı alan Rahip Appirka anlaşılan bunu hangi tanrı için hangi oranda kullanacağını organizasyonundan da sorumluydu. Ne var ki tablette Ahuramazda, Mithra ve Şimut'un adına nasıl bir bölüşüm yapıldığının bilgisi yoktur.

Ahuramazda'nın adının başka tanrılarla geçtiği bir diğer tablet olan PF 339'da ise imparatorluk deposundan alınan 5.7 marrişlik bir şarabın kaydı vardır. Tarihi belli olmayan bu kayıta Rahip Turkama'nın şarabın 2 marrişlik kısmını tanrı Humban için, her birine 1'er marriş olmak üzere 3 marrişlik kısmını da muhtemelen ya kutsal sayılan ya da belli tanrılarla ilişkilendirilen üç farklı nehir için kullandığı görülmektedir. Geriye kalan 7 QA'lık²⁰ kısmın ise Ahuramazda için kullanıldığı belirtilmiştir.

I. Dareios'un 22. yılına tarihlendirilen PF 337'de Ahuramazda'nın adı bu defa Tanrı Mişduşi ile geçmektedir. Burada 80 BAR²¹ tahıl alan Rahip Bakabana'nın bu tahılı ilahi bir tören (tamşiyam) için aldığı ve sonrasında işçilerin bunu tükettiğinden bahsetmektedir. Alınan ürünün dağılımı tanrılar için eşit oranda olmuştur. Hem Ahuramazda hem de Mişduşi adına 40'ar BAR'lık bir oran belirlenmiştir.

2. AHURAMAZDA'NIN "PERSEPOLİS EKONOMİSİ"NDEKİ KONUMU

Persepolis'te imparatorluk depolarından alınan ürün ve hayvanlar, bunların dini ritüeller için dağıtım ve organizasyonunu sağlayan rahipler, depoların kayıt işlemlerini tutan bürokratlar imparatorluk merkezinde din ile ilgili meselelerin devletin ana uğraşlarından biri olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Esasen Persepolis ve çevresinde farklı inançlara sahip çok sayıda topluluğun var olduğu ve imparatorluk yönetiminin de bu durumu göz önüne alan bir idari yaklaşım sergilediği ifade edilebilir.

¹⁴ Hallock, Richard T., *Persepolis Fortification Tablets*, The University of Chicago Press, Chicago, 1969, s. 151 (PF 337).

¹⁵ Hallock, 1969, s. 151 (PF 338)

¹⁶ Hallock, 1969, s. 151 (PF 339)

¹⁷ Hallock, 1969, s. 229 (PF 771)

¹⁸ Eskiçağ tarihlendirmelerinde bir kesinlikten bahsetmenin her zaman mümkün olmaması, bu çalışmada tablet kayıtlarının tarihlendirilmesinde yılların kayıtlarda geçtiği şekliyle verilmesine sebep olmuştur.

¹⁹ Daha çok sıvıların ölçümünde kullanılan marriş 10 litreye denk gelmektedir. Bkz. Kuhrt, Amélie, *The Persian Empire. A Corpus of Sources from the Achaemenid Period, Vol. 2*, Routledge, New York, 2007, s. 884.

²⁰ Eski Pers/Elam ölçü biriminde 1 QA 1 litreye denk gelmektedir. Bkz. Kuhrt, 2007, s. 884.

²¹ 1 BAR 10 QA'ya yani 10 litreye eşittir. Bkz. Kuhrt, 2007, s. 884.

Ne var ki konunun karanlıkta kalan yönleri de yok değil. Nitekim Persepolis Tahkimat Tabletlerinin birçoğunda tanrılar adına yapılacak faaliyetlerin yerinin belirtilmemiş olması ve her tanrıya ait yıllara yayılmış kayıtların eksikliği bu inançların nerelerde kabul gördüğü, hangi tanrılara olan inancın daha yaygın olduğu, toplumsal katmanlar arasında farklı ya da benzer inançlara olan ilginin boyutunun ne olduğu gibi birçok hususun değerlendirilmesinde zorluklara neden olmaktadır.

Sadece bazı tabletlerde dini ritüeller için ürün ve hayvan dağıtımının yapıldığı bölgelerin isimleri yer alabilmiştir. Tanrı Humban adına I. Dareios'un 18., 22. ve 23. saltanat yılına tarihlendirilen ürünlerin alındığı yer için beş tablette lokasyon olarak Taşpak ismi geçmesi bu tür kayıtlar içinde en dikkat çekenidir.²² MÖ 2. binin erken evrelerinden itibaren Elam coğrafyasında inanç geleneğinin sürdüğü bilinen tanrı Adad adına 2 koyunun alındığını gösteren PF 352'de ise yer ismi olarak Kesat'ı görürüz.²³ Tanrılar adına ürün alındığını belirten ancak tanrı isimlerinin belirtilmediği bazı kayıtlarda da yine Taşpak (PF 355), Hişema (PF 356-357), Pamu (PF 363), Atek (PF 369), Maşlapti (PF 370), Partukki (PF 371) gibi yer isimlerine rastlanmaktadır.

I. Dareios'un 18. ile 23. saltanat yılına tarihlendirilmiş az sayıdaki bu tabletler sayesinde Persepolis'in hinterlandında bulunan değişik yerlerde farklı dini uygulamaların daha baskın olduğu ve her bir ambarda tanrılara ayrılan payların belli ritüeller için zaman fark etmeksizin bir standarda oturduğu düşünülebilir. Örneğin Persepolis Tahkimat Tabletleri içinde adı sıkça geçen ve önemli bir ürün ambarı olduğu görülen Hişema'da I. Dareios'un hem 18. hem de 19. saltanat yıllarında tanrılar adına alınan ürünün miktarı (5 BAR tahıl), bu ürünü veren yetkili (Ammamarda) ve alan kişi (Ummurdak) aynıdır. Bu tahılın hangi tanrılar için ayrıldığı bilgisine ise yer verilmemiştir.²⁴

Belli dönemlerde birçok tanrı adına eşzamanlı olarak dini ritüeller yürütüldüğünü de gösteren bu tür tabletlerden en dikkat çekenlerden birisi PF 337'dir. Bu kayıta yer ismi olmasa da tanrı isimleri belirtilmiştir. Bakamira adlı bir yüksek memurun sorumlu olduğu bir depodan I. Dareios'un iktidarının 22. yılında Rahip Bakabana Tanrı Ahuramazda ve *Mišduşi* adına 80 BAR tahıl alıp ilahi bir tören için kullanmış ve işçiler (*kurtaş*) bu tahılı tüketmiştir.²⁵ Yukarıda da bahsi geçtiği üzere bu tahılın 40 BAR'ı Ahuramazda, 40 BAR'ı ise *Mišduşi* adına kullanılmıştır. Ancak bu Bakamira ve Rahip Bakabana'nın birlikte yer aldıkları ilk kayıt değildir. Zira I. Dareios'un 19. saltanat yılına tarihlendirilen PF 336'da yine bu iki isim birlikte geçmektedir. Burada farklı olan tek unsur Ahuramazda'nın isminin geçmemesidir:

*Bakamira'nın sağladığı 40 BAR tahılı (ŞE(!)BAR.lg) Rahip Bakabana aldı ve (Tanrı) Mişduşi'nin ilahi töreni (tamşiyam) için kullandı. Sonra işçiler (kurtaş) onu tüketti. 19. yıl.*²⁶

Bakamira'nın sorumlu olduğu ambardan yıllar geçse de Tanrı *Mišduşi* adına alınan tahıl miktarının 40 BAR olması bu noktada belli bir standardın takip edildiği görüşünü desteklemektedir.

²² Hallock, 1969, s. 152 (PF 344-346); s. 154 (PF 355); s. 627 (PF 2029).

²³ Hallock, 1969, s. 153. Henkelmann'a göre Adad kültürünün Batı Fârs'ın Fahliyân bölgesinde derin kökleri vardı ve bu kültürün karakteri üzerinde Elam kültürünün önemli etkisi görülmektedir. Ayrıca ona göre bu tanrıya ait kültürün sarayla bağlantısı olan ve Takht-e Cemşid'e yakın Tikraş'ta ve daha kuzeyde lokalize edilen Kurakka da izleri mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bk. Henkelman, Wouter F. M., "Humban & Auramazdâ: royal gods in a Persian lanscape", in: *Persian Religion in the Achaemenid Period*, ed. Wouter F. M. Henkelman and Céline Redard, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2017, s. 279.

²⁴ Hallock, 1969, s. 154-155 (PF 356-357)

²⁵ Bağımlı işçi olarak imparatorluğun değişik bölgelerinden gelen ve sayıları binleri aştığı yine Persepolis arşivinden bilinen *kurtaş*ların adının bu festival ya da dini törenlerde geçmesi muhtemelen bu törenlerin kamsamının büyüklüğüyle ilgiliydi. Bkz. Henkelman, 2017, s. 313.

²⁶ Hallock, 1969, s. 150 (PF 336).

Ahuramazda adına yapılacak tören için ayrılan payın Mişduşi'ninkiyle aynı oranda olması (40 BAR= PF 337) aynı zamanda Persepolis ekonomisini idare edenlerin tanrılara eşit davrandığının ve gerektiği kadar olanak sağladıklarının da göstergesidir. Bu durum Ahuramazda'nın diğer ilahi güçlerle birlikte adının geçtiği başka kayıtlardan da müşahede edilebilir.

Özellikle PF 339'da Humban adına alınan şarabın 2 *marriš* Ahuramazda için alınan neredeyse bunun üçte biri yani 7 *QA* olması Ahuramazda'ya bu bağlamda bir ayrıcalık tanınmadığını göstermektedir.²⁷ Öyle ki bu oran aynı tablette adı geçen ve muhtemelen kutsiyet atfedilen Huputiş, Rannakara ve Šaušanuş nehirleri için ayrılan 1'er *marrišten* bile azdır. Dolayısıyla tanrının kim olduğundan ziyade muhtemelen ihtiyaçların neyi gerektirdiği üzerinden belirlenen bir sistemin olduğu düşünülebilir. Ancak dikkat çeken bir durum, Ahuramazda'nın adına ayrılan ürün miktarından bağımsız olarak isminin hep diğer tanrılardan önce gelmesidir. Bu tarz bir kayıt sistemi eğer bilinçli bir tercihin sonucuysa, o zaman Ahuramazda'nın Persepolis'teki inanç hiyerarşisi içindeki birincil konumunun ekonomiye ilişkin bürokratik işlemlere ancak bu şekilde yansıdığı iddia edilebilir. Yoksa genel tablo Henkelman'ın da isabetle tespit ettiği gibi Akhaimenid Pers krallarının pragmatik yaklaşımlarını yansıtan ve "kendi coşkulu görüşlerini dayatmaktan kaçınan" bir tavrı göstermektedir.²⁸ Zaten her birinin farklı tarihsel kökenleri olsa da bu tanrıların hepsi Pers yönetimi tarafından desteklenen ve Perslerin inanç sisteminin bir parçası olan tanrılardı.²⁹

SONUÇ

Akhaimenid Pers İmparatorluğu'nun bilinen en önemli özelliklerinin başında idari, ekonomik ve kültürel alanda gösterilen esnek ve toleranslı yaklaşım gelmektedir. İmparatorluğun Asya, Avrupa ve Afrika'nın birçok bölgesini kapsayacak devasa bir büyüklükte olması bu tarz bir yaklaşımın benimsenmesinde büyük bir etken olmuştur. Bu yüzden Pers kralları, imparatorluğun kurucusu olan Büyük Kyros'tan itibaren fethedilen bölgelerin ekonomik, idari ve kültürel özelliklerini göz önüne alarak hareket etmişlerdir. Bu yaklaşımın izlerinin en belirgin takip edilebileceği alanların başında ise dini alan gelmektedir. Büyük Kyros'un Babil'de ve I. Dareios'un Mısır'da, o toplumların dini değer ve yapısına uygun davranıp faaliyetlerde bulunması bu durumun en tipik örneklerindedir.

Buna karşın Pers krallarının nezdinde Tanrı Ahuramazda'nın ayrı bir yeri olduğu da açıktır. İmparatorluk anıtları ile sikke ve mühürler üzerindeki tasvirlerle ve çeşitli kral yazıtlarına yansıyan anlatılar Ahuramazda'nın dominant konumunu net olarak ortaya koymaktadır. Anlatılarda Ahuramazda daha çok Pers krallarına hükümdarlık yetki halkasını veren, yani onları dünyayı yönetmeleri için görevlendiren bir meşruiyet kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hükümdarların soyağacıyla birlikte Pers yönetim ideolojisinin temel meşruiyet kaynağı olan Ahuramazda'nın adı aynı zamanda Persepolis Tahkimat Tabletleri olarak bilinen idari kayıtlarda da geçmektedir. Ancak onun buradaki pozisyonunun politik alanda işgal ettiği konumundan çok farklı olduğu görülmektedir.

Zira tabletlerin çok önemli bir kısmı daha yayımlanmadıysa da Hallock'un yukarıda bahsi geçen eserinde yer alan kayıtlarda Ahuramazda'nın ismi beklenen sıklıkta geçmemektedir. Yine bu tanrının diğer tanrılarla birlikte adının geçtiği tabletlerde tanrılar adına devlet ambarlarından alınan ürünlerde Ahuramazda'ya herhangi bir ayrıcalığın tanınmadığı açık bir biçimde müşahede edilebilir. Hatta Tanrı Humban'la birlikte adının geçtiği tablette Humban için alınan ürün Ahuramazda için alınandan yaklaşık üç kat daha fazladır.

²⁷ Humban'ın Elam devletinin son dönemlerinde saray dini olarak giderek artan önemiyle ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Henkelman, 2017, s. 315-320.

²⁸ Henkelman, 2017, s. 298.

²⁹ Henkelman, 2017, s. 312.

Dolayısıyla çoğu zaman aynı bürokratik işlemlere tabi olan, bazen aynı rahipler tarafından organize edilen dini ritüeller için sağlanan ürünler, imparatorluğun başkentinde ekonomik alanda Ahuramazda'ya da diğer tanrılar gibi muamele edildiği görülmektedir. Bu da imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi Pers yönetiminin Persepolis'te tapınım gören tanrılar konusunda oldukça pragmatik davrandığını göstermektedir. Adad ve Humban gibi inanç kökleri daha önceki yüzyıllara giden tanrılar Pers inanç sisteminin bir parçası olarak herhangi bir ayırımı maruz kalmadan varlıklarını devam ettiriyorlardı. Bu noktada dikkat çeken tek ayrıntı Kayıtlarda tanrılar adına alınan ürün miktarı fark edilmeksizin, Ahuramazda'nın isminin yine de diğer tanrılarının isminden önce gelmesidir.

KAYNAKÇA

Balcer, Jack M., "Ancient Epic Conventions in the Bisitun Texts", *AH VIII: Continuity and Change: Proceedings of the Last Achaemenid History Workshop*, 1990, (ed.) Heleen W. A. M. Sancisi-Weerdenburg, Amélie Kuhrt, and Margaret Cool Root, Ann Arbor, Michigan, Leiden, 1994, s. 257-264.

Balcer, Jack M., "The East Greeks Under Persian Rule: A Reassessment", *AH VI*, Leiden, 1991, 57-65.

Boyce, Mary, "The Religion of Cyrus the Great", in A. Kuhrt and H. Sancisi-Weerdenburg, *Achaemenid History III: Method and Theory*, Leiden: Brill, 1988, 15-31.

Garthwaite, Gene R., *İran Tarihi: Pers İmparatorluğundan Günümüze*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2011.

Hallock, Richard T., *Persepolis Fortification Tablets*, The University of Chicago Press, Chicago, 1969.

Hdt. (Herodotos, *Historiai*): Kullanılan Metin ve Çeviri: *Herodotus*, Vol. I-IV, transl. A.D. Godley, London-New York, 1975 (The Loeb Classical Library); Ökmen, Müntekim (Çev.), *Herodotos/ Herodot Tarihi*, İstanbul, 2002.

Henkelman, Wouter F. M., "Humban & Auramazdā: royal gods in a Persian lanscape", in: *Persian Religion in the Achaemenid Period*, ed. Wouter F. M. Henkelman and Céline Redard, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2017, 273-346.

Kaptan, Deniz, *The Daskyleion Bullae: Seal Images From The Western Achaemenid Empire*, AH XII, Vol. I, Text, Leiden, 2002.

Kent, R. G., *Old Persian: Grammer, Text, Lexion*, American Oriental Society, New Haven, 1953.

Kuhrt, Amélie, "The Cyrus Cylinder and Achaemenid Imperial Policy", *JSOT* 25, 1983, 85-87.

Kuhrt, Amélie, *The Persian Empire. A Corpus of Sources from the Achaemenid Period, Vol. 1- 2*, Routledge, New York, 2007.

Nimchuk, C. L., "The 'Archers' of Darius: Coinage or Tokens of Royal Esteem?", *Ars Orientalis*, Vol. 32, Medes and Persians: Reflections on Elusive Empires, S. Freer Gallery of Art, The Smithsonian Institution and Department of the History of Art, University of Michigan, 2002, 55-79.

Öncü, Fariz, "Ptolemaios'un Pers Karşıtı Tutumunun Tarihi Bellek Perspektifinden Kökenleri", *OANNES*, 6/2, 2024, 401-424.

Öncü, Fariz, *Persler Dönemi'nde Anadolu'da Ekonomi (MÖ 6. ve 5. Yüzyıllar)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2023.

Root, Margaret C., *The King and Kingship in Achaemenid Art: Essays on the Creation of an Iconography of Empire*, AI. 19, Troisième Série, Textes et Mémoires Vol. IX, Leiden, 1979.

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE
October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE
WEB: www.ubakkongre.com/tarih
E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Schmidt, E. F., *Persepolis Vol III: The Royal Tombs and Other Monuments (OIP 70)*, Chicago, 1970.

Singh, Abhay K., “Tackling Heterogeneity: Critique of the Achaemenid Policy of Assimilation”, *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 65, 1009-1024.

NÜFUS MÜBADELESİNİ MEKÂNSAL BELLEK ÜZERİNDEN ANLAMAK: ESKİ BİR RUM EVİNİN ANARŞA MÜBADELE EVİNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Cansu BİTİRİM KACAR

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği

ORCID: 0000-0002-4329-5123

ÖZET

Bellek, insanoğlunun yaşamı boyunca geçmişini, geleneğini ve kültürünü, zihin vasıtasıyla depoladığı bir hatırlama alanıdır. Geçmişe tanıklık etmek ve anılarımızı geri çağırma için belleğimize ihtiyaç duyarız. Anılar, tıpkı bir bebeğin annesine göbek kordonuyla bağlı olduğu gibi belleğimize bağlıdır ve bellek, hatırlama eylemi ile birlikte anıları beslemektedir.

Bu çalışmada kolektif belleğin uzantısı olan mekânsal bellek ön plana çıkmaktadır. 1923 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşmiş olan ve milyonlarca insanın göç olgusunu derin travmalarla yaşadığı mübadele, mekânsal bellek doğrultusunda, halen kurulma aşamasında olan Anarşa Mübadele Evi özelinde işlenecektir. Anarşa, İstanbul'da eski bir Rum köyüdür. Zaman içerisinde Gürpınar ismi verilmiştir ve Beylikdüzü sınırları içerisinde yer almaktadır. Rum köyü iken Arsou ismiyle var olan bu köy, mübadele ile birlikte Anarşa köyü olarak göçmenlerin yeni yurdu olmuştur. Özellikle Selanik göçmenlerinin ikamet ettiği bir köydür ve mübadiller de Yunanistan topraklarından göç ettikleri bölgelere göre ayrışırken hepsi kendi kültürüyle bu köyde yaşama tutunmuşlardır.

Anarşa Mübadele Evi, Anarşa'lı olan üçüncü ve dördüncü kuşak nesiller tarafından eski bir Rum evinin müzeye dönüştürülmesi suretiyle kurulmaktadır. Rum kültürünün mekânsal çatısı altında Türk kültürünün yeni bir kimlik oluşturması ve yeni topraklarına adapte süreci sembolik eşyalar ve sözlü tarih anlatılarıyla birlikte bu müzede sergilenenecektir. Bu müzeyle birlikte, Anarşa'daki yeni kuşak mübadiller de hatırlama figürlerini göz önünde tutarak kendi mübadil kimliklerine olan bağlılıklarını, mekânsal bellekle yoğurup yeniden inşa etmeye çalışacaklardır.

Bu çalışmada, müzenin yapım aşamalarıyla birlikte Anarşa'lı mübadiller açısından bu müzenin önemi ve anlamı üzerine tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mübadele, Mekânsal bellek, Anarşa Müzesi, Kolektif bellek, Hatırlama.

UNDERSTANDING THE POPULATION EXCHANGE THROUGH SPATIAL MEMORY: THE CONVERSION OF AN OLD GREEK HOUSE INTO ANARCHA EXCHANGE HOUSE

ABSTRACT

Memory is a space of remembrance where human beings store their past, tradition and culture throughout their lives through their minds. We need our memory to witness the past and recall our memories. Memories are connected to our memories just like a baby is connected to its mother with an umbilical cord, and memory feeds memories together with the act of remembering.

In this study, spatial memory, which is an extension of collective memory, comes to the forefront. The exchange between Turkey and Greece in 1923, where millions of people experienced the phenomenon of migration with deep traumas, will be processed in the context of spatial memory, specifically in the Anarcha Exchange House, which is still in the process of being established. Anarcha is an old Greek village in Istanbul. Over time, it was given the name Gürpınar and is located within the borders of Beylikduzu.

This village, which used to be a Greek village and existed under the name of Arsou, became the new homeland of immigrants as Anarcha village with the exchange. It is a village where especially immigrants from Thessaloniki reside, and while the immigrants were separated according to the regions they migrated from Greek lands, they all held on to life in this village with their own culture.

The Anarcha Exchange House is being established by the third and fourth generations of Anarcha by transforming an old Greek house into a museum. The process of Turkish culture forming a new identity under the spatial roof of the Greek culture and adapting to its new lands will be exhibited in this museum together with symbolic objects and oral history narratives. With this museum, the new generation of exchanges in Anarcha will also try to rebuild their attachment to their own exchanged identities by keeping in mind the figures of remembrance and by combining them with spatial memory.

Keywords: Exchange, Spatial memory, Anarcha Museum, Collective memory, Remembering.

YENİDEN FETHİNİN ARDINDAN MORA YARIMADASI'NDA BAŞLATILAN İMAR VE İNŞA FAALİYETLERİNDE İŞÇİ İSTİHDAMI

Araş. Gör. Dr. Ayşegül ÇAKAR HAN

Haliç Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID: 0000-0001-9204-5748

ÖZET

1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile Mora Yarımadası'nı Venedik'e resmen terk eden Osmanlı Devleti, 1715'te yarımadayı geri almak için harekete geçmiştir. Şehit Ali Paşa'nın çıktığı Mora Seferi kısa sürede başarıya ulaşmış ve bütün yarımada birkaç ayda Venediklilerden geri alınmıştır. Gerek Venediklilerin kaleleri boşaltırken sebep oldukları tahribatın gerekse savaşların etkisi ile Mora şehir ve kalelerinden bazıları zarar görmüştür. Tahkimatlarda meydana gelen hasarlar kalelerin savunmasında ciddi bir güvenlik zafiyeti oluşturduğundan inşa faaliyeti en öncelikli işlerden biri haline almıştır. Bilhassa Anabolu, Gördüs, Koron kaleleri ile Kastel Kalesi Venediklilerden geri alındıktan çok kısa bir süre sonra yoğun bir inşa ve imar faaliyetine sahne olmuştur. Aldığı zararın boyutuna göre tahkimatlar ya yeniden inşa edilmiş yahut tamir edilmiştir. Tahkimatlardan başka, şehirlerin acil ihtiyaçlarına göre, kamusal hizmet veren yapılarda da inşa faaliyeti yürütülmüştür.

İnşaata başlanabilmesi için öncelikle inşaatın boyutu ve muhtemel maliyeti tespit edilmiştir. Bu işi ordu ile bölgeye gelen mimarlar ve ekibindekiler gerçekleştirmiştir. Ancak sefer devam ederken başlanan ve eş zamanlı yürütülen imar ve inşa işlerinde çalıştırılmak üzere çok sayıda inşaat ustası ve ameleye ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın mesleki donanım gerektiren iş gücünü ilgilendiren kısmı umumiyetle Osmanlı hakimiyeti altındaki diğer bölgelerden karşılanırken, amelelik hizmetini yerine getirecek iş gücü için insan kaynağı yerli Mora ahalisinden karşılanmıştır.

Bu çalışmada, yeniden fethin akabinde Mora'da başlatılan imar ve inşa faaliyetleri kapsamında istihdam edilen grupların çalıştırdıkları inşaatlar, işçileri veya ücretleri, görev süreleri ve bunların getirttikleri bölgeler üzerinde durulacaktır. Bilhassa Moralı Rum ahalinin istihdam edilmelerinin şartları arşiv belgeleri ışığında ortaya çıkarılarak Osmanlı idaresi yeniden kurulurken bölgede yürütülen inşaat organizasyonlarındaki rolleri anlaşılmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mora Yarımadası, Rum, Venedik, işçi, usta

EMPLOYMENT SYSTEM OF THE POST 1715-ERA FOR BUILDING THE WAR-TORN MOREA

ABSTRACT

The Ottoman Empire, which officially ceded the Morean Peninsula to Venice with the Treaty of Karlowitz signed in 1699, initiated the military campaign for the reconquest of the peninsula in 1715. The Morean Campaign led by Şehit Ali Pasha was a quick victory, resulted in taking back the peninsula from the Venetian army. Some of the Morean cities and castles were damaged both by the bombardment of the cities and the destruction caused by the Venetians during the evacuation process. Since the damage incurred in the fortifications created a serious security vulnerability in the defense of the castles, construction activities became one of the top priorities. In particular, the Nauplia, Corinth, Coron castles and the Castle of Morea witnessed intensive construction and restoration activities just after the 1715 campaign. Depending on the extent of the damage, the fortifications were either rebuilt from the foundation or restored.

In addition to the fortifications, construction activities were also carried out in structures providing public services in accordance with the urgent needs of the cities. Building the war-torn Morea included performing transportation and shipping services, so it required a large-scale management of human resources and skills. In order to start the construction, the deemed cost and extent of the construction were to be determined. This work was carried out by architects and their teams who came to the region with the army. In addition to the professional groups such as carpenters and stonemasons, many more unskilled workers were needed for carrying out the constructions. For this, qualified human resources such as architects, building supervisors or several craftsmen groups who came to the region with the army or later were sufficient. Ottomans were able to mobilize the craftsman with specific professional skill from other regions while the local Moerans were employed to perform as a main labor force.

This study will focus on the constructions, provisions, terms of duty of the workers employed within the scope of construction activities initiated in Morea after the reconquest. In particular, the conditions of employment of the Greek population of Morea will be revealed in the light of archive documents and their role in the construction organizations carried out in the region during the re-establishment of the Ottoman administration will be tried to be understood.

Keywords: Morea, Greek, Venice, worker, craftsman

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen inşa faaliyetlerinde farklı mesleklere mensup inşaat esnafı görev almıştır. Bununla birlikte, aynı nitelikteki inşaatlarda dahi çalışan gruplar farklılık arz etmiştir. İstanbul gibi büyük şehirlerde aynı işi yapan gruplar ihtisas durumuna göre ayrılmış vaziyette ve oldukça çeşitliydi. Şantiyenin büyüklüğü ve yapının niteliği görev alan esnaf gruplarının çeşitliliğini ve sayısını etkilemiştir. Nitekim mimari faaliyetin niteliğine hatta dönemine göre inşaat esnafı çeşitlilik¹ göstermiştir. İstihkâm, kale gibi askeri inşaatlar için tutulan kayıtlar ise inşaat esnafının kimler olduğu hakkında araştırmacılara zengin veriler sağlamıştır. Bir askeri inşaatta neccar (marangoz), lağımçı, demirci, kaldırmacı, suyolcu, taş kırıcı, duvarcı ve meremmetçi (tamirci) gibi inşaat esnafı çalışmıştır.² Esnaf gruplarından başka inşaatlarda çalışan ve ağır işeri gerçekleştiren işçiler bulunmaktaydı. Ücretle çalışan işçiler, klasik devirde hem vasıflı hem de vasıfsız çalışabilecek iş gücüne karşılık gelmekteydi. Bilhassa klasik dönemde işçi kelimesi yerine sıkça amele, bazen de ırgat ve rençber kelimesi kullanılmıştır.³

Osmanlı Devleti'nde kale, sur, istihkâm gibi askeri tesisler ile yol ve köprü yapımı devlet inşaatı, *mîrî inşaat*, olarak nitelendirilmiştir.⁴ Devlete ait yapıların inşa ve onarımı ile bu işin organizasyonu hassa mimarlar ocağının sorumluluğundaydı.⁵ Sefere çıkan orduda da yer alan hassa mimarları yolların temizlenmesi, köprü inşası gibi görevleri yanındaki yapı esnafıyla birlikte yerine getirmiştir.⁶

¹ Orhonlu'nun yaptığı tespite göre 33 çeşit esnaf grubu vardır (Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, Der.: Salih Özbaran, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1984, s. 8.

² Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım**, s. 7-9.

³ Birten Çelik, "Osmanlı İşçi Tarihi ve Türkiye: Genel Bir Değerlendirme", **XIV. Türk Tarih Kongresi**, C.II-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, 1064-1065.

⁴ Mustafa Cezar, **Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi**, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985, s. 364-365.

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Şerafettin Turan, "Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.1 S. 1, 1963, s. 173.

⁶ Turan, "Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları", s. 159-202.

Orducu esnafı olarak ordugahta yer alan bu gruplar arasında ücretle tutulmuş dülgere, lağımçı, taşçı, su yolcu gibi inşaat esnafına mensup kişiler bulunmaktaydı.⁷ Orhonlu, 1715 Mora Seferi'nde çeşitli meslek guruplarından 440 kişinin orduya katıldığını aktarmıştır. Ancak Ertaş tarafından tam sayının bilinmediğini ifade edilmiştir.⁸ Bununla birlikte, Mora Seferi sırasında neccar, taş yontucu, taş kırıcı, su yolcu veya kaldırımcı gibi meslek gruplarının mimar ağa tarafından tutularak çeşitli mevkilere gönderilip istihdam edildiği kesindir.⁹

Osmanlı Devleti'nde askeri maksatla yapılan işlerde yapı ustası temini ve ücretlerinin ödenmesi halka yüklenen şekliyle salgun biçiminde olabildiği gibi çıkarılan bir emir üzerine bunların toplanıp sevk edildiği ve ücretlerinin doğrudan hazine tarafından ödendiği şekilde olabilmekteydi.¹⁰ İnşaatlarda çalıştırılacak taşçı, duvarcı, dülgere, marangoz, sıvacı ve lağımçı ustaları İstanbul'dan temin edilirken ihtiyacın boyutuna göre taşradan çağırılmıştır. Hassa mimarlar ocağı İstanbul'daki ve eyaletlerdeki mimar, kalfa ve diğer inşaat ustalarının defterlerini tuttuğundan gerektiğinde emirler gönderilerek toplanması sağlanmıştır.¹¹ Hassa mimarlar ocağı, ustaların toplanmasını sağlayıp ve sefer esnasında çeşitli bakım ve onarım çalışmalarında görev almalarını temin etmekle kalmamıştır. Seferin yapıldığı bölgedeki sınır kalelerinin tamir ve inşa işlerini de üstlenmiştir.¹² Bu tür işlerde de inşaat esnafını organize etmek hassa mimarlarının sorumluluğundaydı.

1715 MORA SEFERİ'NİN ARDINDAN BAŞLATILAN İMAR VE İNŞA FAALİYETİ

Venedik'e kaybedilen Mora Yarımadası'nı geri almak üzere yola çıkan Şehit Ali Paşa'nın komuta ettiği Osmanlı ordusu, yarımadaya ulaştığında ilk olarak Gördüs Kalesi'ni kuşatmıştır. Teslim çağrısına önce direnen fakat daha sonra beyaz bayrak çekerek teslim olan kale, Temmuz başında Osmanlıların eline geçmiştir.¹³ Gördüs'ü ele geçiren merkez ordunun yeni hedefi Anabolu olmuştur ve Anabolu da bir haftalık kuşatma sonucunda 19 Temmuz'da ele geçirilmiştir.¹⁴ Bu arada, emrindeki kuvvetlerle Mora Kasteli'ni kuşatmış olan Diyarbakır Beylerbeyi Mustafa da kuşatmanın beşinci gününde, Ağustos başında kaleyi ele geçirmiştir.¹⁵ Merkez ordusu ise kısa süren bir kuşatmayla Ağustos ortasında Modon'u ele geçirmiştir.¹⁶ Anabolu düştükten sonra Koron'da ve Navarin'de bulunan Venedik garnizonları Modon'a çekilmişse de burada da büyük bir direnç göstermemişlerdi. Ancak Koron ve Navarin'den ayrılmadan önce şehri ve kalesini tahrip etmişlerdir.¹⁷

⁷ Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım**, s. 9.; Sefere katılan orducu esnafı hakkında bkz. Bülent Çelik, "Osmanlı Seferleri'nde Orducu Esnafı'nın Fonksiyonları", **VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 1, 2028, s. 136-147.

⁸ Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım**, s. 8; Mehmet Yaşar Ertaş, **Sultanın Ordusu: 1715 Mora Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik**, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s. 70.

⁹ Ertaş, **Sultanın Ordusu**, s. 70).

¹⁰ Ömer Barkan, "XVI-XVIII. Asırlarda Türkiye'de İnşaat İşçilerinin Hukukî Durumu", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sermet Matbaası, İstanbul 1963, s. 35.

¹¹ Turan, "Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları", s. 168.

¹² Serhat Kuzucu, "Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Hassa Mimarlar Ocağının Fonksiyonu (XVIII. Yüzyılda)", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C. 10, S.2, Haziran 2024, s. 128.

¹³ Râşid Mehmed Efendi, **Târîh-i Râşid**, C. II, haz.: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s. 918-919; Göynüklü Ahmed Efendi, **Târîh-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1759)**, haz.: Songül Çolak, Metin Aydar, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2019, s. 186-187; Turgut Berkel, **Moranın Fethi İçin 1715 de Veziri Âzam Ali Paşa Tarafından Yapılan Seferin Tarihçesi: Kralın Bâbâliye Gönderdiği Tercümanı Benjamin Brue Tarafından Paris 1870**, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul 1947, s. 12.

¹⁴ Râşid, **Târîh-i Râşid**, s. 922-926.; Göynüklü, **Târîh-i Göynüklü**, s. 189-192.; Berkel, **Moranın Fethi İçin 1715 de Veziri Âzam Ali Paşa Tarafından Yapılan Seferin Tarihçesi**, s. 15-20.

¹⁵ Râşid, **Târîh-i Râşid**, s. 939-940.

¹⁶ Berkel, **Moranın Fethi İçin 1715 de Veziri Âzam Ali Paşa Tarafından Yapılan Seferin Tarihçesi**, s. 28-30.

¹⁷ Göynüklü, **Târîh-i Göynüklü**, s. 201-202.; Râşid, **Târîh-i Râşid**, s. 937.

Gerek Venediklilerin kaleleri boşaltırken sebep oldukları tahribatın gerekse savaşların etkisi ile Anabolu, Gördüs, Koron kaleleri ile Kastel Kalesi/Mora Kasteli zarar görmüştür. Tahkimatlarda meydana gelen hasarlar kalelerin savunmasında ciddi bir güvenlik zafiyeti demektir. Savaşların devam ettiği ortamda kalelerin bir an evvel tahkimi önemli hale gelmiştir. Bu sebeple imar ve inşanın başlatılması için seferin tamamlanması beklenmemiştir. Aldığı zararın derecesine göre tahkimatlar ya yeniden inşa edilmiş yahut tamir edilmiştir. Kalelerde gerçekleştirilecek onarım ve inşa faaliyetinden başka, şehirlerin acil ihtiyaçlarına göre, kamusal hizmet veren yapılarda da inşa faaliyeti yürütülmüştür.

Seferin devam ettiği dönemde askeri veya kamusal ihtiyaca göre belirlenen ve organize edilen inşa faaliyeti bir iki sene içerisinde tamamlanmıştır. Bu dönem, Mora Yarımadası'nın Osmanlı idaresine yeniden alındıktan sonraki imar ve inşa faaliyetinin ilk aşaması olarak değerlendirilebilir. Bilhassa savaşlar bittikten ve taraflar arasında 1718 Pasarofça Antlaşması imzalandıktan sonra imar ve inşa faaliyetleri daha kapsamlı bir şekilde devam ettirilmiştir.

İNŞAATLARA MALZEME TEDARİĞİ VE İŞ GÜCÜ TEMİNİ

Mora Seferi devam ederken kaleler ele geçirildikçe başlanılan tamir işleri yahut yeniden inşa faaliyetinin organizasyonu, planlı olarak başlanılan bina işlerinden daha karmaşık seyretmiştir. Acil olarak tahkim edilmek istenen kalelerde inşaatların başlayabilmesi için malzeme tedarikinin, usta ve işçi temininin de hızlı bir şekilde yapılması elzemdir.

Osmanlı yetkilileri kaleleri ele geçirdikçe idari tayinleri gerçekleştirip derhal inşa ve imar faaliyetini başlatmışlardır. Gördüs Kalesi Osmanlıların ele geçirdiği ilk kale olduğundan ve muhasara esnasında kale kapısı ve kaledeki bazı yerler hasar aldığından onarımı için harekete geçilen ilk yerdi. Kalenin tamiri için Diyarbekir voyvodası Elhâc Ahmed mübaşir olarak görevlendirilmiştir. Özellikle cephâne, tophâne duvarlarıyla cami ve mescit gibi dini yapılar kalenin ve şehrinin inşaat alanlarını oluştursa da bunlar arasında en acili kale kapısı ve duvarlarının tamiriydi. Kalenin güvenliği için önem arz eden bu yapıların tamirinde istihdam edilmek üzere Levadya ve İzdin tarafından “yüz nefer neccâr, taşçı ve lağımçı amelesi” gönderilmesi emredilmiştir. Hizmette oldukları dönemde alacakları ücretler mübaşir tarafından kendilerine verilecektir. İhtiyaç duyulan malzeme ise Eğriboz'dan getirilecektir. Kazalardan gönderilen “ameleler” kaleye ulaşmadan önce bu yerlerin tamiri için marangoz temin edilmesi ayrıca istenmiştir. İlk aşamada tamir masrafları için hazineden 1.000 guruş nakit gönderilmiştir.¹⁸ Çağrılan marangozlar kaleye ulaşmaya başladığında Elhâc Ahmed çevrede taşçı bulunamadığından ordudan birkaç taşçı gönderilmesi talebinde bulunmuştur. Mübaşirin diğer bir talebi de marangozlar için dakik ve ücretleri için nakit gönderilmesidir. Talebi değerlendirildikten sonra ordudan üç marangoz ve işçilerin ücretleri için hazineden 1.500 guruş ve Eğriboz'daki zahireden bölünmek suretiyle 500 kile dakik gönderilmiştir.¹⁹ Gördüs'te tamir ve inşa faaliyetinin yürütüldüğü diğer yapılar yeniçeri, cebeci ve topçu kışlaları olmuştur. Yapılan tamiratlarda kışlakların büyük bir bölümü mevcut binanın tamiri şeklinde iken tamamı ya da bir kısmı yeniden inşa olunanlar da vardı. Ancak bu aşamada tamirat işini organize edecek kişi Zaim Mehmed Ağa'dır. Görevlendirildiğinde kendisine harcamalar için 500 guruş verilmiştir. Zaim Mehmed Ağa, 1716 Şubat'ının başına kadar tamirat ve inşaatları tamamlamıştır. Yaptığı masraf 69.215 akçeyi (576,7 guruş) bulmuştur.²⁰ İnşa ve tamir faaliyet alanının çoğunu kışlakların oluşturduğu bu dönemde istihdam edilen gruplara verilen ücretler aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

¹⁸ MAD.d, 2964, s. 309, 11 B 1127 (13 Temmuz 1715).

¹⁹ MAD.d, 2964, s. 315, 3 Ş 1127 (4 Ağustos 1715).

²⁰ D.BŞM, 1896/80, 10 S 1128 (4 Şubat 1716).

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarih

E-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

	Yevmiye ücreti (akçe)	Yevmiye sayısı	Toplam ödenen yevmiye ücreti (akçe)
Dülgerân	40	494	19.760
Dülger şakirdleri	20	162	3.240
Irgadlar	10	587	5.870
Mu'temedân	30	82	2.460
Kiremit getiren işçiler	15	373	5.595
Su getiren katırlar	24	25	600

Kuyucuların gündeliği ve su yolcuların masrafı; çivi, tahta, mikras, kiriş gibi malzeme satın alınması ve Zaim Mehmed Ağa'nın yaptığı harcamalar sonucunda ortaya çıkan maliyet kendisine teslim edilen 500 guruşu geçmiştir.

Gördüs Kalesi'nden sonra Anabolu Kalesi de yaklaşık bir hafta süren, ancak oldukça çetin geçen bir kuşatma ile teslim alınmıştır. Şehrin kara tarafında yer alan ve Palamida Kalesi'ndeki tabyalar kuşatma sırasında bilhassa lağımın patlatılması ile büyük zarar almıştır. Osmanlılar kaleyi ele geçirdiğinde Palamida'nın tahkimatlarının yeniden inşasına ve Anabolu Kalesi'nin onarımına büyük bir önem göstermiştir. Anabolu'da inşa faaliyetinin yürütüldüğü bir diğer alan da Argolis Körfezi'nde, Drepanon koyunda bulunan, Osmanlı arşiv belgelerinde Trabnoz/Traplos Hisarı olarak adlandırılmış yapıydı. Venediklilerin 1714'te inşasına başladığı bu hisar, araştırmacılarca Venedik'e mâl edilmişse de inşaatını tamamlayanlar Osmanlılardı. Hisar kapısı ve duvarları, istinat duvarları, sarnıç, kare şekilli kulenin döşemeleri Osmanlılar tarafından bu süreçte yapılmıştır.²¹

İnşaatı tamamlanmamış Trapnoz Hisarı'nın yapım çalışması Anabolu ve Palamida kalelerindeki inşaatlarla eş zamanlı devam ettirilmiştir. Anabolu ve çevresindeki inşa faaliyetleri birkaç defa Mora muhassıllığından yapılan havalelerle, ihtiyaç duyuldukça da başka gelir kalemlerinden finanse edilmiştir. Anabolu'ya mimarbaşı olarak atanan Esseyid Ahmed adlı mimar, Eylül 1715 ortalarından Aralık 1716 başına kadar bilfiil buradaki inşaatlarla ilgilenmiştir.

Anabolu ambar emini Ebubekir Ağa'nın 27 aylık gelir ve giderlerinin hesap defteri, 1715 ve 1716'da Anabolu ve bahsi geçen yapılardaki inşa ve tamir faaliyetinin boyutunu ve bunun maddi külfetini ortaya çıkmaktadır.²²

Anabolu Kalesi ve Çevresi İçin Yapılan Bazı İnşaat Masrafları

Giderler	Masraf (guruş)
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	754 guruş, 20 para
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	498,5 guruş
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	375 guruş
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	383 guruş
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	382 guruş, 30 para
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	339 guruş
Palamida Kalesi, tabya-i zir tamiri amele ücreti	332,5 guruş

²¹ Ayşegül Çakar, **Mora'da Venedik ve Osmanlı Yönetimi (1684-1730)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2024, s. 105-108.

²² Hesaplar 30 Eylül 1715-4 Aralık 1717 tarihlerini kapsamaktadır (**D.BŞM**, 7724/55-1, 27 Ca 1130) (28 Nisan 1718).

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarihE-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	281 guruş	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	378,5 guruş	
Palamida Kalesi ve tabya-i cedit tamiri amele ücreti	328 guruş, 8 para	
Traplos Kalesi, yukarı kaledeki sarnıç ve şaranpo tamiri amele ücreti	374 kuru, 14 para	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	307,5 guruş	
Anadolu Kalesi tamiri amele ücreti	627,5 guruş	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	265,5	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	235 guruş, 48 para	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	224 guruş, 10 para	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	215 guruş, 10 para	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	201 guruş, 40 para	
Kala-i Bala (Anadolu Kalesi) tamiri amele ücreti	197,5 guruş 10 para	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	174 guruş 40 para	
Tabya-i siyah (Palamida) tamiri amele ücreti	135 guruş, 26 para	
Paşa sarayı kurbunda tabya-i cebeciyan tamiri amele ücreti	125,5 guruş 34 para	
Anadolu Kalesi'nde tabya-i cebe tamiri amele ücreti	121 guruş, 50 para	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	105 guruş 54 para	
Palamida Kalesi'nde tabya-i ak tamiri amele ücreti	81,5 guruş	
Paşa sarayı kurbunda tabya-i cebeciyan ve hâne-i topçuyân tamiri amele ücreti	76 guruş, 56 para	
Palamida Kalesi'nde tabya-i ak tamiri amele ücreti	81 guruş, 54 para	
Paşa sarayı kurbunda tabya-i cebeciyan tamiri amele ücreti	70 guruş, 6 para	
Toman? Kalesi tamiri amele ücreti	68	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	63 guruş, 23 para	
Paşa sarayı kurbunda tabya-i cebeciyan	63 guruş, 24	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	63 guruş, 24 para	
Palamida Kalesi'nde tabya-ı kara tamiri amele ücreti	55 guruş	
Palamida Kalesi'nde tabya-ı ak tamiri amele ücreti	75 guruş, 32 para	
Paşa sarayı kurbunda tabya-i cebe tamiri amele ücreti	22 guruş, 58	
Palamida Kalesi'nde tabya-ı kara tamiri amele ücreti	16 guruş, 56	
Paşa sarayı kurbunda tabya-i cebe ve mîrî şair konulan kenais tamiri amele ücreti	410 guruş, 10 para	
Palamida Kalesi'ndeki sarnıç tamiri amele ücreti	15,5 guruş 20 para	
Palamida Kalesi'nde tabya-ı kara tamiri amele ücreti	12 guruş	
Palamida Kalesi'ndeki sarnıç tamiri amele ücreti	6,5 guruş	
Palamida Kalesi'nde tabya-ı kara tamiri amele ücreti	44 guruş, 20 para	
Palamida Kalesi'nde tabya-ı ak tamiri amele ücreti	11 guruş	
Palamida Kalesi'nde tabya-ı ak tamirâtı	665 zira	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	936 guruş, 44 para	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	29 guruş, 10 para	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	95 guruş, 28 para	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	94,5 guruş	
Traplos Kalesi tamiri amele ücreti	67,5 guruş, 16 para	
Anadolu İç Kalesi tamiri	Kargir duvar 328 zira Çamur duvar 447 zira	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	909 guruş, 24 para	
Palamida Kalesi tamiri amele ücreti	31 guruş, 10 para	
Harik kireç	7 adet fırın	100'er guruştan 700 guruş

8. INTERNATIONAL HISTORY AND CULTURE CONFERENCE

October 14-15, 2024 Ankara / TÜRKİYE

WEB: www.ubakkongre.com/tarihE-MAIL: tarihkongresi@gmail.com

Traplos Kalesi'nde sahrınç-ı cedid tamiri	1 adet sahrınç kârgir 713 zira Duvar ... 365 zira	791 guruş, 30 para 121,5 guruş 20 para
Anadolu ve Palamida kaleleri için yanık kireç ücreti	3 adet fırın def'a harik kireç	331+80= 410 guruş
Kalelerin diğer çeşitli masrafları		202 guruş
Anadolu Kalesi Mimarı Esseyid Ahmed'e günlük 50 akçeden toplam 125 gün için 6.240 akçe		52 guruş
Anadolu, Palamida kalelerinin tamirâtı için kum, taş nakli		270,5 guruş 10

Tabyalarda yoğunlaşan inşa faaliyeti için yaklaşık bir buçuk yıl içinde sadece nakliye ve amele ücretleri 13.344 guruşa ulaşmıştır. Palamida Kalesi'ndeki Ak Tabya ve Kara Tabya ile Anadolu Kalesi'ndeki Cebeciyan Tabyası'nda gerçekleştirilen onarımlar oldukça fazla olmakla birlikte sarnıçlar da tamir görmüştür. Palamida'da bir sarnıç yapılırken iki sarnıcın da yarım halde bulunan inşa işi tamamlanmıştır.²³

Dönemin benzer içerikli diğer evraklarında sıkça rastlanıldığı üzere tamiratlarda görev alan çeşitli ustalar da amele olarak kaydedilmiştir. Bu kayıtlardan hangi meslek gruplarının istihdam edildiği tespit edilemese de tamiratlar için ilk etapta Atina ve Eğriboz tarafından 100 marangoz gönderilmesi için emr-i şerif çıkartıldığını biliyoruz.²⁴ Tabyaların inşasında ücret karşılığı Arnavut ustaların çalıştırıldığı da kaydedilmiştir.²⁵ Ayrıca, kuşatmadan kısa süre sonra Anadolu Kalesi'nin temizlenmesi ve metrislerin düzeltilmesi için ameleye ihtiyaç duyulduğunda reayadan "kendi rızaları" ile çalışmak isteyen olursa bunların 25'er akçe ücret karşılığında görevlendirilmelerine müsaade edilmiştir.²⁶ Çevre köylerden Anadolu'ya çalışmaya gelen Moralı reaya için bir tercüman dahi görevlendirilmiştir.²⁷

Müdafilerin çekilirken tahrip ettiği Navarin Kalesi'nin ihtiyaçları için keşif yapılması istendiğinde Hezarfen Mustafa ve orduda bulunan marangozlardan bina işlerinden anlayanlar gönderilmiştir. Gereken kerestenin kalenin çevresinde uygun yerlerden kesilmesi ve köylerin kocabaşları ve kireç yakıcıları tarafından kireç hazırlanması emredilmiştir. Görice'den 500 marangoz, kireç yakıcılar, on tezgahçı ve on bıçkıcı gönderilmesi istenmiştir. Kiremitçiler ve fırınlar için çalışacak işçiler ise Mora'dan bulunacaktır.²⁸ Görice'den gönderilen marangozlardan 300'ü İnebahtı Kalesi'ne ulaştığı, oradan Navarin'e doğru yola koyulacakları ve geri kalan 200 marangozun da yakında geleceği ayrıca haber verilmiştir.²⁹

Kalenin duvarları yapıldıktan sonra cami, cebehâne, saray ve suyollarının onarımına başlanmıştır. Navarin'de bu dönemde yapılan son inşaatlar ise yerli neferatın ikametleri için gerçekleştirilmiştir. Kalacak yer sıkıntısı yaşayan yerli neferler için 200 adet hane yapılması emredilmiştir.³⁰

²³ D.BŞM, 1907/88-2, 8 Z 1128 (23 Kasım 1716).

²⁴ D.BŞM, 1875/19, 3 Ş 1127 (4 Ağustos 1715).

²⁵ D.BŞM, 7712/59, 1 R 1128 (25 Mart 1716).

²⁶ MAD.d, 2964, s. 349, 10 Ş 1127 (11 Ağustos 1715).

²⁷ D.BŞM, 7707/64, 23 L 1127 (22 Ekim 1715).

²⁸ Çakar, *Mora'da Venedik ve Osmanlı Yönetimi (1684-1730)*, s. 111-112.

²⁹ D.BŞM, 1882/45 17 L 1127 (11 Ekim 1715).

³⁰ Çakar, *Mora'da Venedik ve Osmanlı Yönetimi (1684-1730)*, s. 112.

Yarımadadaki kalelerde usta ihtiyacı çok yüksek olduğundan çok geçmeden Eğriboz Sancağı'na yeni bir emir gönderilerek Görice'den Modon, Koron ve diğer kalelerde görevlendirilmek üzere "edâ-yı hizmete kâdir âdemler"den bin kişilik taşçı, taş kırmacı, kireç yakıcı ve marangoz gönderilmesi emredilmiştir.³¹ Modon'da da hızlı bir şekilde çalışmalar başlatılmaya gayret edilmiştir. Anavarin Kalesi mimarı Hazefen Mustafa Ağa, Modon Kalesi ustalarından Yani, Ahmed Beşe ve bilir kişiler kalede bir keşif gerçekleştirmiştir. Kale kapısı ve tahkimatlarında yoğunlaşan ve Mora muhassıllığından finanse edilen inşa faaliyetleri yaklaşık bir yılda tamamlanmıştır.³²

Venediklilerin tahrip ederek terk ettiği Koron Kalesi'nin tamiri ilk etapta keşif yapılmadan başlatılmıştır. Bölgedeki reâya vergilerine mahsup edilmek üzere tamir işlerinde görevlendirilmiştir. Kalenin tamiri için ise Acem Mehmed adlı kişi mimar olarak kaleye tayin edilmiştir. Keşif ancak Eylül ayında yapılabilmisti. İnşaatlarda çalıştırılacak kireç yakıcı, marangoz bölgede bulunamadığı için Görice Kazası'ndan getirilecek; ırgat ise Mora'da kazalardaki reâyadan günlük ücreti mukabilinde bulunacaktır. Kireç harcı için taş bol bulunsa da kereste tedariki en yakın 5-6 saatlik mesafede yer alan ormanlardan kesilecektir. Demir, kurşun gibi malzemeler ise Eğriboz ve Anabolu cephanelerinden gönderilecekti. Planlama bu şekilde yapılmışsa da deniz kenarında yer alan bu kalenin bir an evvel tamirinde ısrar edilmiştir. Ustaların ve malzemenin Koron'a ulaşmasını beklenmeden mimar Mehmed'in tamirata başlaması emredilmiştir. Venediklilerin yol açtığı tahribat oldukça büyük olduğundan kalede gerçekleştirilen imar ve inşa faaliyeti de aynı nispette fazlaydı. 1716 Haziran'ına kadar kale ve kulelerindeki inşaatlar tamamlandı. Bu dönemde bina edilemeyen kale kapısı Anavarin Kalesi bina emini Elhâc Mustafa'nın Koron'a ulaşmasından sonra ancak yapılabilmıştır. Askeri tahkimatlarla birlikte kışlalar ve cami inşaatı da bir yılda bitirilmiştir.³³

Koron Kalesi'ndeki inşaatlar onarım çalışması olsa da tahkimatların yeniden inşa edilen pek çok kısım vardı. Askeri personelin ibadetlerini yapacağı cami veya mescit olarak tahvil edilmeye uygun bir bina bulunmadığından cami yapımı da ilk aşamadaki imar ve inşa faaliyetlerine dahil edilmiştir. Benzer bir örneği Mora Kasteli'nde vardır. Kale muhafızı Ahmed Paşa kalenin tamire ihtiyaç duyan yerlerinin tamiri, askerlere kışlak verilmesi, uygun olan bir kilisenin camiye tahvil edilmesi gibi işlerle görevlendirildikten sonra kale ve istihkamları ile cami, kilise ve mahzen kapılarının onarımı yapılmıştır. Mora Kasteli'nde çalıştırılmak üzere önce Mora'nın kazalarında 200 amele, 30 bıçkıcı, 8 adet demirci ocağı temin edilmesi emredilmiştir. Görice Kazası'ndan da 400 kişilik amele gönderilmesi ayrıca istenmiştir.³⁴

Sefer devam ederken başlatılan imar ve inşa çalışmalarının ilk aşaması fethin ikinci yılında tamamlanmıştır. İnşaat araç gereçleri tedariki sefer esnasında Osmanlıların oluşturduğu lojistik merkezlerinden nispeten kolay bir şekilde yapılabilse de bol miktarda ihtiyaç duyulan kereste gibi yapı malzemesinin hazırlanıp naklinin yapılması biraz daha meşakkatliydi. Yine de acilen çalışmalara başlatılması gereken vasıflı-vasıfsız işçi temini en problemliydi. Seyreden mesele olmuştur.

Mora'daki kazalardan da ücretle tutulan amelelerin çalıştırıldığı yerlerde ücretlerinin ödenmesinde gecikme olsa da nihayetinde ortaya çıkan hakları kendilerine verilmiştir. Koron Kalesi'ndeki yoğun inşa faaliyeti bu hususta karşımıza çıkan yegâne örnektir.³⁵ Koron Kalesi'nde çalışan amelelere yapılan ödemeler Kalamata, Londar, Karitene ve Andrusa kazaları reayalarının Koron'a gelip burada çalıştıklarını göstermiştir.

³¹ MAD.d. 2964, s. 378

³² Çakar, *Mora'da Venedik ve Osmanlı Yönetimi (1684-1730)*, s. 109-110.

³³ Çakar, *Mora'da Venedik ve Osmanlı Yönetimi (1684-1730)*, s. 115-117.

³⁴ Çakar, *Mora'da Venedik ve Osmanlı Yönetimi (1684-1730)*, s. 113-114.

³⁵ *D.BŞM*, 1925/84, 15 Z 1128 (30 Kasım 1716).

Dergâh-ı âli gedikli çavuşlarından Mehmed Ağa'nın Koron Kalesi'ndeki tamiratındaki görevinden dolayı zeamet ve gediğine zarar gelmemesi için şerh düşürülmesine dair talebi de sefere iştirak edenlerin de burada görevlendirildiğini göstermektedir.³⁶

SONUÇ

Mora'nın yeniden fethinden sonra evvela güvenlik gerekçesi ile başlatılan askeri inşaatlar mümkün mertebe hızlı bir şekilde tamamlanmaya çalışılmıştır. Kale ve tahkimatlarında yoğunlaşan çalışmaların yanında kamusal hizmet sağlayacak binaların yapımı da gerçekleştirilmiştir. Sarnıç, su yolları yahut cami gibi binaların onarımı veya yeniden inşası bu dönemde devlet tarafından hızlıca tamamlanmıştır. Başlatılan çalışmalar başlangıçta doğrudan hazineye gönderilen paralarla finanse edilmişse de Mora muhassıllığının gelirleri oluşmaya başladıktan sonra umumiyetle buradan karşılanmıştır. Ancak daha farklı gelir kalemlerinden ödemelerin yapıldığı da olmuştur.

İnşaatlarda istihdam edilen iş gücü üç şekilde temin edilmiştir. Bunları Mora Yarımadası dışından getirilenler, yerli Mora halkından ve orduca esnafından görevlendirilenler şeklinde gruplandırmak mümkündür. Bilhassa marangoza çok fazla ihtiyaç bulunduğu ve Mora'dan yeterli sayıda temin etmek mümkün olmadığından Görice, Atina, Levadya ve İzdin'den getirilmişlerdir. Marangozlarla birlikte taşçılar, lağımçılar, bıçkıcılar, kireç yakıcılar da bu kazalardan getirilmişlerdir. Çıkarılan emirlerde ve çeşitli kayıtlarda çoğu zaman amele olarak nitelendirilen bu gruplardan az bir kısmı Mora'nın kazalarından görevlendirilmişlerdir. Mora reayası görev aldığı inşaatlarda daha çok destek hizmetini yerine getirmiş; nakliye, taşıma yahut kale temizliği gibi işlerde çalışmışlardır. Sefer devam ederken ve henüz birkaç kaza ele geçirilmişken başlayan inşaatlara ilk etapta başka bölgelerden usta ve işçi temin edilmesi de olağan bir durum olarak gözükmektedir. Ancak bu durumun yarımada uzmanlık gerektiren işleri yerine getirebilecek vasıflı iş gücü bulunmamasıyla alakalı olması muhtemeldir. İnşaat başlarken bilhassa vasıflı iş gücü gerektiğinde zaman zaman orduca esnafından destek alınmıştır. Zaten orduda bulunan hassa mimarları ve ekibi kalelerin ihtiyacının belirlenmesinde ve inşa organizasyonunun yapılmasında baş aktörlerdendi. İnşaatlarda çalışanlar umumiyetle ücretle istihdam edilmişlerdir. Bu konuda tek istisna Koron Kalesi inşaatında çalıştırılan bölge halkıdır. Onarım ve inşa ihtiyacı çok fazla olan Koron Kalesi, deniz yoluyla gelebilecek tehlikelere de açık bulunduğu bir an evvel tamir edilmek istenmişti. Anabolu ve diğer birkaç kalede inşaatların henüz tamamlanmamış olması iş gücünde yeni kaynak bulunmasını gerektirmiştir. İhtiyacın en hızlı şekilde karşılanması için bölge halkı vergi muafiyeti karşılığında çalıştırılmıştır. Bunun işçileri teşvik etmekten daha ziyade ortaya çıkan maddi külfetin zorlayıcı boyutuyla alakası daha güçlü bir ihtimaldir. Geciken ödemeler ile alakalı karşılaşılan istisnai örnekler Koron'da istihdam edilen Mora'nın çeşitli kazalarının reayaları ile ilgilidir. İnşaatlarda çalıştırılan gerek vasıflı gerekse vasıfsız personel, işin niteliğine göre belirlenmiş ücretlerini almakta genel olarak hak kaybı yaşamamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âsafî Tasnifi Belgeleri (A) Divan-ı Hümayun Kalemî (A.DVN): nr. 697/40, 9 N 1127 (8 Eylül 1715).

³⁶ A.DVN, 697/40, 9 N 1127 (8 Eylül 1715).

Bâb-1 Defteri Tasnifi Belgeleri (D) Başmuhasebe Kalemi Evrakı (D.BŞM): nr. 1896/80, 10 S 1128 (4 Şubat 1716), 7724/55-1, 27 Ca 1130) (28 Nisan 1718), 1907/88-2, 8 Z 1128 (23 Kasım 1716), 1875/19, 3 Ş 1127 (4 Ağustos 1715), 7712/59, 1 R 1128 (25 Mart 1716), 7707/64, 23 L 1127 (22 Ekim 1715), 1882/45 17 L 1127 (11 Ekim 1715), 1925/84, 15 Z 1128 (30 Kasım 1716).

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d): nr. 2964, 1127 (1715).

Kaynak Eserler

Göynüklü Ahmed Efendi, **Târîh-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1759)**, haz.: Songül Çolak, Metin Aydar, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2019.

Râşid Mehmed Efendi, **Târîh-i Râşid**, C. II, haz.: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

Turgut Berkel, **Moranın Fethi İçin 1715 de Veziri Âzam Ali Paşa Tarafından Yapılan Seferin Tarihçesi: Kralın Bâbîâliye Gönderdiği Tercümanı Benjamin Brue Tarafından Paris 1870**, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü, Mezuniyet Tezi, İstanbul 1947.

Araştırma Eserleri

Barkan, Ömer: “XVI-XVIII. Asırlarda Türkiye’de İnşaat İşçilerinin Hukukî Durumu”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sermet Matbaası, İstanbul 1963.

Cezar, Mustafa: **Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi**, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1985.

Çakar, Ayşegül: **Mora’da Venedik ve Osmanlı Yönetimi (1684-1730)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2024.

Çelik, Birten: “Osmanlı İşçi Tarihi ve Türkiye: Genel Bir Değerlendirme”, **XIV. Türk Tarih Kongresi**, C.II-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, 1059-1079.

Çelik, Bülent: “Osmanlı Seferleri’nde Orducu Esnafı’nın Fonksiyonları”, **VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 1, 2028, s. 136-147.

Ertaş, Mehmet Yaşar: **Sultanın Ordusu: 1715 Mora Seferi’nde Organizasyon ve Lojistik**, Kronik Kitap, İstanbul 2018.

Kuzucu, Serhat: “Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Hassa Mimarlar Ocağının Fonksiyonu (XVIII. Yüzyılda)”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C. 10, S.2, Haziran 2024, s. 122-130.

Orhonlu, Cengiz: **Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, Der.: Salih Özbaran, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1984.

Turan, Şerafettin: “Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.1 S. 1, 1963, s. 159-202.

ATATÜRK DÖNEMİ PERSPEKTİFİNDE ULUSLAŞMA POLİTİKASI

Öğr. Gör. Dr. Semra KOÇLU

Şırnak Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı

ORCID: 0000-0002-0742-5867

ÖZET

Uluslaşma kavramı, 1923 yılında yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla ön plana çıkan bir politika olarak varlık göstermiştir. Bu politika, ülkenin bütünlüğünü sağlama amacı taşıırken, aynı zamanda geri kalmışlığa bir tepki olarak ulus-devlet inşasında önemli bir yer etmiştir.

Nitekim Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan uluslaşma süreci, yeni Türkiye'de yapısal reformların en somut örneklerinin gerçekleştiği dönem olmuştur. Bu dönemde siyasi, eğitim, ekonomi, hukuk, kültür, sanat ve spor gibi birçok alanlarda reformlar yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde uluslaşma sürecinin dayanaklarından en önemlisi eğitim kurumları oldu. Yapılan reformların eğitim aracılığı ile halka ulaşılmasında önemli bir vazifeye sahip olduğunu düşünen Cumhuriyet kadroları, ulus-devlet inşasında özellikle eğitimde; millilik, modernleşme ve laikliği esas alarak hareket etmiştir.

Cumhuriyetçi kadronun uluslaştırma ve modernleştirme yolundaki inkılapları, topyekûn bir modernleşmeyi ve uluslaşmayı amaçladığı için, yalnızca bir alanla sınırlı kalmamıştır. Siyasal, toplumsal, ekonomik vb. alanlarda bu süreç yaşanmıştır. Siyasi alanda reform, Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet'in ilânı ve Halifeliğin kaldırılması ile gerçekleşmiştir. Ekonomide reformlar gerçekleştirmek isteyen yeni Türkiye'nin ekonomi politikası ise Birinci Türkiye İktisat Kongresi ile vücut bulmuştur. Bu kongre; siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla taçlandırılmak istenmesi, yeni bir ekonomik yapının kurulması düşüncesiyle şekillenmiştir.

Cumhuriyetçi kadro modern bir ulus oluşturma sürecinde hukukun önemini de kavramış, modern bir ulus olmanın gereği olarak çok hukuklu sistemden hukuk birliğine geçişi temel almışlardır. Yeni Türkiye'nin Türk Medeni Kanunu'nu kabul etmesi ve Türk kadınlarına haklar tanınması, uluslaşma sürecine önemli katkılar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulus, Uluslaşma, Cumhuriyet, Politika

NATIONALIZATION POLICY IN THE PERSPECTIVE OF ATATÜRK ERA

ABSTRACT

The concept of nationalization came into existence as a policy that came to the fore with the establishment of the new Republic of Turkey in 1923. While this policy aimed to ensure the integrity of the country, it also played an important role in the construction of the nation-state as a reaction to underdevelopment.

As a matter of fact, the nationalization process that started with the proclamation of the Republic was the period when the most concrete examples of structural reforms took place in the new Turkey. During this period, reforms were made in many areas such as politics, education, economy, law, culture, art and sports. During the Republic period, the most important pillars of the nationalization process were educational institutions. The Republican cadres, who think that the reforms have an important duty in reaching the public through education, especially in education in the construction of the nation-state; It acted on the basis of nationalism, modernization and secularism.

The reforms of the Republican cadre towards nationalization and modernization were not limited to just one area, as they aimed for total modernization and nationalization. Political, social, economic etc.

This process has been experienced in many areas. Reform in the political field took place with the abolition of the Sultanate, the proclamation of the Republic and the abolition of the Caliphate. The economic policy of the new Turkey, which wanted to carry out reforms in the economy, was embodied with the First Turkish Economic Congress. This congress; It was shaped by the idea of crowning political independence with economic independence and the establishment of a new economic structure.

The Republican cadre also understood the importance of law in the process of creating a modern nation, and they based the transition from a multi-legal system to a legal union as a requirement of being a modern nation. New Turkey's adoption of the Turkish Civil Code and granting rights to Turkish women made significant contributions to the nationalization process.

Keywords: Nation, Nationalization, Republic, Politics

OSMANLI DEVLETİ'NDE EŞKIYALIK HAREKETLERİ VE TANZİMAT DÖNEMİ ULUBORLU KAZASI ÖRNEĞİ

Dr. Dilek ŞENKUL

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0001-9123-8062

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve siyasi düzeni, özellikle ekonomik sıkıntılar, nüfus artışı, iklim değişiklikleri ve merkezi otoritenin zayıfladığı dönemlerde eşkıyalık hareketleri ile tehdit edilmiştir. Bu çalışma, Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nde özellikle Uluborlu Kazası'nda ortaya çıkan eşkıyalık hareketlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Tanzimat Dönemi'nde Uluborlu Kazası'ndaki eşkıyalık hareketlerinin toplumsal, ekonomik ve idari etkilerini incelemektedir. Aynı zamanda eşkıyalık faaliyetlerinin yerel idareciler ve devlet arasındaki ilişkiler üzerindeki etkilerini ve bu hareketlerin merkezîyetçi politikalarla nasıl kontrol altına alınmaya çalışıldığını değerlendirmektedir. Çalışmada, 19. yüzyıla ait Osmanlı arşiv belgeleri, mahkeme kayıtları ve literatür taraması yoluyla nitel bir analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Arşiv belgeleri, Uluborlu Kazası'nda yaşanan eşkıyalık vakalarının incelenmesini sağlamış, yerel idarecilerin eşkıya gruplarıyla olan ilişkileri ve bu ilişkilerin devlet otoritesine etkisi analiz edilmiştir. Araştırma, Tanzimat Dönemi'nde Uluborlu Kazası'nda Deli Mehmet ve çetesi gibi eşkıya gruplarının yaklaşık 20 yıl boyunca yerel idarecilerin koruması altında hareket ettiklerini göstermektedir. Eşkıyalık faaliyetleri, özellikle yerel halkın güvenliği ve mülkiyet hakları üzerinde ciddi tehditler oluşturmuştur. Ancak, merkezi otoritenin Tanzimat reformları kapsamında aldığı tedbirler sonucunda bu gruplar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti, yerel ayanların ve eşkıya gruplarının güç kazanmasını önlemek amacıyla merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışmıştır. Uluborlu Kazası'nda yaşanan eşkıyalık vakaları, devletin bu süreçte karşılaştığı zorlukları ve reformların yerel düzeyde uygulanmasındaki aksaklıkları ortaya koymaktadır. Eşkıyalık hareketlerinin devletin merkezîyetçi politikalarına direnç gösterdiği, ancak bu direncin yerel idarecilerle eşkıya grupları arasındaki gizli ittifaklar nedeniyle daha da karmaşık bir hal aldığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, hem Tanzimat dönemi Osmanlı toplumu üzerine ışık tutmakta hem de eşkıyalık hareketlerinin siyasi ve toplumsal etkilerini sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat Dönemi, Merkezîyetçilik, Eşkıyalık Hareketleri, Uluborlu Kazası.

BANDITRY MOVEMENTS IN THE OTTOMAN EMPIRE: THE CASE OF ULUBORLU DISTRICT DURING THE TANZİMAT PERIOD

ABSTRACT

The social and political order of the Ottoman Empire was threatened by banditry movements, especially during periods marked by economic difficulties, population growth, climate change, and the weakening of central authority. This study aims to analyze the banditry movements that emerged in the Uluborlu District during the Tanzimat Period of the Ottoman Empire. The objective of this research is to examine the social, economic, and administrative impacts of banditry activities in Uluborlu District during this period. Additionally, it evaluates the effects of banditry on the relationship between local administrators and the central government, and how these movements were controlled through centralization policies.

This study employs a qualitative analysis method based on 19th-century Ottoman archival documents, court records, and literature review. The archival sources provide insights into specific banditry incidents in Uluborlu, revealing the dynamics between local administrators and bandit groups, as well as the impact of these relationships on state authority. The research demonstrates that during the Tanzimat Period, bandit groups such as Deli Mehmet and his gang operated for nearly 20 years under the protection of local officials in Uluborlu District. Banditry activities posed significant threats to the security and property rights of local citizens. However, these groups were gradually brought under control through measures enacted as part of the Tanzimat reforms. During the Tanzimat Period, the Ottoman state aimed to strengthen central authority to prevent local notables and bandit groups from gaining power. The banditry incidents in Uluborlu District highlight the challenges faced by the state in implementing these reforms at the local level. It was observed that banditry movements resisted centralization policies, and this resistance was further complicated by covert alliances between local administrators and bandit groups. In conclusion, this study sheds light on Ottoman society during the Tanzimat Period and presents the political and social impacts of banditry movements.

Keywords: Tanzimat Period, Centralization, Banditry Movements, Uluborlu District

HISTORY OF PAKISTAN ANCIENT ERAS TO THE CURRENT CONFLICTS BY DR FAİSAL

MUHAMMAD FAISAL

ORCID: 0000-0002-5797-766X

ABSTRACT

Pakistan's pre-1947 history itself is a testament to its significance in South Asia. It has been a nursery for human civilization for thousands of years, as archaeological evidence here goes back over 2 million years in the Soan Valley in northern Pakistan. Mehrgarh is an old settlement dating to about 7000 BCE. It is regarded as one of the earliest known examples of agriculture and urban life, meaning movement from hunter-gatherer societies to organized farming communities. This developed into the Indus Valley Civilization (2500-1900 BCE), which one of the most refined forms of ancient urban culture ever known. Other evidence of developments in urban planning, trade, architecture, and governance in the Indus Valley includes cities such as Harappa and Mohenjo Daro, featuring ideas of organized drainage systems and standardized weights. This section of the ancient India timeline will go ahead to highlight Vedic Period and Gandhara Civilization. Broad cultural and religious changes in this region took place because of the decline of the Indus Valley, as the Indo-Aryan tribes entered during the Vedic period (1500-500 BCE). This amalgamation brought forth the birth of Vedic culture as what was locally followed blended with the Indo-Aryans. Gandhara civilization was later in time and even became a hub for South Asian and Central Asian influences' culture and trade, contributing immensely to the popularization of Buddhism. Places such as Taxila, one of the famous learning centers at the time, symbolize the region's intellectual and religious heritage. Empires were drawn throughout history, from the Achaemenid Persians and Alexander the Great to the Mauryans, with their strategic location. Coming under the stream of Islam during the early medieval period, architecture and culture did take a significant route into the grandeur of Thatta and Lahore, as well as into the many Islamic monuments and mosques that characterize the region today. In the 19th century, the region was brought under the British and initially dominated by the East India Company and then by direct British rule after 1857 rebellion. This colonial period laid the foundation stone for the independence movement, and figures like Allama Iqbal and Muhammad Ali Jinnah were instrumental in bringing this vision into being with Pakistan in 1947-a homeland for the Muslims of British India. Its geopolitics, particularly its relationship with India, has since independence been the singular reason that has driven the course of Pakistan's history. Major conflicts are those that have involved high-intensity war - the First Kashmir War of 1947-48, where Pakistan gained control of part of the disputed territory of Kashmir, and the Indo-Pak War of 1965, where Pakistani military demonstrated its strength in battles like the defense of Lahore and the tank battle at Chawinda. The war had little to do with the shifting of territories, but the military might of Pakistan was hence augmented. The 1999 Kargil Conflict further demonstrated Pakistani ability to execute strategic maneuvers in mountainous warfare. Although the war had been solved diplomatically, it remains a testament of Pakistan's ability to astound a relatively mighty force. Pakistan's history, which continues to date and is replete with periods of conflict with India, forms only one part of the broader historical experience of the country. Pakistan is changing, shaped by its rich heritage and tradition, diverse cultural impacts, and ongoing efforts to delineate its identity on the world platform.

Keywords: significance, civilization, Mehrgarh, standardized, Conflict, replete.

UBAK
ULUSLARARASI BİLİMLER AKADEMİSİ DERNEĞİ

Konu : Bilimsel Etkinlik Hk.
Sayı : AE- 8

5.10.2024

İLGİLİ MAKAMA

10 Ağustos 2023 tarihinde saat 13.30'da "Bilimsel Etkinlik Düzenlenmesi ve Görevlendirmeler" gündemi ile toplanan Yönetim Kurulumuz'un 2023/Z2 sayılı kararı ile 20-21 Ekim 2023 tarihlerinde Ankara'da

"8. ULUSLARARASI TARİH VE KÜLTÜR KONGRESİ" düzenlenmesine karar verilmiştir

İlgili kararın ifası için görevlendirilen düzenleme kurulu üyeleri unvan ve isimleri aşağıda belirtilmiş olup bilim ve danışma kurulunun düzenleme kurulu tarafından teşekkül ettirilmesi ile kongreye bizzat iştirak edecek düzenleme kurulu üyelerinin yolluk ve gündeliklerinin saymanlığımız tarafından ilgili harcama kaleminden ödenmesi

Arz rica olunur

Sefa Salih BİLDİRİCİ
Başkan Yardımcısı

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. M. Salih MERCAN
Prof. Dr. Osman Kubilay GÜL
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK
Doç. Dr. Ayşe ERKMEN
Dr. Froilan Mobo

2018 yılında kurulan UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi Derneği T.C. İçişleri Bakanlığı'nın 02.009.104 tescil numarası ile Tüzel Kişiliğe haiz olup "Bilimsel Alanda" faaliyetlerini sürdürmektedir.